T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

KOMÜNİZM SONRASI KAZAK GENÇLERİNİN DİNİ YÖNELİMLERİ

Zhandos YRYSBAYEV

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ETÖZ

Konya- 2009

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Zhandos YRYSBAYEV

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

ZHANDOS YRYSBAYEV tarafından hazırlanan **Komünizm Sonrası Kazak Gençlerinin Dini Yönelimleri** başlıklı bu çalışma 11/08/2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet EREN	Başkan	İmza
Doç. Dr. Adem ŞAHİN	Üye	İmza
Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ETÖZ	Üye	İmza

ÖNSÖZ

Kazakistan nüfusunun büyük bir kısmını ve toplumun en dinamik kesimini oluşturan gençlerin İslam dinini nasıl algıladığını ve yaşadığını tespit etmek; Kazakistan'ın bugünkü ve gelecekteki durumuna ilişkin değerlendirmelerde sağlıklı teşhislerde bulunabilmek adına son derece önemlidir. Bu öneme binâen Kazak Gençliğinin dînî yönelimlerini incelemeye karar verdik.

Hepimizin de bildiği gibi Kazakistan, Sovyet rejiminin yetmiş yıl baskısı altında kalarak kendi kültür değerlerinden ve benliğinden uzaklaştırılmıştır. İnsanlara Müslüman oldukları unutturulmaya çalışılmış ve dinsiz yaşam anlayışı aşılanmıştır. Komünist yönetim tarafından, İslam dini, halka insanların uydurdukları bir din olarak tanıtılmış ve ateist anlayış, baskıcı politikalarla zorunlu olarak benimsetilmek istenmiştir. Bu tip politikaların etkisi altında yetiştirilen gençliğin dinle ilgisi azalmış veya yok edilmiş. Hakeza bağımsızlığını ilan ettikten sonra din hürriyetini de kazanan Kazakistan'da, misyonerlerin istilasına maruz kalan genç neslin din ile ilgili fikirlerinde kafa karışıklığı yaşanmıştır. Bu nedenlerden dolayı Kazak gençlerinin İslam dinine bakış açıları ve yönelimlerinin tespit edilmesi çok büyük bir fayda ve önem arz etmektedir. Nitekim bu noktadan yola çıkılarak, hazırlanan tez çalışmasının başlığı; *Komünizm Sonrası Kazak Gençlerinin Dini Yönelimleri* şeklinde belirlenmiştir.

Bu çalışma, giriş ve üç ayrı bölümden oluşan bir araştırma olarak düzenlenmiştir. Giriş kısmı, araştırmanın konusunu, amacını, önemini, hipotezleri ve sınırlılıkları içermektedir.

Birinci bölümde, araştırmada kullanılan temel kavramlar (din, gençlik ve dindarlık vb.) açıklanmış ve Kazakistan'ın tarihi, coğrafi özellikleri ve bağımsızlığını ilan edişi hakkında kısa ve genel bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra Kazakistan'da dini hayatın özetle tarihi, arka planı ve günümüze olan tesirleri incelenmiş, daha iyi anlamak için de ülkenin İslamlaşma süreci, Sovyetler dönemindeki dini hayat ve bağımsızlığın ilan edilişinden sonraki dönemle ilgili dini hayatta meydana gelen gelişmeler hakkında geniş ve net bilgiler verilmiştir.

İkinci bölüm, araştırmanın metodu, araştırmanın modeli, evreni ve örneklemi, işlem ve analizlerine ilişkin bilgileri kapsamaktadır.

Ve nihayet, üçüncü ve son bölüm araştırmanın esas konusunu oluşturmaktadır. Bu bölümde örneklemin öznel dindarlık algısı, dini hayatı, inanç, ibadet, dini bilgi ve dînî-ahlâkî davranımlar boyutlarına göre incelenmesine yer verilmiş; farklı değişkenler de gözetilerek gençlerin dine olan yönelimleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Sonuç ve değerlendirme kısmında ise araştırmanın varsayımlarının doğrulanıp doğrulanmadığı değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde hiçbir desteğini esirgemeyen, fikirleriyle konuya farklı açılardan yaklaşabilmemi sağlayan ve çalışmamda büyük katkılarda bulunan hocam ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir Etöz'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca konu ile ilgili değerli önerileriyle yol gösteren, birçok yardımlarından faydalandığım Doç. Dr. Adem Şahin, Doç. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu ve Dr. Abdullah Hikmet Atan hocalarıma, anketlerin dağıtılıp toplanmasında emeği geçen arkadaşlarıma teşekkür ederim. Son olarak çalışmam esnasında maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiğim aileme şükranlarımı sunuyorum.

Zhandos YRYSBAYEV

KONYA–2009

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zhandos Yrysbayev	Numarası 064245051007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	**Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Psikolojisi Bilim Dalı**	
	Danışmanı	**Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ETÖZ**	
Tezin Adı		Komünizm Sonrası Kazak Gençlerinin Dini Yönelimleri	

ÖZET

Komünizm Sonrası Kazak Gençlerinin Dini Yönelimleri başlığını taşıyan bu araştırmamız, Kazakistan'da yaşayan Kazak genç Müslümanların dini yönelimlerini tespit ve tahlil etmek; bu yönelimlerdeki benzerlik ve farklılıkları belirlemek ve karşılaştırmalar yapmak üzere düzenlenmiştir.

Bu çalışma, giriş ve üç ayrı bölümden oluşan bir araştırma olarak düzenlenmiştir. Giriş kısmı, araştırmanın konusunu, amacını, önemini, hipotezleri ve sınırlılıkları içermektedir. Birinci bölümde, Kazakistan hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölüm, araştırmanın metodu, araştırmanın modeli, evreni ve örneklemi, işlem ve analizlerine ilişkin bilgileri kapsamaktadır. Üçüncü bölümde örneklemin öznel dindarlık algısı, dini hayatı, inanç, ibadet, dini bilgi ve dînî-ahlâkî davranımlar boyutlarına göre incelenmesine yer verilmiştir

Sonuç olarak, araştırmada elde edilen bulgular çerçevesinde, Kazakistan'da yaşayan Kazak, genç Müslümanların dini yönelimlerinin olumlu olduğu; yaşadıkları tüm zorluklara rağmen gençlerin inançlarına sahip çıktıkları, ahlaki ve dini davranışlarının daha müspet yönde ve geliştirilmeye açık olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, Gençlik, Din Psikolojisi, Dini Yönelim

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zhandos Yrysbayev	Numarası 064245051007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	**Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Psikolojisi Bilim Dalı**	
	Danışmanı	**Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ETÖZ**	
Tezin İngilizce Adı		**Religious Orientation of Kazakh Young after Communism**	

SUMMARY

This study has been done to determine and analyze religious orientation of Kazakh Young Muslims who live in Kazakhstan; to determine similarities and differences of these orientations and to make comparisons. This study bases to some hypothesizes about orientation of young to religion.

Our study composes one introduction and three different sections. At the first section, general data about Kazakhstan was given. The second section includes data about method, model, stages, samples process and analyzes of the study. The third section includes examination of personal pietism perception, religious life, belief, worship, religious data, religious and ethical behaviors according to their sizes; the orientation of young to religion was tried to be determined considering different variables.

Consequently, in accordance with findings that were availed at the research, it has been understood that Kazakh young Muslims who live in Kazakhstan has religious orientation; had possession for their belief despite of all living difficulties, they are open to develop their ethical and religious behaviors more positively.

Key Words: Religion, Youth, Religion Psychology, Religious Orientation.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMALAR

TABLOLAR LİSTESİ

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
AROK	: Assotsatsya Religyoznih Ob'edinenii Kazakstana
a.s.	: Aleyhi's-Selam
Bkz.	: Bakınız
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyânet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyânet İşleri Başkanlığı
Haz	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
MİFAV	: Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
Nşr	: Neşreden
RKPM	: Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi
RKP	: Rusya Komünist Partisi
RSFSR	: Rusya Sovyet Federe Sosyalist Cumhuriyeti (Respublika)
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve Benzeri

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Araştırma, bir şeyin/deneğin eleştirel bir biçimde incelenmesi sonucunda yeni gerçekleri keşfetmek ve yeni ilişkiler ve sonuçlara ulaşmak adına yapılan arayış ve sorgulamalar bütünüdür.[1] Yeni bilgilerin elde edilmelerine ve olayların doğru olarak yorumlanmasına yönelmiş titiz ve yoğun bir deneme, gözlem ve geliştirme çabasıdır.[2]

Bu araştırmanın ana konusu, Komünizm sonrası Kazak gençlerinin dini eğilimleri oluşturmaktır. Bu çerçevede Kazak gençlerin din konusundaki tutum ve davranışları tespit edilecektir. Ayrıca gençlerin dini eğilimleri ile demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, gelir durum ve dindarlık) arasındaki ilişkilerin tahlili ve sosyo-demografik özelliklerin (ırk, cinsiyet, medeni durum, yaşadıkları yerler, gelir durum ve dindarlık) gençlerin dini eğilimleri üzerinde önemli bir etkide bulunup bulunmadıkları araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmamızda ayrıca, Kazak gençlerinin din eğitimi konusunda nasıl bir beklenti içerisinde oldukları, din ve dini hayat konusundaki düşünce ve yaşayış hakkında ne tür bir yol takip ettikleri ve ahlaki tutum ve davranışlarla ilgili yönelimleri ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın en önemli amacı, Kazak gençlerin, dini hayatın göstergesi olarak kabul ettiğimiz dini inanç, ibadet ve eğilimlerini belirlemek ve bu eğilimlerle olgusal durumlar (demografik değişkenler) arasındaki ilişki ve etkileşimleri incelemek olarak ifade edilebilir. Bunun yanında gençlerin din eğitim ve öğretimi, ahlaki tutum ve davranışları ile ilgili tutumlarını ortaya koymak bu araştırmanın bir diğer amacı olarak belirlenmiştir.

Gelecek gençlerindir, geleceği onlar kuracak ve yaşatacaktır. Bundan dolayı her millet ve toplum için gençler ayrı bir öneme sahiptirler. Bu nedenle gençler üzerinde yapılan araştırmaların önemi artmaktadır. Toplumun, şimdiki ve gelecekteki

---

[1] Remzi Altunışık ve Ark, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, SPSS Uygulamalı, 3. Baskı, Sakarya Kitabevi, Sakarya, 2004, s. 19

[2] Erol Alaçam, *Bilimsel Etkinlik ve Yayım*, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 2

durumları gençlerin yaşantılarına bağlıdır. Gençleri düşünmeden geleceği de düşünemeyiz, çünkü gençlersiz bir gelecek hayal bile edilemez. Aynı zamanda gençlik hayatı, değişmeye en müsait dönemdir. Bu dönemde yerleşen düşünceler, gençlerin daha sonraki hayatın şekillerini çizmelerine yardımcı olur.

Bu araştırma, Kazakistan'da yaşayan Kazak gençlerinin dini yaşantı ve eğilimlerini daha açık bir şekilde anlamaya yardımcı olacaktır. Ayrıca dini konularla uğraşan insanlar, bilhassa Kazakistan'daki İlahiyatçılar için, gençlerin dini hayatı hakkında bilgi sunacak ve onları tanımak, eksikliklerini bilmek vb. durumlarda ilahiyatçıları ve araştırmacıları aydınlatacaktır. Diğer taraftan bu bölgedeki gençlerin ve dini yönelimlerinin konu edinildiği çalışmaların oldukça sınırlı olması da, bu çalışmayı sonraki araştırmalara önayak olması bakımından önemli kılmaktadır.

Bu nedenle araştırmanın Kazak gençlerini daha iyi tanımak ve dini eksikliklerini tespit etmek bakımından, bundan sonra din eğitimi konusunda atılacak adımlara katkıda bulunacağını da ümit ediyoruz.

3. Araştırmanın Hipotezleri

Hipotez, ortaya çıkmış veya çıkacak belirli davranışlar, olgular veya olaylar hakkında varsayım niteliğindeki açıklamalardır.[3] Önermenin hipotez olabilmesi için doğru olup olmadığının bilinmemesi gerekir

Kazak gençlerinin dini eğilimlerinin incelendiği ve bu eğilimlerinin demografik özelliklere (cinsiyet, yaş, gelir durum ve öznel dindarlık algısı) göre farklılık gösterip göstermediğinin araştırıldığı bu çalışmada, değişkenler arasındaki hipotezler test edilecektir.

Buna göre araştırmanın hipotezleri şunlardır:

1. Cinsiyet, dini yönelimi oluşturan "inanç", "ibadet ve dini etkinlik", "ahlaki-dini davranım" ve "bilgi" boyutlarında anlamlı bir farklılığa yol açmaktadır.

a) Kadınların erkeklere oranla dinin inanç ve ibadet boyutlarına daha çok bağlı oldukları varsayılmaktadır.

b) Erkeklerin dini bilgi düzeyi kadınların dini bilgi düzeyinden yüksektir.

[3] Remzi Altunışık ve Ark, a.g.e., s. 20

2. Yaş, dini yönelimin inanç ve ibadet boyutlarında anlamlı bir farklılığa yol açacaktır.

3. Gençlerde dini hoşgörünün alt seviyede olduğu varsayılmaktadır.

4. Kadınlar arasında batıl inançların, erkeklere nazaran daha yaygındır.

5. Gelir durumu yükseldikçe malla yapılan ibadetlerin yerine getirilmesinde yükselme yükselme meydana gelmektedir.

5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmamızın sınırlılıkları şöyledir:

• Araştırmaya katılanlar, demografik özellikleri bulgular ve tartışma bölümünde ayrıntılı olarak verilen 267 katılımcının oluşturduğu örneklem grubu ile sınırlıdır.

• Araştırmaya katılan denekler Kazakistan'da yaşayan Kazak gençlerle sınırlıdır.

• Araştırma 15-30 yaş aralığıyla sınırlıdır.

• Araştırma belli bir zaman içerisinde yapılmıştır. Anketler 02.01.2009 tarihinde dağıtılmıştır ve bu anketler 26.03.2009 tarihinde toplanmıştır.

• Araştırma, araştırmaya katılanların, sorulara verdikleri cevaplar ve yaptığımız mülakatlarda belirttikleri düşünceleriyle sınırlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

1.1. TEMEL KAVRAM VE TANIMLAR

1.1.1. "Kazak" İsminin Manası

"Kazak" isminin tarih sahnesine çıkması, tarih araştırmacıları arasında ihtilaf konusudur. Bunun başlıca nedeni, birden çok anlama gelmesinden kaynaklanmaktadır. Türk halkının bir boyu olarak günümüzde Kazakistan'da yaşayan halk için kullanılan "Kazak" ismi, XV. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır.[4]

Türkçe bir kelime olan ve etimolojik olarak ihtilaflı "Kazak" ismi, devletinden veya kabilesinden ayrı kalan ve maceralı bir hayat arayışında olan kişilere verilmiştir. Ayrıca, sarayı için savaşan fakat yenilen han, kendine sadık birkaç adamıyla kaçtığında, "Kazak" olarak adlandırılırdı. Ayrıca, hanlarından memnun olmayan ve mutluluğu başka yerde bulmak için kaçan kişilere de "Kazak" denilmiştir.[5] Çokan Velihanov'a (1835-1865) göre "Kazak" ismi, askeri bir terim olarak "yürekli, cesur" manalarına gelmektedir.[6] Şekerim Kudaiberdiyev (1858-1931), "kazak" ismini, "kendi başına, bağımsız, serbest olarak dolaşan halk" şeklinde tarif etmiştir.[7]

"Kazak" teriminin yaygın anlamı "hür, serbest, mert, derbeder, başıboş, cengâver, sert erkek" sözleri ile ifade edilmektedir. Tarih araştırmacıları "Kazakların" teşekkülü meselesinde Kazaklığı, esas düzene boyun eğmeden, kendi başına buyruk, bağlı olduğu toplumu terk edenler olarak tarif etmektedir. Kazak Türklerinin tarih sahnesine ilk çıkışları da böyle bir olayla başladığına göre "kazak" isminin tarihi anlamı, bu kelimeye esas manasını vermektedir.[8]

1.1.2. Din ve Dindarlık

İnsanın olduğu yerde daima din de var olagelmiştir. İnanma ihtiyacı ve inandığını yaşama isteği, insanı bazen akli, ilmi ve tutarlı bir dini hayata yöneltirken;

---

[4] Musin Çapay, *Kazakistan Tarihi*, Almatı, Dauir Baspası, 2008, s. 139.
[5] Vasili Viladimiroviç Barthold, *Asya'nın Keşfi*, *Rusya'da ve Avrupa'da Şarkiyatçılığın Tarihi*, Yöneliş Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 351-352.
[6] Nygmet Mıncanov, *Kazatardın Kıskaşa Tarihi*, Almatı, 1994, s. 24.
[7] İbragimov S.K., *Eşe Raz o Termine "Kazak"*, Almatı, 1960, s. 67.
[8] Kazakistan Ulttık Ansiklopediasi; Kazakistan Ansiklopediyası Baspası, Almatı, 2003, s. 192-193.

bazen de birtakım uydurma ve boş inançlara saplanmasına ve o doğrultuda hareket etmesine sebep olmaktadır.[9]

İslam din âlimleri, din kelimesinin Arapça *"deyn"* kökünden masdar veya isim olduğunu kabul ederler. Kur'an-ı Kerim'de din kelimesi doksan iki yerde geçmektedir, ayrıca üç âyette de (Tevbe 9/29; Saffat 37/53; Vakia 56/86) değişik türevleri yer almıştır. Bu âyetlerde dinin başlıca şu anlamlarda kullanıldığı görülür: Zül, yönetme-yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhid, İslâm, şeriat, hudud, âdet, ceza, hesap, millet, durum, mükâfat, hâkimiyet, galibiyet, mülkiyet, ferman.[10]

Din kelimesinin anlamı, İslami literatürdeki kullanımı göz önünde bulundurularak dört grupta toplanabilir: a) Ceza, mükâfat, hüküm, hesap; b) Üstün gelme, hâkimiyet, zelil kılma, zorlama; c) İtaat, teslimiyet, hizmet, ibadet, d) Âdet, yol, kanun şeriat, millet, mezhep.[11]

Dini her âlim kendine göre tanımlar. Batıda "religion" olarak tanınan bu terim, özellikle sosyal ilimlerin tariflerinden, hatta her filozof veya mütefekkir aydının kendine göre tanımından kurtulamaz. Her araştırmacı da, meşgul olduğu sosyal ilim dalı adına "din'i" tanımlamak isterse; kendine göre veya beğendiği ve değer verdiği bilginlere göre tarif eder.[12]

Din ile ilgili yapılan tanımlardan bazıları şunlardır: "Din, Allah Teâlâ tarafından vaz' (yasa) olunmuş bir kanundur. İnsanlara saadet yollarını gösterir, onların saadete erişmelerine delalet eder, yaradılışlarındaki gaye ve hedefi, Allah'a ne suretle ibadet yapılacağını bildirir. İnsanları (kendi arzularıyla dini kabul eden akıl sahiplerini) hayrolan işlere sevk eder."[13] Bu tanıma göre din, insanın maddi ve manevi hayatında iyiliği bulmasını sağlayan, Allah (c.c) tarafından bildirilen ve tutulması gereken yoldur.[14]

Din insanları, ortak şuur ve vicdan etrafında birleştiren, toplumları yükselten, onların gelişmesine katkı sağlayan, aynı zamanda fertleri yönlendiren bir sistemdir.

---

[9] Habil Şentürk, *İbadet Psikolojisi*, Hz. Peygamber Örneği, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 7.
[10] Günay Tümer, "*Din*", İslam Ansiklopedisi, IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 312.
[11] Tümer, "*Din*"; a.g.e., s. 313-314.
[12] Abdulkadir Etöz, *İslam Psikolojisi*, Ensar Yayıncılık, Konya, 2008, s. 15.
[13] A. Hamdi Akseki, *İslam Dini*, Nur Yayınları, Ankara, 1983, s. 5.
[14] Veysel Uysal, *Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 17.

Tüm bunlarla birlikte ayrıca dinin iki yönü vardır; bunlar objektif ve sübjektif yönleridir. Sübjektif yön, insanın iç dünyasındaki duygusal yönü; objektif yön ise dışa akseden yönüdür.[15]

Jolivet, dini sübjektif ve objektif olarak şöyle tanımlamaktadır: a) Sübjektif olarak din: İnsanın Allah'a karşı içinden gelen aşk, tazim ve itimat ile bağlanması. Allah'a ve O'nun koyduğu prensiplere ve gayelere karşı bütün akıl ve hissiyatı ile bağlanmaya mecbur olduğunu kabul etmesi, b) Objektif olarak din; Sübjektif olarak duyulan din duygusunun harici fiil ve hareketlerde beyan ve ifade edilmesi. Ayinler, kurbanlar, dua ve ibadetler, ahlaki mükellefiyetler gibi.[16]

Din, objektif bir gerçeklik olduğu kadar psikolojik (sübjektif) bir gerçekliktir de. O, değerler içerisinde en yüksek yeri işgal ettiği gibi, insan ruhu için büyük bir kuvvettir.

Dinin tanımı bağlamında üzerinde durulması gereken bir diğer kavram ise dindarlıktır. Din, yukarıda da ifade edildiği gibi, çok genel anlamda bir sistemi ifade etmektedir. Dindarlık ise, bireyin din olarak kabul ettiği obje doğrultusunda gerçekleşen, bireysel yaşantılarını ifade etmektedir.[17]

İnsanlar, dini inançları ve değerleri gözeterek birbirini değerlendirirler. Dini kültürün ortaya koyduğu ibadetler (namaz, oruç, Kur'an okuma vs.) esasına göre dindarlık tanımları yaparlar. Dindar insan her türlü davranışının sebeplendirilmesinde dini güdülerin etkisi altında davranışta bulunan kişidir. Allah'ın varlığı ve Allah ile kurulan ilişkiler, bütün dünyevi ilişkilerin merkezini teşkil eder. İslami literatürde dindarlığı ifade eden önemli kavramlardan biri takvadır. Kur'an'da iman, tövbe, itaat, isyanı terk ve ihlâs gibi anlamlarda kullanılan takva, bütün ahlaki ve insani değerlerin hemen hemen hepsini kucaklayan bir kavramdır. Çünkü takva Kur'an'ın ısrarla üzerinde durduğu bir fazilet olmasının yanı sıra, insanın diğer insanlarla ve Yaratıcıyla arasındaki bağları çepeçevre kuşatır, bütün insanî vasıfların hepsini kucaklar.[18] Dindar kişi, her davranışında dinin kurallarını dikkate alarak Allah ile

[15] Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003, s. 30-31.
[16] Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Kişilik ve Din*, Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 26.
[17] Adem Şahin, *Ergenlerde Dindarlık ve Benlik*, *Dindarlığın Ergen Benliğine Etkisi Üzerine Bir Araştırma*, 1. Basım, Konya, 2007, s. 17.
[18] Mehmedoğlu, a.g.e., s. 36-37.

bağlarını daha çok güçlendirmek ve Allah'ın sevmediği davranışlardan da uzak kalmaya çalışmak amacındadır.

Dindarlık, ilk dönem din psikolojisi çalışmalarında tek boyutlu olarak ele alınmaktayken daha sonraları gerek çok boyutluluk düşüncesinin daha çok paylaşılması, gerekse bilgisayar ve istatistiksel aletlerin gelişmesi sebebiylei çok boyutlu olarak ele alınmaya başlanmıştır. 1960'lı yıllara gelindiğinde, dindarlığın tek boyutlu mu yoksa çok boyutlu mu olduğu yönündeki tartışmaların yerini, boyutların sayısı üzerindeki değerlendirmelere bıraktığı görülür. Bu konuda en meşhur çalışmalar, Clock'un Starkla birlikte (1965) ve kendisinin müstakil olarak (1972) yaptığı araştırmalardır. Bu boyutlar ve içerikleri kısaca şöyledir:

• İnanç boyutu: İnsanların neye inandıkları, inançlarının işlevleri ve anlamlarını kapsar.

• İbadet (davranış) boyutu: Bir dine inanan insanların yerine getirdikleri bütün dini pratikleri ifade eder.

• Tecrübe (duygu) boyutu: Dini inanç ve ibadetle bağlantılı olarak, hassas ve daha az açık olan yaşantı şekillerinin bulunduğu düşüncesine dayanır.

• Bilgi boyutu: İnsanların dinleri hakkında ne kadar bilgi sahibi oldukları, dini bilgiye verilen önem ve kutsal kitapların ve dini literatürün okunması.

• Etki boyutu: Bireyin yaşadığı dinsel bilgi, tecrübe, uygulama ve inançların bireysel ve toplumsal etkilerini ifade eder.[19]

Dini tutumlar, davranışlar ve tecrübeler dindarlığın bir ifadesi olarak kabul edilmekte ve incelenmektedir. Sonuçta, dindarlık, bireyin dinsel yapıyla kurduğu bağlılık düzeyinin sübjektif ifadesi olmaktadır. Başka bir ifadeyle dindar insan, inançlarını 'davranış' olarak somutlaştırmaktadır.[20]

1.1.3. Gençlik ve Din

Ergenlik; insanda bedence, boyca büyümenin hormonsal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişme ve gelişmelerin olduğu, buluğla başlayan ve bedence büyümenin sona ermesi ile sonlandığı düşünülen özel bir evredir. Gençlik

[19] Şahin, a.g.e., s. 18-23.
[20] Necdet Subaşı, "*Türkiye Dindarlığı: Yeni Tipolojiler*", İslamiyat Dergisi, C. 5. sayı 4, Ekim-Aralık, Ankara, 2002, s. 24.

ise; ergenliği de kapsayan ve üst yaş sınırlarının daha geniş olduğu bir çağdır. Gençlik tabirinin “ergenlik” yerine kullanılması yanlış olmaz.[21]

Gençlik dönemi, tabiat itibariyle sorunlu, bunalımlı bir hayat devresi olarak bilinir ve kabul edilir. Gençlerin yaşadıkları sorunlar yalnızca gelişmiş ülkelere mahsus olmayıp, çeşitli kültürlerde ve zamanlarda az çok benzerlerine rastlanan, neredeyse evrensel bir olgudur.[22]

Gençler çocukluk döneminde kendisine öğretilmiş dini ve ahlaki bilgileri yeniden gözden geçirip sorgulayabilir. Bu öğretileri akıl ve mantık temeline oturtmaya çalışılır.[23] Bu dönemde dini arayışlar, bocalamalar, bunalımlar ve kararsızlıklar görülür ama bunların ergenliğin son dönemlerinde yatıştığı ve bir sonuca ulaştığı görülür.

Ergenlerde dini şüphe ve çatışmaların doğmasına etki eden faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

• Bağımsızlık duygusunun uyanmasıyla, her türlü otoriteyi reddeden isyankâr eğilimin gelişmesi; yetişkinlere olan güvenin sarsılması.

• Cinsel güdülerin doğuşu ve suçluluk duygusunun belirmesi; nefsanî arzuların dini, ahlaki kurallara karşı ayaklanması.

• Hayatın anlamsızlığı, mantıksızlığı duygusunun güçlü etkisi.

• Din eğitiminin yetersizliği sebebiyle, uygunsuz ve başarısız bir dini sosyalleşme ortaya çıkması.

• Günlük olayları ve bazı bilimsel teorilerle, dini inanç ve öğretiler arasında bir uyuşmazlık ve çelişki görülmesi.

• Dindarların ve din görevlilerinin bazı tutum ve davranışları.

• Dini konularda bilgi eksikliği ve rehbersizlik.[24]

Ergenlik çağı, “dini uyanış” veya “dine dönüş” çağı olarak da nitelenebilir. Bu dönem, kişinin gerçeği ilk defa şuurlu, anlaşılır, açık seçik anlamaya başladığı dönemdir. Bu dönemde kazanılan yüksek sentezlere erişebilme gücü, gelişen ve genişleyen duygu ve heyecanlar, ergende sağlam bir dünya görüşüne sahip olma

---

[21] Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Dönemi*, T.C. Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 2002, s. 15.
[22] Hayati Hökelekli, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, “Gençlik ve Din”, Hayati Hökelekli (Ed.), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002, s. 11.
[23] Kulaksızoğlu, a.g.e., s. 20.
[24] Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s. 272-273.

ihtiyacını ortaya çıkarır ve bu, onun dini yönelişinde önemli görev icra eder.[25] 18-21 yaşlar civarında dini inanç ve tutumlar netleşir, 21-30 yaşlarına kadar olan dönemde dini şüpheler, kararsızlıklar ve gerginlikler, ergenlikte yaşananlara göre bir hayli düşüş gösterir. Yani dini bunalım ve kararsızlık, ergenlik döneminin sonuna doğru durulmaya ve şiddetini azaltmaya başlar.[26]

Gençlik dönemi, aynı zamanda hayatın en az dindar olunan safhası olarak da tanımlanır. Batı ülkelerinde yapılan birçok araştırma 18-30 yaşlar arasında dini faaliyetlerde kesin bir düşüş olduğunu, 30 yaşlarından sonra ise sürekli bir artışın varlığını ortaya koymuştur.[27] Bu dönemin başlarında ibadetlere karşı gösterilen ilgisizlik, evlenip anne baba olunca, yavaş yavaş kaybolur ve kişide dini görevlerini yerine getirme gayreti artar.[28]

Bugünün gençleri, eşyaya ve bilgiye eskiye göre çok daha çabuk ve zahmetsizce ulaşmakta ve aynı şekilde onları çok kolay harcayabilmektedir. Kolay ulaşma ve harcama, toplumsal hayatımızı, değerlerimizi sinsi bir şekilde eritmekte, geleceğimiz olan gençleri sıradanlaştırmaktadır.

Bir toplumun geleceğinin teminatı, çocukları ve gençleridir. Gençlerimiz bilgili, benliğini gerçekleştirmiş, kendine saygısı ve özgüveni olan bilge insanlar olarak yetiştirilmelidir. Bu hedeflere ulaşmada din, önemli referans kaynaklarından birisidir. Şayet gençlerimize bağnazlıktan uzak, sağlıklı bir din eğitimi verebilsek, onları, kim olduğunu, ne olacağını bilen, kendine güvenen gelişmiş bir insan olarak yetiştirebilme şansımız daha yüksek olacaktır. Her insanın başına bir polis koymakla toplum düzetilemez. Önemli olan insanlara vicdan kazandırmaktır. Bu da ancak dinle, dindarlıkla, sağlıklı bir din eğitimiyle sağlanabilir.[29]

1.2. KAZAKİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.2.1. Kazakistan Tarihi

Bugünkü Kazakistan sınırları içinde kalan topraklar, tarih boyunca çeşitli kabile ve kavimlerin geçiş noktalarını teşkil eder. Arkeolojik bulgular, Kazakistan

---

[25] Mehmedoğlu, a.g.e., s. 89-90.
[26] Naci Kula, "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Hayati Hökelekli (Ed.), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002, s. 40-41.
[27]Hökelekli, *Din Psikolojisi*, a.g.e., s. 282.
[28] Peker, a.g.e., s. 175
[29] Şahin, a.g.e., s. 89-90.

topraklarında ilk insan yerleşimlerinin, M.Ö. I. binyıla uzandığını kanıtlamıştır. Bölgenin ilk yerleşimcileri, Sak, Sarmat, Üysün, Kanglı ve Hun kabileleri olmuştur.

M.Ö. I. binyılında Kazakistan diyarında yaşamış olan en eski kabile toplumlarının öncüsü **Sak** toplumudur. Sak kabileleri hakkında ilk bilgilere M.Ö. I. yüzyılda eski Roma düşünürü Büyük Plinius ve Yunan tarihçisi Heredot'un yazılarında rastlanmaktadır. Bununla birlikte Perslerin çivi yazılarında Sakların üç grubundan bahsedilmiştir. Bunlar, Paradarya (denizin öteki tarafındaki Saklar), Haomavarga Saklar (Haoma şerbetini yapan Saklar) ve Tigrahauda Saklar (sivri börklü Saklar)'dır. Paradarya Sakları, Aral civarında, Tigrahauda Sakları, Sirderya'nın orta akımıyla Han Tanrı dağları'nda, Haomavarga Sakları ise Murgab havzasında yaşamışlardır.[30]

Arkeolojik araştırmalara göre Saklardan sonra veya onlarla beraber **Sarmat** kabilesi, M.Ö. VII-IV. yüzyıllar arasında Hazar Denizinin civarında, Edil ve Cayık nehirlerinin aşağı tarafında hüküm sürmüştür.[31]

Üysünler, Merkezi Asya'nın içlerinden gelerek Yedisu'daki Tigrahauda Saklarının topraklarını miras olarak almışlardır. Bunlar M.Ö. II. yüzyıl ile M.S. VI. yüzyıllar arasında Kazakistan topraklarında yaşamış ve devlet olma derecesine kadar yükselmiş topluluktur. Üysünlerin bir kısmı Yedisu'ya göç ederek Sak kabilesini hakimiyetlerine aldılar ve "Kunmo" devletini kurdular.[32]

M.Ö. II-III. yüzyıllardan başlayarak Kazakistan'da yaşayan en büyük kabilelerden birisi, **Kanglılardır**. Kanglılar, hakkında Çin kaynaklarında "K'ang-chu", İranlıların dini külliyatı olan "Avesta" ve Hindlilerin dini kitabı "Mahabharata'da" "kangha" adıyla geçmektedir.[33] Kanglılar, İpek Yolu güzergahı üzerinde, Sirderya boylarında, Fergana'dan Aral civarına kadar olan bölgede yaşamışlardır.[34]

Hunlar, Kazakistan tarihinde önemli bir şöhrete sahiptir. Tarihin eski döneminde yaşamış bu halkın ismi savaşçılık ve sertlik sembolü gibidir. Hunların tarihi, M.Ö. I. yüzyıllardan başlayarak M.S. 98 yıllarına kadar ulaşmaktadır. Hunlar,

---

[30] Akişev K.A. Kuşayev G.A. *Drevnyaya Kultura Sakov i Usunei*, Almatı, 1963, s. 16.
[31] Kazakistan Tarih Ansiklopedisi, Atamura Baspası, 1998, I, s. 200-202.
[32] K.S. Karacan, Kazakistan Tarihı, Kazak Universiteti Baspası, Almatı, 2008, s. 24.
[33] Karacan, a.g.e., s. 26.
[34] Kazakistan Tarih Ansiklopediasi, a.g.e., I, s. 274.

Kuzey Çin sınırına kadar olan alana yerleşmişlerdi. Hun kabileleri ile Çin devletinin arasındaki savaştan sonra Kazakistan, Orta Asya ve Doğu Avrupa topraklarına göç ederek yerleştiler. Bu sebeble Hunluların etnik ve siyasi haritası genişledi.[35]

M.S. 542-702 yıllar aralığında Kazakistan topraklarında **Eski ve Batı Türk Kaganatı (Hanlığı)** kuruldu. "**Türk**" ismine ilk defa, 542 yılına ait Çin yıllıklarında "Tutsyue" olarak rastlıyoruz.[36] Bugün Kazakistan topraklarında yaşamış olan Türkî hanlıkları sırasıyla söyleyecek olursak: **Türgeş Kaganatı** (704-756 yıllar arası), **Karluk Kaganatı** (756-940 yıllar arası), **Oğuz Devleti** (Karluk Kaganatı'nın batı tarafında, şimdiki Batı Kazakistan topraklarında, X-XI. yüzyıllar arasında), **Karahan Devleti** (X-XII. yüzyıllar arası). Karahanlılar Devletinin resmî dini- İslâm olarak ilân edildi,[37] **Kimak Kaganatı** (IX-XI. yüzyıllar arası), **Kıpçak Hanlığı** (XI-XIII. yüzyıllar arası).[38]

Cengiz Han yönetimindeki Moğol askerlerinin 1219-21'deki istilâsından sonra Kazakistan toprakları tamamen **Moğol İmparatorlüğünün** hâkimiyeti altına girdi.[39] XIII. yüzyılın ortasında Cengiz Han'ın en büyük oğlu Coşu oğlu Orda Ecen'i Seyhun (Sirderya) ile Alatav dağları arasında bir bölgede kurulmuş olan Altın Orda Devletinin bir parçası olarak yarı bağımsız **Beyaz Orda Devletini** kurdu.[40] Fakat bu devletin yöneticileri Moğol soyundan olmasına rağmen, halkın çoğu gelecekte bölgenin idaresinde önemli rol oynayacak olan Türklerden oluşmaktaydı. Beyaz Orda Devletinin zayıflamaya başladığı sıralarda iki yeni güç olan **Nogay Ordusu, Abilhayr Han** tarafından devralındı. Bölgede oturan Kazaklara da "Özbek Kazakları" denmeye başlandı.[41] Ancak, Beyaz Orda Devleti tamamen ortadan kaldırılamadığı için bu dönemde sürekli çatışmalar meydana gelmekte idi. Birçok Kazak kabilesi bölgeyi terkederek güneydoğudaki Moğolistan'a göç ettiler. 1465'de Beyaz Orda'nın iki şehzadesi, Canibek ve Kerey, beraberlerinde Türk kabilelerinden kalabalık gruplarla Moğolistan'a göç ettiler. Moğolistan hanı bunları kabul etti ve kendi topraklarının batısına, Çu ve Talas nehirleri civarına yerleştirdi. Bu gruplardan, sonradan **"Kazak**

---

[35] Kazakistan Tarih Ansiklopediasi, a.g.e., I, s. 275.
[36] Karacan, a.g.e., s. 30.
[37] Çapay, a.g.e., s. 61.
[38] Karacan, a.g.e., s. 28-44.
[39] Çapay, a.g.e., s. 99.
[40] Çapay, a.g.e., s. 107.
[41] Çapay, a.g.e., s. 119-120.

Hanlığı" ortaya çıkacaktır. Daha sonra Kazakların ilk hanı **Kerey Han** (1458-1473), han olarak ilân edildi. Kerey'den sonra **Canibek** (1473-1480) idareye atandı.[42]

XVI. yüzyılın başında Kazak kabileler topluluğunun çoğu (Kıpçaklar, Naymanlar, Uysunlar ve Dulatlar dahil) **Kasım Han**'ın (1511-1523) idaresi altına girdiler.[43]

Kısaca, Kazak halkının 2,5-3 bin yıllık kalıplaşma sürecini altı devire ayırabiliriz:

1. Sak ve Sarmat devri (M.Ö. VII-II).
2. Uysun, Kanglı ve Hun devri (M.Ö. III- M.S. IV).
3. Türk hanlığı devri (542-702).
4. Kıpçak ve Karluk devri (IX-XIII).
5. Moğol istilâsı devri (XIII yüzyıl başı- XIV yüzyıl ortası).
6. Altın Orda'nın dağılmasından sonra ortaya çıkmış olan devletlerin devri (XIV yüzyıl başı ve 1465 yıl).[44]

Moğolistan'ın Cungaryan Oyrotları (Kalmuklar) XVII. yüzyılın ortalarında Kazak topraklarına saldırılara başladılar. Buna karşılık Kazaklar kendilerini koruyacak durumda değillerdi. Kazaklar ile Oyrotlar arasındaki üstünlük mücadelesi XVIII. yüzyılın başlarına kadar devam etti. Bu tarihlerde Kazaklar kısa bir süre de olsa birleşerek Oyrotlara karşı çeşitli başarılar elde ettiler. Buna rağmen Mançuların Oyrotları 1758'deki mağlubiyetlerine kadar Oyrot tehlikesi tamamen ortadan kalkmış değildi.[45] Bu tarihte Kazakların çoğu Çarlık Rus himayesine girdiler. Kazakların Kişik cüz'ü (Küçük yüz)1731'de, Orta cüz'ü (Orta yüz) 1740'da ve Ulu cüz'ün (Büyük yüz) bir kısmı da 1742'de Çarlık Rusya'nın hâkimiyetini kabul ettiler. Kazaklarla Çarlık Rusya'sı arasındaki temaslar XVI. yüzyılda başladı ve gittikçe gelişerek Kazakları Çarlık Rus eksenine çekti. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirdikleri birkaç ayaklanma ile karşı koymaya çalışmışlarsa da, XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde (Mançu İmparatorluğu'nun bir parçası olan doğu bölgesi hariç) bütün Kazak topraklarının tamamı Çarlık Rusya'sının kontrolü altına girmişti.[46] Hanların yetkileri

[42] Çapay, a.g.e., s. 130.
[43] Kazakistan Ulttık Ansiklopediasi, a.g.e., s. 288.
[44] Çapay, a.g.e., s. 141.
[45] Çapay, a.g.e., s. 167-172.
[46] Kazakistan Ulttık Ansiklopediasi, a.g.e., s. 289-290.

iptal edilmiş ve Orta cüz'ün Han'ı 1822'de, Kişik cüz'ün 1824'de ve Ulu cüz'ünki 1848'de tahttan indirilmişti.[47]

Ancak zor şartlar altında kalan yerli halkın şiddetli tepkisi, Ruslara karşı nefreti doğurdu ve 1916'da I. Dünya Savaşı sırasında Rus yönetimine karşı büyük bir ayaklanma meydana geldi. Ayaklanmanın görünürdeki nedeni Kazakların muharebe dışı amaçlar için Çarlık Rus ordusuna alınmalarıydı.[48] 1917 devriminde Orta Asya'nın diğer yerlerinde de olduğu gibi yabancı müdahaleciler, Kızıl Ordu (Bolşevik), Beyaz Ordu (Menşevik) Milliyetçiler arasında şiddetli çatışmalar başladı. En sonunda 1920'de Sovyet yönetimi tesis edildi. 26 Ağustos 1920'de **Kazakistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti** kuruldu. 1924-1925'de yeni Komünist Sovyet Cumhuriyetlerinin teşkili esnasında bazı topraklar ilave edildi; böylece Kazakistan'ın bugünkü sınırları belirlenmiş oldu. 1936 yılında ise **Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti** kuruldu.[49] Bu süreç ta ki, 16-18 Aralık 1986'da Kazak gençlerinin Almatı'da "Respublika" meydanında Komünist Sovyetler Birliğine karşı baş kaldırmalarına kadar devam etti. Bununla birlikte Komünist Sovyetler Birliğine sadece Kazakistan'da değil, diğer cumhuriyetlerde de muhalefet olayları hızla artmaya başladı.

1.2.2. Kazakistan'ın Bağımsızlığı

1980'li yıllar sonunda, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin temeli sarsılmaya başladı. Kazak SSC' de ülkenin kendi kendini yönetmesi ve kendi maliyesini kendisinin kontrol etmesi düşüncesi ortaya atıldı. 24 Nisan 1990'da Kazakistan Yüksek Sovyeti, Kazak SSC Devlet Başkanlığı makamını tesis etti. Meclis'te yapılan gizli oylamada Kazakistan'ın ilk Devlet Başkanı olarak Nursultan Abişoğlu Nazarbayev seçildi. 25 Ekim 1990'da Kazakistan Yüksek Sovyet'i, Kazak SSC'nin siyasi egemenliğini ilan eden bildiriyi kabul etti. Bağımsızlık ilanı, Kazakistan'daki genel demokratik süreçlerin gidişatını hızlandırdı.[50] 1991 yılının ortasında Kazakistan, diğer 10 cumhuriyetle birlikte toplam 11 cumhuriyet merkeze

---

[47] Kazakistan Ulttık Ansiklopediasi, a.g.e., s. 292.
[48] Abdulvahab Kara, *Kazakistan ve Kazaklar*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2007, s.393
[49] Kazakistan Ulttık Ansiklopediasi, a.g.e., s. 295-296.
[50] Kara, a.g.e. s. 556.

muhalefet etti. 1991 yılının ağustos ayında SSCB ve onun ayrılmaz bir parçası olan Komünist Partisi tarih sahnesinden silindi.[51]

1 Aralık 1991'de Kazakistan tarihinde ilk defa Devlet Başkanlığı genel seçimleri yapıldı. Halk, N. A. Nazarbayev'i devlet başkanı olarak seçti.

Nazarbayev, 10 Aralık 1991'de ilk defa halk oylamasıyla seçilen devlet başkanı olarak görevine resmen başladı ve yüksek Sovyet (parlamento) ülkenin Kazak SSC olan ismini Kazakistan Cumhuriyeti olarak değiştiren kararı kabul etti.[52]

16 Aralık 1991 tarihinde Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra diğer Türk cumhuriyetleri gibi Kazakistan Cumhuriyeti kuruldu. Kazakistan Cumhuriyeti'ni yarım saat içerisinde meclisinden acil karar çıkartarak tanıyan ilk devlet Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Kazak halkı, kardeş Türk halkının bu vefasını hiçbir zaman unutmamıştır.[53]

Kazakistan Cumhuriyeti, topraklarındaki bütün siyasi iktidarı tamamen elinde tutan, bağımsız ve laik bir hukuk devleti olarak ilân edildi. Böylece Bağımsız Kazakistan tarihinde yeni bir devir başlamış oldu.[54]

1.2.3. Kazakistan'ın Coğrafi Özellikleri

Kazakistan Cumhuriyeti (Qazaqstan Respublikası) yüz ölçümü bakımından 2.724.900 km^2 toprağa sahip olup dünyada 186 ülke arasında 7. sırada gelmektedir.[55] Başkenti 1998 yılından itibaren Astana olup, para birimi – Tenge'dir (15 Kasım, 1993 tarihinden itibaren). Kazakistan'da 14 il, 160 ilçe, 195 yerleşim merkezi, 2150 kasaba, 84 şehir bulunmaktadır. Sınırları, kuzey-batıda Rusya Fedarasyonu (uzunluğu 6467 km), güneyde Türkmenistan (380 km), Özbekistan (2300 km), Kırgızistan (980 km), doğuda Çin Halk Cumhuriyeti (1460 km)'ne kadar uzanır. Buna ek olarak, batısında Hazar denizi ile (600 km) Rusya Federasyonu,

---

[51] Gamze Güngörmüş Kona, *Türkiye-Orta Asya İşbirliği Stratejileri*, Kültür-Sanat Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 79; Karacan, a.g.e., s. 281-282.
[52] Kara, a.g.e., s. 557.
[53] T.S. Sadıkov, R.R. Kayırbekov, *Dünye Jüzi Tarihı*, Mektep Baspası, Almatı, 2007, s. 197.
[54] Karacan, a.g.e., s. 323-324.
[55] Şerhan Murtaza, *Elim Sagan Aitam, Elbası Sen de Tıngda* (Halkım Sana Sesleniyorum, Cumhurbaşkanı Sen de Dinle), Kazakistan Baspası, Almatı, 1998, s. 5.

Azerbaycan, İran ve Türkmenistan'a komşudur. Kazakistan'ın batısıyla doğusu arası 3000 km., kuzeyiyle güneyi yaklaşık 1600 km.dir.[56]

Kazakistan'ın güneydoğu kesimine Tien Şan (Tianjin) dağlarının, doğu kesimine de Altay ve Han Tengri dağlarının uçları sokulmuştur. Kazakistan'da bâriz bir kara iklimi vardır. Kış ve yaz mevsimleri arasındaki ısı farkı büyüktür. Akarsular bakımından zengin olan Kazakistan'ın büyük nehirlerinden İrtiş, İşim ve Tobıl, Kuzey Buz Denizine, Ural ile Embi, Hazar Denizine ve Sırderya (Seyhun) Aral gölüne dökülürler. Kazakistan genelde bozkırlar hâkimdir ve görünüm kuzeyden güneye doğru gittikçe yarı çöl manzarası alır.[57]

Bir tarım ve hayvancılık ülkesi olarak bilinen Kazakistan'ın kuzeyindeki bozkırlarla güneyindeki yaylalar, hayvancılık için elverişli yerlerdir. Özellikle sulu tarım giderek artmakta ve halkın ihtiyacını karşılayacak derecede meyvecilik de yapılmaktadır.

Kazakistan'ın ekonomisinde sanayi ve tekstil, Balkaş çevresinde bakır döküm ve demir çelik, çeşitli kesimlerde de gıda maddeleri endüstrileri gelişmiş durumdadır. Ülke toprakları yer altı servetleri bakımından zengindir. Karagandı, Ekibastuz bölgesinde kömür; Oral, Aktau, Atırau illerinde- petrol ve gaz; Jezkazgan bölgesinde ise bakır çıkarılmaktadır. Ülkenin çeşitli yerlerinde kurşun, çinko, demir, manganez, kalay, nikel, volfram, molibden, antimuan, arsenik, boksit gibi madenler bulunmakta ve bunların önemli bir kısmı işletilmekte, ayrıca göllerden tuz üretimi de yapılmaktadır.[58]

1.2.4. Kazakistan'ın Nüfusu ve Kazakistan'da Yaşayan Topluluklar

Moskova'nın kararıyla başlatılan ekonomik politikalar ve merkezi beş yıllık planlar neticesinde 1930-1939 yılları arasında, Kazakistan'da hayvancılıkla uğraşan halkın %98'i, zorla kolektif çiftçiliğe geçirilmiştir. Bu politika, felâkete varan sonuçlar doğurmuştur. Olumsuz çalışma şartları, açlık ve hastalık sebebiyle önceden sayısı 6,2 milyon olan Kazak halkından, yaklaşık 2,1 milyonu hayatını kaybetmiştir. Bundan

---

[56] Uljalgas Esnazarova, *Kazakistannın Fizikalık Kartası*, Almatı, Sanat Baspası, 1997, s. 4-5.
[57] Kazakistan Ulttık Ansiklopediasi, a.g.e., s. 272.
[58] Esnazarova; a.g.e., s. 40-44

başka yaklaşık 1 milyon kişi de göç sonucu azalmıştır. Kazakistan'da yaşayan diğer halklar da kayıplar vermişlerdir.[59]

1941-1945 yılları arası II. Dünya Savaşı sırasında Kazakistan'dan 1.196.164 kişi savaşa gitmiş ve yaklaşık 410 bin kişi bu savaşta hayatını kaybetmiştir.[60]

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda meydana gelen güçlü demografik büyüme sayesinde Kazak halkı, ancak 40 yıl sonra nüfusunu eski seviyesine getirebildi.

Kazakistan'da yaşayan 16.402.861 nüfusun büyük çoğunluğunu Kazaklar oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra ülkede Ruslar, Özbekler, Ahıska Türkleri, Kürtler, Türkmenler, Dunganlar ve büyük-küçük topluluklar halinde yaşamaktadırlar.

Son on yılda Kazakistan'ın milli nüfus sayım kapsamında kayda değer değişiklikler olmuştur. 2009 senesinde yapılan yeni nüfus sayımında Kazakistan'ın nüfusu 1.500.000 artarak 16.402.861 kişiye ulaştı. Kazaklar %27,9 yükselerek, Kazakistan halkının yarısından çoğunu (%67-i) oluşturmuştur. Bununla birlikte, Kürtler %29,1'ye, Uygurlar (Doğu Türkistanlılar) %15,9'ye ve Özbekler %12'ye yükselmişlerdir. Buna mukabil Ruslar %26,1 azalarak 1.582.400 kişiye, Almanlar %62,7 azalarak 593.500 kişiye, Ukraynalılar %37,5 azalarak 328.600 kişiye, Tatarlar %22,4 azalarak 71.700 kişiye, Beyaz Ruslar %37,1 azalarak 66.000 kişiye inmiştir. Kazakistan'da nüfus artışına ileri derecede katkı sağlayan iller, Güney Kazakistan, Kızılorda, Atırav, Almatı ve Astana'dır.[61]

Cinsiyet bakımından erkeklerin sayısı 7.201.800, kadınların sayısı ise 7.751.500'dur (1999 nüfus sayımına göre). Erkeklere göre kadınların sayıca çok olmasının sebebi, 1905-1910 yılları arasında Birinci Dünya Savaşı, 1928-1932 yılları arasında kıtlık ve 1941-1945 yıllarında İkinci Dünya Savaşında erkeklerin askere giderek geri dönmemelerinden kaynaklanmaktadır.

1.3. KAZAKİSTAN'DA DİNLER

1.3.1. Kazakistan'da Hıristiyan Misyonerliği

Sovyetler Birliği döneminde Ateizm, Kazakistan'da adeta bir resmi devlet dini gibi telakki ediliyordu. Birliğin çöküp dağılmasından sonra misyonerler her taraftan

---

[59] Gulnar Zabenova, Viktor Usinov, *Kazakistannın Ekonomikalık cane Aleumettik Geografyası*, Almatı, Atamura Yayınevi, 2005, s. 52.
[60] Zeyneş İsmail, *Kazak Türkleri*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 99.
[61] "*Kazakistan Halkının Sayısı* 16.402.861 *kişiye ulaştı*", Aykin Gazetesi, (01.04.2009 haber)

bu bölgelere akın ettiler. Misyonerler, bu coğrafyada evvela kendileriyle etnik ve dini bağları olan insanlara yönelik çalışmalara başlamışlardır. Daha sonra yetiştirdikleri elemanlar vasıtasıyla diğer topluluklara yönelmişlerdir. Örneğin Alman asıllı Hıristiyanlar Almanya'ya götürülüp oradaki Protestan misyoner okullarında yetiştirildikten sonra Kazakistan'a geri gönderildiler.[62]

Sovyet Birliği'nin çökmesi, küreselleşme, iletişim araçlarının artması ve teknolojinin sunduğu yeni imkânlarla bu faaliyetler yeniden hız kazanmıştır. Nitekim Papa II. John Paul 24 Aralık 2000'de yaptığı bir konuşmasında, "Birinci bin yılda Avrupa'yı, ikinci bin yılda Afrika'yı Hıristiyanlaştırdıklarını, üçüncü bin yılda da sıranın Asya'ya geldiğini ifâde etmiştir".[63]

Kazakistan'ın 1991'de bağımsızlık kazanmasını müteakip hazırlanan anayasanın 12. maddesinde "*Cumhuriyet, vatandaşına her yönüyle kendi dini inancını seçme, başkalarına tebliğ etme ve inancına uygun yaşama hakkı verilmiştir*" şeklinde ifade edilen kanun başka dinlerin misyonerlerini desteklemekle beraber, Hıristiyan misyonerlerini de desteklemek durumundadır. Anayasanın bu maddesine göre, genel olarak devlet bütün dinlere karşı aynı mesafededir, yani tarafsızdır. Dini teşkilatlar siyasete karışamazlar. Herkesin inanç özgürlüğü ve dinini tebliğ etme hakkı vardır.

Günümüzde Kazakistan'da, Hıristiyan dininin her üç akımı; Rus Ortodoks Misyonerliği, Batı Avrupa Katolik ve Protestan Misyonerliği faaliyetlerine devam etmektedirler.[64]

1.3.1.1. Rus Ortodoks Misyonerliği

Ortodoks Hıristiyanlık, Kazakistan'a Rusya vasıtasıyla gelmiştir. İlk Ortodokslar, Kazakistan'ın Rusya'nın hâkimiyeti altına girmesiyle (1917) ülkeye yerleştirilmeye başlanan askerler vasıtasıyla taşınmıştır. Ortodoksluk, Kazakistan'da İslam'dan sonra ikinci din olarak yerini almıştır. Bağımsızlık öncesi 60 civarında ayin evi bulunuyorken, bağımsızlıktan sonra sayıları hızla artarak, 1 Ocak 2003'te

---

[62] Mustafa Erdem, "*Türkistan'ın Dini Problemleri*", Türk Dünyasının Dini Meseleleri, TDV Yayınları, Ankara 1998, s. 65–67.
[63] Aytunç Altındal, *Vatikan ve Tapınak Şovalyeleri*, Ankara, 2002, s. 7, 37-42.
[64] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, *Religyi v Kazakstane*, Arkayim, Almatı, 2003, s. 65.

ülkede 222 ayin evi ve 8 manastıra yükseltmiştir. [65] 1997 de 29300 kişi, 1998 de ise 23300 kişi vaftiz olmuştur.

Almatı-Semey Piskoposluğu'nda 1991'de iki senelik Dini Eğitim Okulu açılmıştır. Karagandı şehrinde 1997'den bu yana Rusya'daki 5 yıllık Aziz Tihonov Bogoslovski Enstitüsü'nün şubesi faaliyet vermektedir. Burada her sene 2 fakültede, teoloji-kilise görevlisi ve dini eğitim alanında 13 din görevlisi ve halktan 20 kişi eğitim almaktadır.[66]

Ayrıca her sene 4–5 talebe Rusya'ya Rus Ortodoks Kilisesi de (ROK) dini eğitim almak üzere gönderilmektedir. Çok sayıda din adamı Moskova Din Akademisi'ne dışarıdan devam etmektedir. Kazakistan'da Ortodokslara ait her ay 2000 adet başılan "Kazakistan'da Ortodoksluk Işığı" isimli gazetenin yanı sıra, "Vedy" adında 3–5 bin trajlı aylık bir gazete yayınlanmaktadır. Astana-Almatı piskoposluğunda 4500 okuru olan 18 adet kilise kütüphanesi hizmet vermektedir.[67]

Kazakistan'da faaliyet gösteren Rus Ortodoks Kilisesinin misyonerlik bölümlerini başlıklar halinde özetleyecek olursak:

1. Yabancılar Rus Ortodoks Kilisesi (Русская Православная Церковь за Рубежом).
2. Yerleşik Ortodoks Hıristiyanlığı (Истинно-Православные Христиане).
3. Yerleşik Ortodoks Kilisesi (Истинно-Православная Церковь)
4. Baba-oğul Merkezli Tanrı Anlayışı (Богороднический Центр).
5. İlyinciler (Ильинцы).[68]

1.3.1.2. Batı Avrupa Katolik Misyonerliği

XIX. asrın ortaları XX. asrın başlarında Polonyalı, Rus ve Alman Katoliklerin Batı Rusya'dan Kazakistan'a göç ettirilmeleriyle Katolik misyonerlerinin faaliyetleri Kazakistan'da tekrar canlanmaya başladı.[69] Arşiv belgelerine göre 20 Şubat 1901'de Petropavl şehrinde ikamet etmekte olan 205 ve şehrin civarında yaşayan 300 küsür

[65] G. Esim ve Ark, *Dintanu Negizderi*, Almatı, Bilim Baspası, 2003, s. 120.
[66] Svyato Tihonovskyi Bogoslovskyi İnstitut. (Свято Тихоновский Богословский Институт)
[67] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, a.g.e. s. 69.
[68] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, a.g.e. s. 70-77.
[69] Esim ve Ark, a.g.e., s.127.

toplam 500'ü aşkın kişinin talebi üzerine Katolik kilisesi açıldı. Bu kilise Rusya'daki Omsk kilisesine bağlandı.[70]

Sovyetler döneminde zorla göç ettirilmeler sonucu Kazakistan'da Katoliklerin tekrar arttığı görülmüştür. Göç ettirilenlerin arasında çoğu Alman olmak üzere, 100 bin civarında Polonyalı, Litvanyalı, Ukraynalı, Beyaz Rusun yanı sıra onların din adamları da vardı. Tabii ki o dönemlerde, Sovyet Rusya'sının politikaları gereği bütün dinler gibi Katolikler de tüm dini ayin ve ibadetlerini hükümetten gizli olarak, geceleyin yapmak zorunda kaldılar. Çoğu papazlar, Milli Komite'ye sorguya çekilmek üzere götürülüp bir daha geri dönmediler.[71]

1991'de Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Almanların gruplar halinde ülkelerine dönmeleri sonucu, Roma-Katolik kilisesi zor durumda kaldı. Çünkü Almanlar bütün Katolik cemaatinin genelde % 70'ini (hatta bazı cemaatlerde %100'nü) oluşturmaktaydı. 1982'de yapılan istatistiğe göre, Katolik cemaatinin % 99,5'i Almatı şehrinde olmak üzere, genel olarak Kazakistan'daki Katolik nüfusun % 91'i Almanlardı.

1989 yılında Papa II. John Paul'un Karağandı şehrindeki Aziz Yosif Kilisesi'nin papazı Albinas Dumblyauskasu'yu huzuruna davet etti. Daha sonra 1991'de Vatikan, Karağandı şehrinde Kazakistan ve Orta Asya'nın Apostolik Yönetimini (Apostolskaya Administratura.) kurdu.[72]

1999 yılında Kazakistan Apostolik Yönetimi Karağandı Piskoposluğu'na ve üç yeni Apostolik Yönetime bölündü: Astana, Atırav ve Almatı.[73]

Papa II. John Paul 2001 yılında Kazakistan Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı N. A. Nazarbayev'in davetlisi olarak Kazakistan'ı ziyaret etti. Papayı görmek için 20 bini aşkın Kazakistan'lı, Rusya'lı, Özbekistan'lı, Ukrayna'lı, Litvanya'lı ve diğer ülkelerden gelen insanlar toplandı. Kazakistan'ın Başkenti Astana şehrindeki Avrasya Üniversitesi'nde gençlerle ve medeniyet, eğitim, kültür temsilcileriyle buluşma düzenlendi.[74] Papalık ile Kazakistan Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin

---

[70] *Stranissı İstori Serkvi*. Prihod v g. Petropavlovskoe, Kredo, 2001, No 6 (71), s. 21

[71] Andjey Şçensny, "*Kilise Papaları Babalarımızın babaları. Biz babalarımızın oğullarıyız*". Karağandı, 2000. s. 354

[72] Esim ve Ark, a.g.e., s.137.

[73] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, a.g.e., s. 83.

[74] Prihodko G. *Roma papaları ve Kazakistan*, Kredo, özel sayı. Papa II. Pavlus'un Kazakistan'ı ziyareti, 2001, s. 12–15

pekiştirilmesine yönelik Cumhurbaşkanı N. A. Nazarbayev'e Papa tarafından Piya Nişanı verildi.[75]

Günümüzde ülkede 90 Katolik cemaati ve bunlara ait 160 grup bulunmaktadır. Orada Polonyalı, İtalyan, Alman, Amerikan, Koreli ve İsviçre milletlerinden 3 piskopos ve 60'ın üzerinde papaz görev yapmaktadır.[76]

2003 yıl Mayıs ayında Katolikler idare merkezlerini Karagandı ilinde kurdu. Katolikler, Kazakistan nüfusunun %2–3'ünü oluşturmaktadırlar.[77]

1 Eylül 1996'dan başlayarak Kuzey Kazakistan Korneyevka köyünde Aziz Lorens adında Katolik Hıristiyan İlkokulu çalışmaktaydı. Daha sonra bu ilkokul Katolik Hıristiyan lisesine dönüştürüldü. Karağandı şehrinde her ay 5 bin adet olarak yayınlanan "Kredo" gazetesi basılmaktadır.[78] 1997 yılında Karağandı'da ilk Yunan-Katolik kilisesi açılana kadar bunlar Roma-Katolik kiliselerine giderlerdi.[79] 2001 yılında Pavlodar'da benzeri bir kilise daha açıldı. Orada ibadet dili Ukrayna dilindedir. Ukrayna-Yunan-Katolik cemaatlerinin Kazakistan'da toplam 3 tane (Astana'da, Pavlodar'da ve Karağandı'da) kayıtlı kiliseleri vardır. Ayrıca bu şehirlerin köylerinde birkaç tane daha küçük Katolik Cemaatler ve Karağandı'da bir manastır bulunmaktadır.[80]

1.3.1.3. Protestan Misyonerliği

Protestanlığın ülkemizde yayılması Kazakistan'ın Rusya hâkimiyeti altına girmesiyle başlar. Çünkü Kazakistan topraklarına getirilen askerlerin arasında Protestan Luteran-Almanlar vardı.[81]

Fakat Kazakistan'a en büyük Protestant akını 1930'larda SSCB'nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği) Avrupa tarafından göçe zorlanması ve 1939–45 yılları arasında Alman ve Polonyalıların getirilmesiyle oldu. 1980 yılının başlarına

---

[75] http://www.liguori.narod.ru/bibl8.html (02.05.2009)
[76] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, a.g.e., s. 85.
[77] Murtaza Bulutay, Din cane Ult, Arıs Baspası, Almatı, 2006, s. 161.
[78] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, a.g.e., s. 88.
[79] Murtaza Bulutay, *Katolikter Orta Azyadan Ne İzdeidi*? (Katolikler Orta Asyadan Ne Bekliyor?), Turkistan Gazeteti, 05.06.2003.
[80] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, a.g.e. s. 89–90
[81] Esim ve Ark, a.g.e., s.128.

kadar bulunan 600 kadar Protestan cemaatlerinin hemen hepsi tamamen Alman'lardan ibaretti.[82]

16 Temmuz 1997'de Protestan kiliselerini birleştirme amacıyla KDBC (Kazakistan Dini Birleşikler Cemiyeti)[83] kuruldu. Bu kurulmuş olan KDBC'nin büyük bir ilgi odağı olan meselelerinden biri de, Hıristiyan olmayan halklara İncil tebliği yapmalarıdır.[84]

Protestan misyonerliği ABD tarafından desteklenmektedir. Çünkü ABD'yi perde arkasından yönetenler zaten Yahudiler ve Beyaz Anglo-Sakson Protestanlarıdır (Wasp-White Anglo-Saxon Protestants)[85].

Bugün Kazakistan'da 400'ün üzerinde Protestanlık cemaati ve 20'nin üzerinde akımları birleştiren 7 önemli mezhep bulunmaktadır.[86] Kazakistan'da bulunmuş olan Protestan cemaatlerini sırasıyla söyleyecek olursak şöyledir: Lüteran, Mennonitler, Baptizm, Piyatidesyatniçestvo, Presbiteryenlik, Metodistler, Karizmatik Hareket, Yedinci Gün Adventistleri, Ahir Zaman Azizleri Kilisesi (Mormonlar), Mesih Kardeşliği, Yeni Havariler Kilisesi, Hıristiyan İlmi, Birleşik Kilise, Son Ahit Kilisesi, Tanrı Oğulları (Tanrı Ailesi), Sayantoloji ve Yehova Şahitleri olmak üzere gruplara ayrılır.[87]

1.3.2. Kazakistan'da Diğer Dinler ve Gruplar

Kazakistan'da Hıristiyan misyonerlerinin çalışmalarıyla beraber Yahudilik, Budizm, Krişna Şuuru, Bahailik, Satanizm, Ahmedilik, Satiya Sai Merkezi, Sri Chinmoy Merkezi, Aum Sinrike, Transandantal Meditasyon, Teosofi, Beyaz Kardeşlik ve İvanovculuk gibi din ve dini cemaatler kendi misyonerlik faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bunların hepsisini açıklamamız konumumuzun çerçevesini aşmaktadır. Bunların belli başlarının Kazakistan'daki faaliyetlerine temas edelim:

---

[82] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, a.g.e., s. 90.
[83] AROK (Assotsatsya Religyoznih Ob'edinenii Kazakstana)
[84] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, a.g.e., s. 91.
[85] Bulutay, a.g.e., s. 165–166.
[86] G. Esim ve Ark, *Osnovi Religovedeniya*, Almatı, Bilim Baspası, 2007, s. 137.
[87] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, a.g.e., s. 96-212.

1.3.2.1. Yahudilik

Arıs (Güney Kazakistan) şehrinde yapılan arkeolojik araştırmalar neticesinde II. asra ait bir yapı bulunmuş ve kitabesinde eski Yahudi dili olan İbranice yazılar tespit edilmiştir. Bu araştırma neticesine göre Kazak topraklarına Yahudiliğin ilk ayak basması M.S. ilk asırlarda olmuştur diyebiliriz.[88]

1970'li yıllarda Türkistan'da ortaya çıkarılan Tevrat'ın ilk sayfalarının yazım tarihi XII. asra kadar geri gitmektedir. XIX. asrın sonu, XX. asrın başlarına doğru Kazakistan topraklarına zanaatçı Yahudiler, Rusya'nın Avrupa tarafından geldiler. XVIII. yüzyıldan bu yana Kuzeybatı Kazakistan'da yer alan Oral şehrinde Karaim Yahudilerinin küçük bir cemaati bulunmaktadır. Muhtemelen, Hazar sakinleri arasında Yahudiliğin Karaim kolu yaygındır.[89]

Bugün ülkede muasır Yahudiliğin her üç kolu mevcuttur. Fakat önde gelen mezhep Kazakistan'da Hasidiliğin 'HaBaDa' koludur. 1998 yılına kadar ikisi Almatı'da, birer tane de Kızılorda ve Çimkent'te olmak üzere toplam sadece 4 cemaat vardı. 2003 yılında yapılan araştırma sonuçlarına göre Kazakistan'ın hemen hemen bütün il merkezlerinde Yahudi cemaatlerine ait ibadet merkezlerinin kurulduğu tespit edilmiştir. Bunlara ait her ay 5 bin trajlı "Şalom" gazetesi ve "Yahudi Evi" isimli dergi çıkmaktadır.[90] 1998 yılında Almatı'da Menahem Şneerson (Lübaviç soyunun 7. gebesi) adını taşıyan bir Yahudi Kültür Merkezi açıldı.[91]

Günümüzde Kazakistan'da yaşayan Yahudilerin baş ravinliği görevini Yeşaya Kogen yürütmektedir.[92]

1.3.2.2. Budizm

Doğu Hunlar ve Göktürk'lerin muhtemelen siyasi sebeplerle, kısa bir süre Budizm'i kabul ettikleri tarihte bilinmektedir.[93] Fakat Budizm VI. asra kadar Kazaklara pek nüfuz edemedi. Bunun başlıca nedeni, Budizm'e ait olan kutsal dilencilik, oturup bağdaş kurarak tefekküre dalmak (meditasyon) gibi dini ritüeller onlara cazip gelmemiştir. Et yemeye, kurban kesmeye, ata binip kılıç kuşanmaya alışık, tabiatla haşir neşir olmuş Türkler, vejetaryen bir diyete dayanan Budizm'e

---

[88] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, a.g.e., s. 127.
[89] Esim ve Ark, *Osnovi Religovedeniya*, a.g.e., s. 79.
[90] Bulutay, a.g.e., s. 59.
[91] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, a.g.e., s. 128.
[92] "Ekspress K" Günlük Cumhuriyet gazetesi, sy. 230, s. 2, (16378), 12 Aralık, 2007.
[93] Esim ve Ark, a.g.e., s. 118.

ısınamamışlardır ve kabul etmemişlerdir.[94] Sonraki Moğol istilâsı yıllarında (1221) Kazak topraklarına gelen Moğol askerleriyle beraber Budizm dini de yayılma alanı bulmuştur. Bununla birlikte Budizm, Kazaklar arasında İslâmiyet ile rekabet edememiş ve İslâm dininin Kazaklar arasında yayılmasıyla silinip gitmiştir.[95]

Bugün Kazakistan'da Budizm, dini faaliyetlerini sürdürmektedir. 1999 yılında Budist cemaati kayıt ettirildi ve ilk kez Budizm takvimine göre yeni yılı kutlanmıştır.[96] 2002 yılında Sensey Pakistan ve Hindistan'da barış yürüyüşü düzenleyip, bu yürüyüşe Kazakistan Budistleri de katılmışlardır.[97]

1.3.2.3. Krişna Şuuru Cemaati

Kazakistan'da küçük Krişna cemaatleri 20 yıldan beri çalışmaktadırlar. İlk Krişna Şuuru Cemaati misyonerleri Almatı'ya 1983 yılında gelmişti. Esasen onlar Moskova'da eğitim gören üniversite talebeleriydi. Daha önce kayıtsız çalışan bu misyonerler devlet tarafından takip ediliyordu. 1991'de Almatı Krişna Şuuru Cemaati Dinler Komitesi'ne başvurarak kayda geçti. 2003 yılına ait istatistiğe göre ülkede Krişna Şuuru Cemaati'nin 13 ruhani merkezi bulunmaktadır ve mensuplarının sayısı toplam 500'ü geçmiştir. Cemaat üyeleri çoğunlukla Rus, Ukraynalı ve Kazaklar olmakla beraber diğer milletlerden de üyeleri bulunmaktadır. En büyük cemaat Almatı'da bulunmaktadır. Bağlılarının sayısı 80'i 'keşiş' olmak üzere toplam 200'ü aşkın kişidir.[98] Bu cemaat Brahma Sapradae tarikatının bir koludur. Çoğu bağlıları kendi özel hayatlarını devam ettirirler. Tamamen dünyadan vazgeçmiş olanlar da vardır ve onlara 'Saniyasin' denilir. 1998 yılından bu yana Almatı bölgesi, Bereke köyünde bir "Şri Vrandavan Dham" Krişna Şuuru Cemaati Merkezi ve tapınağı bulunmaktadır.[99]

Krişna Şuuru Cemaati üyeleri, misyonerlik faaliyetlerinin yanı sıra sosyal faaliyetlere de önem vermektedirler. Örneğin hapishâne gibi yerlerde tebliğ yaparlar. Astana'da Veda kültürüyle yemek hazırlama şirketi açılmıştır. Ülkenin çeşitli yerlerinde devamlı şenlikler tertip ederler. Her üç ayda bir belli bir konuda Hindistan'dan bir Guru gelerek konferans verir.

---

[94] Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997, s. 159.
[95] Zeyneş İsmail, *Kazakların Kültürü*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 327-28.
[96] Esim ve Ark, a.g.e., s. 118.
[97] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, a.g.e. s. 140
[98] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov; a.g.e., s. 191.
[99] "Zaman-Kazakistan" gazeti, No18, 2006 y. "Müslüman" Dini-Gilim cane Madeniyet dergisi, Sayı 5–6, 2006 yılında s. 7.

1.3.2.4. Bahailik

Kazakistan'da ilk Bahaîler 1938 yılında ortaya çıktılar. Bunlar Kuzey Kazakistan'a Azerbaycan ve Tacikistan'dan gelen Bahaîlerdir. Kazakistan Bahaîleri Ruhani Meclisi 1994'te Dinler Komitesi'ne başvurarak kaydını yaptırdı. Şu an ülkenin çoğu şehirlerinde küçük de olsa cemaatleri bulunmaktadır. Onların 22'si resmi kayıtlı olmak üzere toplam cemaat sayısı 82'ye ulaşmıştır.[100]

Ülke genelinde mensuplarının sayısı 1000'in üzerindedir. Her bir cemaat 9 kişiden oluşan yerli dini şura tarafından yönetilir. Şura üyeleri mecliste inananlar tarafından seçilmektedir. Bahaî Milli Dini Kurulu Merkezi, Almatı'da bulunmaktadır. Ülkede Bahaî inancının yayılması en çok İran'dan, Pers Körfezi ülkelerinden ve Malezya'dan gelen tebliğcilerin aktif faaliyetleri sayesinde olmaktadır.[101] Mensuplarının dini bilgilerini derinleştirmek amacıyla 1996 yılında Almatı, Karağandı ve Çimkent'te olmak üzere üç enstitü açılmıştır.[102]

1.3.3. Kazakistan'da İslam Dini

Kazakistan topraklarında İslâm dininin tarihini üç döneme ayırmak mümkündür: Çarlık Rusya Döneminde Kazakistan'ın Dini Durumu, Komünizm Döneminde Dini Durum ve Günümüzdeki Dini Durum.

1.3.3.1. Çarlık Rusya Döneminde Kazakistan'ın Dini Durumu

Orta Asya ve Kazakistan topraklarına İslam dini, VII. yüzyılın ikinci yarısında Emevi halifesi Muaviye b. Ebi Süfyân'ın devrinde girmişti. İslâm askerlerinin komutanı Kuteybe b. Muslim'di. Kuteybe b. Muslim, Orta Asya fetihlerine Buhara, Semerkand, Nesef, Merv, Harezm, Balasagun gibi büyük şehirlerin yer aldığı Maveraünnehir etrafından başlamıştı.[103] Bu dönem Karahanlılar devrine denk gelmektedir. VII. yüzyılda Karahanlılar döneminden başlanan kazakların İslâm dinini kabullenme süreci, X-XI. yüzyıl Abilhayır Han'ın (Özbek Han) döneminde

[100] Esim ve Ark,*Osnovi Religovedeniya*, a.g.e., s. 150.
[101] Sabri Hizmetli, Orta Asya'da Yahudilik ve Hıristyan dini, "*Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde yıkıcı tarikatlar ve Misyonerlik*", "Evero" Baspası, Almatı, 2002. s. 77.
[102] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, a.g.e., s. 168
[103] R. Nurgaliyev, *Kazak Ansiklopediası*, Almatı, s. 285.

hızla çoğalmaya başladı. Hanlık devrinde Orta Asya Türklerinin İslâm dinini kabullenmelerinde Yesevi ve Nakşibendî tarikatların önemli rol oynamıştır.[104] Bu tarikatların tesiri, Güney Kazakistan Kazakları üzerinde Kuzeydeki göçebe Kazaklara göre daha etkili oldu.[105] Kazaklar İslam dinine girdikten sonra Şamanizm'e ait bazı eski inançlarını da devam ettirdiler.

Kazakistan'ın Rusya tarafından işgalinden sonra (1753) İslam dini II. Katerina'dan[106] itibaren kuvvetlendi. 1768–1774 yıllarında Osmanlı-Rus savaşları ve Pugaçev isyanı, Katarina'yı Müslümanlara karşı daha ılımlı davranmaya mecbur bıraktı. Bu dönemden sonra Rusya'nın teşvik etmesiyle Tatar din adamlarının tesiri altında İslâm dini Kazak bozkırlarında hızlı bir şekilde gelişti. Katerina'nın dini alanda bir takım serbestlikler getirmesinin sebebi, Rus istilasına karşı doğacak tepkileri hafifletmekti.[107]

Bu amaçla II. Katerina'nın emriyle, 1788 yılında İç Rusya'da Müslümanların çoğunlukta oldukları eyaletlerden biri olan Orenburg eyaletine bağlı olan Ufa şehrinde senato kararıyla "Muhamedan Ruhani Meclisi" isimli Orenburg Müftülüğü kuruldu.[108] Müftülüğün kurulmasından sonra Kazakistan'ın Akmola, Yedisu, Semey, Turgay ve Ural bölgelerinde yaşayan Kazakların bir kısmı Müftülüğe tabi oldular. Başka bölgelerde yaşayan Kazakların tamamı 1789 yılında Orenburg Müftülüğü'ne tabi oldular. Kazakların Müftülüğe bağlanmasından sonra Müftü, Kazak bozkırlarına İmamlar gönderdi. II. Katerina bununla da yetinmeyerek 1787 yılında ilk defa Kazan'da Kur'an bastırarak Kazaklara ücretsiz dağıttı. Kur'an'ın 3-4 defa basılmasına izin verdi.[109] 1800'de Çarlık Rusya hâkimiyeti altındaki Müslümanlara kitap basma müsaadesi verildi ve 1806'da yaklaşık 26.000 İslâmi kitap basıldı; bu rakama 1500 Kur'an dâhildir. Bu asrın ortalarına doğru özel Tatar basımevi mevcuttu ve İslâmi literatürün sayısı şaşırtıcı bir hızla çoğaldı. Dini binaların inşa ve

---

[104] Shirin Akiner, *Sovyet Müslümanları*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 13.
[105] Alexandre Bennigsen, Chantal Lemercier, *Sufi ve Komiser, Rusya'da İslam Tarikatları*, Akçağ Yayınevi, çev. Osman Türer, Ankara, 1988, s. 80, 85.
[106] II. Katerina 1762-1796 yılları arasında Rusya'yı yönetmiştir.
[107] Oliver Roy, *Yeni Orta Asya'da Ulusların İmal Edilişi*, İstanbul, 2000, s. 62.
[108] Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Ankara, 1993, s. 285; 19. yüzyılda üç tane daha kuruldu, 1831'de Kırım'da, 1872'de biri Sunni diğeri Şii olmak üzere iki de Kafkasya'da. Bknz. Shirin Akiner, a.g.e., s. 15.
[109] Savlebek Rustemov, *Orınbor Müftülüğü cane Kazaktar* (Orınbor Müftülüğü ve Kazaklar), Kazak Tarihi, Almatı, No.4, 2004, s. 84.

muhafazasına genelde müsaade ediliyordu ve bazen da teşvik ediliyordu. Böylece bütün Çarlık Rusyasında 20. yüzyıl başlarında 26.000 cami, 2400 medrese olmuş oldu.[110] Bu dönemde Kazaklar din ve itikat meselesinde serbest bırakıldılar. Hacca giden Orta Asyalı Müslümanlara Rusya'nın kontrolündeki yerlerden geçiş hakkı verildi.[111]

Çarlık Rusya hükümetinin bu yeni toleransı diğer Hıristiyan ülkelerin hoşuna gitmedi ve Rus Ortodoks Kilisesi bu durumu desteklemedi.[112]

Kırım savaşından sonra Rusya'da milliyetçilik düşüncesi yükselmeye başladı. Rus aydınları, Rusya'daki Müslüman milletlerin Rus kültür potasında eritilmeleri gerektiğini savundular. Bunun da ancak o milletleri Hıristiyanlaştırarak olabileceğini iddia ettiler. Bunun sonucu olarak I. Nikolai zamanında II. Katerina'nın uyguladığı İslâm siyaseti terk edildi. Bu dönemden sonra artık Rus yöneticileri İslam dinini Türkî halklarının Ruslaştırılmasında en büyük engel olarak gördüler. Türk halklarının Ruslaştırılmasını Hıristiyanlaştırma hareketiyle birlikte yürütmeyi planladılar.[113] Bunun tesiri hemen ortaya çıkmaya başladı. 1866 yılında çıkartılan kanuna göre camilerin yapılması engellendi.

Rus idarecileri bir taraftan İslam dininin Kazaklar üzerindeki etkisini engellemeye çalışırlarken, diğer taraftan da Kazakistan'da açılan Rus okulları vasıtasıyla Kazakların Ruslaşması ve Hıristiyanlaştırılması için çalıştılar. Bu çalışmalar planlı bir şekilde yürütülüp misyonerler görevlendirildi. Bu amaçla 1846 yılının sonunda Kazan şehrinde Teoloji Akademisi'nin yanında misyonerlerin yetiştirilmesi için bölüm açıldı. Bu bölümde yüzlerce misyoner yetiştirildi. Bu Akademide 1847 yılında Hıristiyan dinini tanıtıcı kitaplar, Türk halklarının dillerine çevirtilerek halka dağıtıldı.[114]

---

[110] Akiner, a.g.e., s. 15-16.
[111] Roy; a.g.e., s. 52-64.
[112] Akiner, a.g.e., s. 16.
[113] Mekemtas Mırzahmetov, *Turkistan'da Tugan Oylar* (Türkistan'da Doğan Düşünceler), Sanat Baspası, Almatı, 1998, s. 51.
[114] Adilcan Pirmanov, Aycan Kapayeva, *Kazak İnteligetsyası*, Almatı, 1997, s. 68.

1872 yılında Almatı şehrinde Kazakların Hıristiyanlaştırılmasını hızlandırmak için misyonerlerden oluşan bir komite kuruldu. Bu türden propagandalar neticesinde din değiştiren Kazaklara nakdi yardımlar da yapıldı.[115]

19. yüzyılın ikinci yarısında hızlanan Hıristiyanlaştırma faaliyetleri sonucunda din değiştiren ailelerin sayısı sınırlıdır. Çünkü Rusya'nın Hıristiyanlaştırma politikası aksi tepki yapmış, Kazaklar İslâm dinine daha da yakınlaşmışlardır.[116] Bu durumu Çarlık Rusya'sının engellerine rağmen hızla artan cami ve mescitlerin sayısından anlayabiliriz. 1864 yılında Türkistan (Yassı) şehrinde 20 mescit varken; 1920 yılında bu sayı 41'e, 1868'de Çimkent'te 18 mescit varken; 1910 yılında 36'ya yükseldi. Çarlık Rusya'nın bütün engellemelerine rağmen Kazakistan'da dini eğitim veren mektep ve medreselerin de sayısı arttı. 1917 ihtilalından önceki 40 yılda Kazakistan'da dini içerikli 200 kitap bastırıldı.[117] Bütün bu gelişmeler Çarlık Rusya'nın Hıristiyanlaştırma siyasetinde başarısız olduğunu, 20. yüzyılın başlarında Kazakistan'da İslâm dininin etkisini koruduğunu göstermektedir. Buna rağmen Çarlık Rusya hâkimiyeti altındaki Müslümanlar, kendi dinlerini yaşayamayacak derecede zulme uğramışlardır.

1.3.3.2. Komünizm Döneminde Dini Durum

Çarlık Rusya'nın yıkılmasından sonra Sovyet idaresi kuruldu. Sovyet ideolojisine göre dinler, sosyalizm öncesi bir geçmişin kalıntısından ibaret idi ve komünizme gidişte kaydedilen gelişmelerin ve eğitim sürecinin yarattığı ortamda din yerle bir olacaktı. Din, ihtilalcı güçlere bağlılık ve sadakatı temin hususunda en büyük engel, çeşitli ırkları Rus sistemi içinde asimile etmeye mani bir kütle olarak değerlendirilmiştir. Dine karşı açılan bu aleni savaşta, en çok zararı İslam ve Müslümanlar görmüşlerdir.[118]

1917 Ekim devriminden sonraki ilk yıllar Sovyet iktidarı devlet ile din ilişkilerinin düzenlenmesiyle ilgili tedbirleri gerçekleştirmeye başladı. 20 Ocak 1918'de RSFSR (Rusya Sovyet Federe Sosyalist Cumhuriyeti (Respublika))

---

[115] Mekemtas Mırzahmetov, *Kazaktar Kalay Orıstandırıldı* (Kazaklar Nasıl Ruslaştırıldı), Atamura Baspası, Almatı, 1993, s. 31.
[116] Alihan Konratbayev, *Kazak Adebiyetinin Tarihı*, Almatı, 1994, s. 123.
[117] Nurcan Rısgali, *Auezov cane Alaş* (Avezov ve Alaş), Almatı, 1997, s. 37.
[118] Zeyneş İsmail, *Kazak Türkleri*, Yeni Türkiye Yauınları, Ankara, 2002, s. 331.

Sovnarkom'u "Devlet ile Okulların Kiliseden Ayrılmasıyla İlgili" adını taşıyan "Din ve Vicdan, Kilise ve Dini Kurumların Özgürlüğü Hakkında" bir kararname çıkardı. Buna benzer başka bir kararname de 20 Kasım 1918'de Türkistan SSC Sovnarkom'u tarafından çıkarılmıştır.[119] RSFSR Sovnarkom'unun çıkardığı bu kararname, Sovyet devletinin din ile olan ilişkilerindeki her çeşit ayrımcılığın kaldırıldığını; devlet okullarının laikliğini; dini kurumların ayırımın kalktığını ve herkesin toplumun eşit bireyleri olduğunu; din, insanın beyinini zehirleyen uyuşturucu olduğunu içermekteydi.[120] Böylelikle SSCB'nin üst kademesinden alt kademesine kadar din aleyhi mücadele başladı. Materyalizm, felsefi milli görüşleri öne sürerek dinsizliği esas kabul etti. Bu sebeple dini öğretim yasak edildi; bu yasağa uymayanlar şiddetle cezalandırıldı. Bu yasaklamaya rağmen Mollalar İslâm eğitimine devam ettiler. Bunları cezalandırmak zordu. Yani tek tek toplamakla bitmeyeceklerdi. Bunun için 1929 senesinde şiddet hareketine giriştiler.

Şubat 1929'da RKP MK (Milli Komitesi) Sekreteri L. Kaganoviç'in imzasıyla partinin cumhuriyetlerdeki, vilayetlerdeki ve bölgelerdeki komitelerine RKP MK'nin "Din Karşıtı Çalışmaların Arttırmasıyla İlgili Tedbirler" kararı gönderildi.[121]

Okullarda din karşıtı dersler okutulmaya başlandı. 1929 yılında herhangi bir şekilde İslam'ın okutulması özel kararla yasaklandı. Camilerin, kiliselerin kapatılması yaygınlaştı. Almatı ilinin Cilik ilçesinde 1913'de mevcut olan 94 camiden 1929 yılında hiçbiri kalmadı.[122]

Halkın gözünde Mollaları hakir göstermek amacıyla haklarında kötü iftiralar atarak onları halktan uzaklaştırmaya başladılar. Hatta, 1930-1940'lı yıllar aralığında on binlerce molla sürgüne gönderildi ve bunlardan bir daha geri dönenlerin sayısı çok azdı.[123] Şeriat mahkemeleri, medrese ve camiler kapatıldı. Hatta camileri, tarihi eserler sayılan külliyeleri ve Müslümanlara ait olan eski mezarlıkları traktörlerle

---

[119] Mustafa Bazarrov, *Sovetskaya Religiyoznaya Politika v Sredney Azii* (Orta Azya'daki Sovyet Din Politikası), Sentral'naya Aziya i Kavkaz, Moskova, 1997, s. 15-16.
[120] M. Odintsov, *Gosudarstvo i Tserkov; İstoriya Vzaimootnoşeniy* (Devlet ile Kilise; Karşılıklı İlişkiler Tarihi) 1917-1918 g.g., Znaniye , Moskova, 1991, s. 10.
[121] Odintsov, a.g.e., s. 33.
[122] A.K. Sultangaliyeva, *İslam v Kazakstane*, Alma-Ata, 1998, s. 51.
[123] R.N. Bazarbayev, *Tengrianstvo- Religia Turkov i Mongolov*, İzdatelstvo "Ayaz", Naberejnıye, 2000, s. 37

yıktılar.[124] Bazı bozulmayan medrese ve külliye binaları parti teşkilatının kendi ihtiyaçları için kullanılmaya başlandı.

"Kapitalist ülkelerle" temasın sakıncalı olduğu görüşünü kabul eden Sovyetler döneminde hac ibadeti yasaklandı. Hacca sadece SSCB'den toplam 30 yer alıyorlardı. Örneğin 1958'de başvuran 33 kişiden sadece 1'i gönderilmiş, 1959'da 52 kişiden 1'i istediğini elde etmiş, 1960'da ise 17 kişiden kimsenin isteği yerine getirilmemiş.[125] Hacca gitmek mümkün olmadığından bu ibadetin yerini mahalli kutsal yerlere yapılan sayısız ziyaretler almaya başladı.[126] Mesela, zamanımızda, Kazakistan halkının arasında, Hoca Ahmet Yesevi türbesinin bulunduğu Türkistan şehrini "ikinci Mekke" sayanlar ve buraya bu niyetle gidip gelmeyi "küçük hac" olarak niteleyenler vardır.

Fakirler arasında dağıtılmak üzere camiye verilen zekât ve sadaka, Sovyet kanunu tarafından kesin olarak yasaklanmıştı. Çünkü teorik açıdan komünist rejiminde artık hiçbir fakir yoktur anlayışı vardı. Ramazan orucu, resmi olarak yasak edilememiştir. Ama oruç "sadece bedeni zayıf düşürmekten ve kendi-kendine hıyanet etmekten başka bir şey değil" anlayışı yaygın olarak öğretilmiştir.[127] Kur'an ve diğer dini kitapların neşriyatı durduruldu, bunun yerine İslâm karşıtı ateizm düşüncesi öğretilmeye başlandı. Açık kalan birkaç camiye gitmek zorlaştı ve en önemlisi de on sekiz yaşının altındaki çocuklara kendi dini inançlarının esaslarını öğretmek yasaklandı. Geleneksel İslâmi hayat süren Müslüman bölgelerde domuz çiftlikleri açıldı.[128] Müslümanlar çok az istisnalarla Arap harflerininin değişik şeklini kullanıyorlardı. 1930 civarında Latin harfleri kullanılmaya başlandı. 1940'larda SSCB'deki bütün Müslümanların dilleri için Kiril (Rus harfleri) kabul edildi ve halen Kazakistan'da kullanılmaktadır. Kur'an'ın yazılmış olduğu Arap alfabesinin kanunlarla yasaklanmasıyla insanlar dinlerinden uzaklaşmaya başladılar.[129]

Komünist yöneticiler bütün çabalarını dinsiz bir toplum yaratmayı amaçlayarak ateizmi yaymaya sarf ettiler. İslam aleyhtarı kitaplar çıkarılmasına devam edildi. Dini propagandaya müsaade edilmediği için buna karşı mücadele mümkün değildi.

[124] Kalican Zankoyev, *Nur-Astana Camisi*, Almatı, 2006, s. 9.
[125] Sultangaliyeva, a.g.e., s. 54.
[126] Akiner, a.g.e., s. 33.
[127] Akiner, a.g.e., s. 33.
[128] Akiner, a.g.e., s. 33.
[129] Akiner, a.g.e., s. 32-33.

1954'ten 1964'e kadar S.S.C.B.'de çeşitli dillerde 920 adet İslâm aleyhtarı eser neşredilmiştir. Bu eserlerin 117'si Özbekçedir. Diğerleri de sırasıyla şöyledir: Dağıstan'ca 140, Kazakça 126, Azerîce 96, Tacikçe 70, Kırgızca 69, Tatarca 65, Çeçen-İnguşça 50, Türkmence 44, Başkırca 24, Kabardca 13, Adige-Çerkesçe 12, Karakalpakça 11, Abhazca 6, Uygurca 5, Acarca 4, Karaçay-Balkarca 3, Dünganca (Müslüman Çinliler) 2, Ossetçe 2 ve Abazaca 1.[130] Bunlar sadece bu zaman aralığında, yani on yılda (1954–1964) İslâm aleyhine yazılmış olan kitapların mecmuasıdır.

Hem ideolojik hem de siyasi zafere ulaşmak isteyen komünist diktatörler, sürekli ve programlı bir şekilde dinin sosyal buhranların yegâne sebebi olduğunu savunmuşlar ve dini afyon olarak adlandırmışlardır. Ayrıca onun endüstriye dayalı bir disiplin için sadece zararlı değil, gelişip kalkınmaya da düşman bir olgu olduğu fikrini zihinlere yerleştirmeye çalışmışlardır. Dini, idealci güçlere bağlılık ve sadakati temin hususunda en büyük engel, çeşitli ırkları Rus sistemi içinde asimile etmeye mani bir unsur olarak değerlendirilmiştir.[131]

Ama bunca zulme rağmen dinleriyle yaşayan Müslümanların dinlerine sıkı sıkıya sarıldıklarını görüp, dindarlara, dinlerini yaşama hakkı verme yasası İkinci Dünya Savaşından sonra kabul etmişlerdir.

1950'li yıllardan sonra genel olarak durum iyileşmeye başladı. En önemli gelişme dört yerde Din İşleri İdaresinin resmen kurulmasıydı. Sovyet döneminde müftülükler kapatılınca bölgelerde sorumluluğu üstlenecek hiçbir idari yapı kalmamıştı. Din İşleri İdaresinin kurulması, tolerans olmasa bile İslam'ın varlığının kabul edildiğini gösteren önemli bir işaret olmuştur.[132] Sovyetler Birliği Din İşler İdaresi, SSCB Bakanlar Kurulu'na bağlı Din İşleri Bakanlığı altında çalışmıştır. Her biri belirli bölgelerden sorumlu olmak üzere dört Din İşleri İdaresi olmuştur:

1- *Orta Asya ve Kazakistan Din İşleri İdaresi (Sünni).* Merkezi Taşkent'ti (Özbekistan Cumhuriyeti). Çalışma dili Özbekçe ve Hanefi mezhebi doğrultusundaydı. Başkanlığını Şemsüddinhan İbn Ziyaüddinhan Babahan(ov) yapmıştır. Bu idarenin görev alanına giren beş cumhuriyette (Kazakistan,

---

[130] Bennigsen, Lemercier, a.g.e., s. 59.
[131] İsmail, *Kazakların Kültürü*, a.g.e., s. 331.
[132] Bennigsen, Lemercier, a.g.e., s. 33.

Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbek SSC'leri) idareyi temsil eden beş imam vardı.

Orta Asya ve Kazakistan Dini İdaresi, resmen 1946'da kurulmuştur; 1976'da kuruluşunun otuzuncu yıldönümünde, Taşkent'te özel bir İslâmi Konferans düzenlenmiştir. Bu Dini İdare, birçok yönden diğerleri arasında en önemli olanıdır. En geniş coğrafi bölgeyi ve Sovyetler Birliği'ndeki Müslüman nüfusun yarısından çoğunu temsil etmesi dolayısıyla en büyüğüdür. Sovyetlerde çıkan sınırlı sayıdaki dini neşriyatın hepsini bu idare çıkarır ve buradan başka bölgelere dağıtılırdı. Sovyetlerde mevcut sayısı sadece iki olan Buhara'daki Mir-i Arab ve Taşkent'teki İmam İsmail el-Buhari medreseleridir. Bu iki medrese Sovyetler Birliği'ndeki bütün ulemayı eğitmiştir. Sovyetler Birliği'ndeki en büyük İslami kütüphane bu İdarede olmuştur.

2- *SSCB'nin Avrupa Kısmı ve Sibirya Din İşleri İdaresi (Sünni).* Merkezi Ufa'da (Tataristan) ve çalışma dili Tatarca'dır. Bu İdarenin, Kuzey Kafkasya ve Dağıstan hariç bütün SSCB Müslümanları üzerine dini otoritesi vardı. Beyaz Rusya ve Litvanya SSC'leri üzerine de yetkiye sahipti.

3- *Kuzey Kafkasya ve Dağıstan Din İşleri İdaresi (Sünni).* Merkezi Mohaçkale'de (Dağıstan) ve çalışma dili Arapçaydı. Şafii mezhebine göre yapılanmıştır.

4- *Güney Kafkasya Din İşleri İdaresi (Sünni-Şii).* Merkezi Bakü'de (Azerbaycan) ve çalışma dili Azericeydi. Hanefi ve Caferi mezheplerine mensup müslümanlara hitap etmekteydi. Bu İdare Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan SSC'lerinde yaşayan Müslümanlar üzerinde dini otoriteye sahipti.[133]

1.3.3.3. Günümüzdeki Dini Durum

18-19. yüzyıllarda Kazakların Rus hâkimiyeti altına girmesiyle ülkeyi Hıristiyanlaştırma faaliyetleri başlamıştır. Fakat bundan bir netice alamayan Çarlık Rusya fikrini değiştirmiş ve eskiden devam ede gelen Ufa Orta Asya ve Kazakistan Dini İdaresinin devam etmesine izin vermiştir.[134] 1917 yılındaki Rus ihtilaliyle başlayan din düşmanlığı, İslâm'ın gerilemesine sebep olmuştur. Ancak 1943 yılında

---

[133] Akiner, a.g.e., s. 35-36.
[134] Akiner, a.g.e., s. 15.

komünizmin bir parça gevşemesiyle merkezi Özbekistan, Taşkent'te olan Orta Asya ve Kazakistan Din İşleri İdaresi 1946 yılında tekrar açılıp, kısmî faaliyetlere başlamıştır. Fakat buna rağmen İslam dinini kısıtlama çalışmaları devam etmiştir.[135]

Kazakistan bağımsızlığını elde ettikten sonra 1991 yılında ülkede Kazakistan Müslümanları Dini İdaresi (KMDİ) kuruldu. Başkanlığını Baş Müftü Ratbek Hacı Nisanbayoğlu üstlendi.[136] Bu kurumun 1990'dan 2000 yılına kadar geçen 11 senelik süre içerisinde yapmış olduğu hizmetlere dair hiçbir belgeye rastlanmamaktadır. Yapılsa bile saklanmamıştır. Çünkü bu zaman zarfında Kazakistan Müslümanları Dini İdaresi'nin hizmetleri, genellikle camilerde cuma ve bayram namazlarını kıldırmak ve halktan sadaka toplamaktan ibaretti.[137]

2000 yılında Kazakistan Müslümanları 3. Kongresi'nde seçim yapılıp yeni Baş Müftü olarak Prof. Dr. Abdsattar Derbisaliyev seçildi.[138] Absattar Derbisaliyev baş müftü olur olmaz mevcut eksikleri tamamlamak amacıyla Kazakistan Müslümanları Dini İdaresi'nin yeniden idari yapılandırılması yoluna giderek sırasıyla, Dinî Vaaz ve İnternetle Hizmet Bölümü, İlmî Araştırmalar Bölümü, Gençlerle Münasebet Bölümü, Basın Hizmetleri Bölümü, Kadro Bölümü, İdarî Yönetim Bölümü, Şeriat İlmi ve Fetva Bölümü, Dini Hizmetler Bölümü, Uluslararası İlişkiler ve Protokol Bölümü, Hac Hizmetleri Bölümü, Dinî İnceleme ve İlmî Analiz Bölümü ve Cami Hizmetleri Bölümü açıldı.[139]

2002 yılında imamların İslamî bilgilerini geliştirmek ve formasyonlarını artırmak amacıyla Almatı'da İslam Enstitüsü açıldı. İslam Enstitüsü'nde, Kazakistan'ın dört bir yanından gelen imamlar, 4 aylık periyotlarla dinî eğitim görmektedirler.[140]

Bir yandan da mevcut imamların denetimlerine (attestatsya) başlandı. Bu denetimler esnasında, Kur'ân-ı Kerîm okumaları zayıf, dinî bilgileri yetersiz imamların yerine daha vasıflı olanları yerleştirildi. Hâlihazırda Dini İdare tarafından

[135] Bennigsen, Lemercier, a.g.e., s. 33-34.
[136] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, a.g.e., s. 32
[137] Abdisattar Derbisali, *Galim Müftü Qayratker*, Almatı, Atamura Yayınevi, 2007, s. 3.
[138] Bulutay, a.g.e., s. 62.
[139] Derbisali, a.g.e., s. 4; http://www.muftyat.kz/kmdb_bolimderi.html (05.05.2009)
[140] Asset Anuarbekov, *Kazakistan'da Misyonerlik Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008, s. 84.

kurulan denetim komisyonu, Kazakistan'ın tüm illerindeki imamları denetimden geçirmeyi sürdürmektedir.[141]

2000-2006 yılları arasında Kazakistan'daki tüm camiler, Kazakistan Müslümanları Dini İdaresi'ne bağlandı. Her geçen yıl artış gösteren camilerin sayısı bilinmemekteydi ve bu camilerde görev yapan imamlar Dini İdare tarafından belirlenmemişti. Ocak 2003'te genel olarak Kazakistan'da 3 binin üzerinde cami bulunduğu tespit edilmiş, birçoğunun Dini İdareye resmi kayıt yaptırmadığı anlaşılmıştır. Günümüzde, Kazakistan'da 1700'ü aşkın Dini İdareye kayıtlı cami bulunmaktadır. Camilerin kayıt işlemleri halen devam etmektedir.[142]

Hâlihazırda 132 milletten oluşan, 16 milyon nüfusa sahip Kazakistan'da yaklaşık 11 milyon civarında Müslüman'ın yaşadığı ifade edilmektedir.[143]

Kazakistan'daki dinî kurumların %75'i Müslümanların camileri ve geri kalan 1300 dini grubun %25'i ise farklı dinlerin ibadethanelerinden oluşmaktadır. Ülkede mevcut dinlerin yüzdelik oranları şu şekildedir: %70 Müslüman, %27 Ortodoks, %2 Katolik, %0,5'in üzerinde Protestan; her biri %0,01 civarında, toplam %0,5 diğer din mensupları.[144]

1 Ocak 1989'da ülkede 30 ayrı dinî gruba ait 700 cemaat bulunuyor iken, 1 Ocak 2003'te bu rakam 62 dinî grup ve yaklaşık 4000 cemaat olarak değişmiştir.[145]

Kazakistan'da en hızlı yayılan din hiç şüphesiz İslam dinidir. Camiler cemaatle, özellikle gençlerle doludur. Almatı'nın en büyük camisi olan 5 bin kişilik kapasitedeki Merkez Caminin artık ihtiyacı karşılamadığını gören Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, 28 Haziran 2007'de Almatı'nın en yüksek ve en güzel yeri Köktebe'de 20 bin kapasiteli yeni caminin temelini atmıştır.[146] Bunun gibi Kazakistan'ın tüm şehirlerinde ihtiyaca binaen yüksek kapasiteli camilerin yapımına başlanmıştır.

---

[141] Derbisali, a.g.e., s. 8.
[142] Derbisali, a.g.e., s. 14.
[143] Anuarbekov, a.g.e., s. 85.
[144] H.Z. Aknazarov, *İslâm Dini cane Omir Şındığı*, Kazakistan Yayınevi, Almatı, 1977, s. 8.
[145] Bulutay, a.g.e., s. 193.
[146] www.nur.kz (03.06.2007 tarihli haber)

1.3.4. Anayasal Durum

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Kazakistan ve diğer Türk Cumhuriyetleri din ve vicdan özgürlüğü hakkında yeni kanunlar çıkardılar. Bu yeni çıkartılmış olan kanunlarda; din ve dinî kurumlara, laiklik esası dikkate alınarak dünya standartlarında yeni haklar tanındı. Kazakistan Cumhuriyetinin "Dini İnanç Özgürlüğü ve Dini Gruplar Hakkında" başlıklı yasası, 15 Ocak 1992'de kabul edilmiştir.[147] Din özgürlüğüne dair çıkartılmış olan bu yasalar şu şekildedir:

"Herkes, insani değerler konusunda özgürlük hakkına sahiptir." (Kazakistan Anayasası, 22. md.)

"Herkesin, hangi millete, hangi partiye ve hangi dine mensup olacağına kendisinin karar verme ve bunları açıklayıp-açıklamama hakkı vardır." (19. md.)[148]

"Cinsiyeti, sosyal durumu, makamı, milliyeti, soyu, dili, dini inancı, mensup olduğu bölge veya benzeri herhangi bir durumu yüzünden kimseyi kınamak ve aşağılamak yoktur." (14. md.)[149]

"Bütün dinler ve dinî kurumlar, Kazakistan Anayasasına göre eşit hukuka sahiptir. Herhangi bir din veya dinî kurum, başkalarına göre hiçbir ayrıcalıktan yararlanamaz," (4. md.)[150]

Bu yasalara göre merkezi Astana'da bulunan ve ayrıca her ilde valilikteki (akimlik) Dinler Komitesi'nin İç Siyaset bölümlerine başvuran her din, her düşünce, her tarikat ve mezhep mensubu kişi ve gruplara diledikleri şekilde inanç ve düşüncelerini yayma ve uygulama konularında belli koşullar dâhilinde serbestçe faaliyette bulunma müsaadesi verilmektedir.[151] 1992'de kabul edilen kanuna göre, özgürlük ortamından, bölgenin hâkim dini İslamiyet yararlanırken, diğer dinler de bağlıları sayısının az olmasına rağmen aynı imkânlara kavuştular. Bu kanunu fırsat bilen misyonerler, Kazakistan'a akın etmeye başlamışlardır.[152]

Kazakistan Müslümanları Dini İdaresi (KMDİ) ile birlikte ülkenin meşhur yazar ve aydınlarının misyonerlik faaliyetlerine müdahalesi sonucu bazı

---

[147] Bulutay, *Din ve Millet*; a.g.e., s. 60.
[148] Savle Amandıkova, *Kazakistan Respublikasının Ata Zandık Hukığı*, Foliyant Yayınevi, Astana, 2001, s. 35.
[149] Kazakistan Respublikasının Atazanı, Yurist Yayınevi, Almatı, 2001, s. 7.
[150] Kazakistan Respublikasının Coğargı Kenes Maclisi, 1992, No 4, 84- belge.
[151] Asset Anuarbekov, a.g.e., s. 7.
[152] http://adiletaktobe.kz/index.php?name=Pages&op=page&pid=127 (24.04.2009)

Müslümanların Hıristiyanlığa geçmeleri önlenmişse de, ne yazık ki tüm bu çalışmalar, anayasaya, din ve vicdan özgürlüğü kanununa ve insan haklarına aykırı görülmektedir. Anayasanın 4. maddesindeki din özgürlüğü yasasının değiştirilmesi, Kazakistan Parlamentosuna sunulmuştur.

1.3.5. Din Eğitimi ve Öğretimi Yapılan Kurumlar

Günümüzde Kazakistan gençleri, dinî bilgilerini genellikle camilerden, dinî gazete, dergi ve kitaplardan edinmektedirler. Bunun yanı sıra ülkede faaliyet gösteren İlahiyat Fakülteleri, Kazakistan Cumhuriyetinin Eğitim Bakanlığına resmi kayıtlı ve kayıtlı olmayan medreseler ve Kur'an kursları, dinî konularda ihtisas yapmak isteyen gençler için önemli imkânlar sunmaktadır. Bu kurumlardan bazıları, tarih boyunca birçok güçlükle karşılaşmış olmalarına rağmen ayakta kalmayı başarmıştır. Günümüzde Kazakistan gençleri, teknolojik imkânlardan da yararlanarak dinî bilinçlenmede önemli mesafeler almaktadırlar. Özellikle ramazan ayında radyolarda, televizyonlarda gerçekleştirilen dinî yayınlar ve hazırlanan bazı internet siteleri, gençlerin dinî konularda doğru biçimde bilgilenmelerine yardımcı olmaktadır.

1.3.5.1. Medreselerde Din Eğitimi

Günümüzde Kazakistan'da Eğitim Bakanlığına ve Kazakistan Müslümanları Dini İdaresine kayıtlı olarak Astana, Almatı, Çimkent, Oral, Pavlodar ve Aktobe illerinde medreseler hizmet vermektedirler. Türkiye'de İlahiyat Meslek Yüksek Okulları düzeyinde eğitim ve öğretim veren bu medreseler 2007'de Kazakistan'ın Başkenti Astana'da "Astana Medresesi", Çimkent şehrinde "Çimkent Medresesi" olarak açılmıştır. 2008'de Almatı şehrinde "Şamalgan Medresesi", Oral şehrinde "Oral Medresesi", Pavlodar şehrinde "Ebu Bekir Sıddık Medresesi" ve Aktobe şehrinde "Aktobe Medresesi" açıldı.[153] Ayrıca Çimkent medresesi diğer medreselerden farklı olarak erkek öğrencilerin yanı sıra kız öğrencilere de eğitim vermektedir. Üç yıllık eğitim süresi sonunda öğrencilere, imamlık ve din bilgisi öğreticisi diploması verilecektir.

---

[153] http://www.muftyat.kz/kmdb/kmdb_bolimderi/oku-agartu/medreseler/ (05.05.2009)

Bu medreselerde okutulan dersler şunlardır:

1. Dinî Dersler: Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Tefsir Usulü, Hadis, Hadis Usulü, Fıkıh, Fıkıh Usulü, İbâdet, Akaid, Ahlak, Siyer, İslam Tarihi, Peygamberler Tarihi, Dinler Tarihi, Mezhepler Tarihi, İslâm Medeniyeti, Hitabet, Tasavvuf, İslâm Felsefesi.

2. Dil Dersleri: Pratik Arap Dili, Sarf, Nahiv, Belagat, Türk Dili.
3. Kültür Dersleri: Kazak Dili ve Edebiyatı, Kazakistan Tarihi, Siyaset Bilgisi, Sosyoloji, Pedagoji, Beden Eğitimi, Bilgisayar.

Öğrencileri daha iyi yetiştirmek amacıyla yabancı dillere de büyük önem verilmektedir. Ana dil Kazakçanın yanında, yabancı dil olarak Arapça ve Türkçe okutulmaktadır.

Yukarıda saydığımız medreselerle birlikte 20'nin üzerinde başka medreseler ve Kur'an kursları bulunmaktadır. Bunlar, Merke (erkekler bölümü) ve Lugovoye (kızlar bölümü) kasabalarında, Atırau, Çimkent (erkek-kız bölümü), Taraz, Cezkazgan, Talgar ve Almatı şehirlerindedir.[154] Çimkent ilindeki Darulerkam Kur'an Kursu hafızlık medresesi olarak hizmet vermektedir. Günümüze değin yüze yakın hafız yetiştirmiş durumdadır. [155]

Ayrıca yukarıda da değindiğimiz gibi hâlihazırda Kazakistan'da görev yapan imamların bilgilerini geliştirmek amacıyla 2002 yılında Dini İdare tarafından İslam Enstitüsü açılmıştır. Enstitüden 4 ayda bir 50 civarında imam-hatip mezun olmaktadır.[156]

20 Haziran 2001'de Almatı'da Mısır ve Kazakistan Cumhuriyetlerinin ortaklaşa açtıkları Nur Mübarek Üniversitesinde[157] lise mezunu öğrencilere dört yıllık ilahiyat fakültesi eğitimi verilmektedir.

Ayrıca Türkistan şehrinde Hoca Ahmet Yesevi Kazak-Türk Üniversitesinde ilahiyat bölümü bulunmaktadır.[158]

---

[154] V.A. İvanov, Y.F. Trofimov, a.g.e., s. 34.
[155] Ruhani Kazına Gazetesi, No 4 (84), Şubat, 2009.
[156] Derbisali, a.g.e., s. 6.
[157] Derbisali, *İslamnın Cauharları ve Cadiğerlikteri*, Almatı, Atamura Yayınevi, 2008, s. 191.
[158] Anuarbekov, a.g.e., s. 9.

1.3.5.2. Camilerde Din Eğitimi

Kazakistan'da hemen hemen tüm mescitlerde hem çocukları hem büyükleri temel İslami bilgilerle tanıştırmak amaçlı kurslar düzenlenmektedir. Buralarda Kazakistanlı mollalarla birlikte Türk, Arap öğretmenler de hizmet etmektedirler.

1999 yılının 24 Ekiminden başlayarak Türkiye'den her 3 yılda bir 25 hoca getirilerek Almatı, Çimkent, Taraz, Taldıkorgan, Atırau, Aktobe, Pavlodar, Karagandı, Küzey Kazakistan, doğu Kazakistan, Batı Kazakistan illeri ile Kokşetau, Astana, Cezkazgan, Semey ve Ekibastuz şehirlerinde camilerde halka Kur'an Kerim, Fıkh, Siyer v.b dersler vermektedirler.[159]

Bunun yanı sıra İmamlar kendi imkânlarıyla talebeleri okutmaktadır. Her camide Kur'an ve dinini öğrenmek için gelenlere dersler ayarlanmaktadır. Öğrenciler okullarından geldikten sonra camii İmamından Kur'an derslerini almaktadır.

1.3.6. Dini Yayınlar

İlk defa Kur'an-ı Kerim'in Kazakça meali 1912'de Musa Begeyulı tarafından tercüme edildi. İkinci tercüme 1988 yılında Türkiye'de yaşayan muhacir Kazaklar'dan Halife Altay tarafından yapıldı.[160] Bundan sonra Kur'ân-ı Kerîm'in başka tercümeleri de yapılmıştır. Günümüz Kazakistan halkı, bu tercümelere ve telif eserlere, eskiye nazaran daha kolay ulaşmaktadır. Buna ilaveten dinî kitaplar, dergiler, gazeteler her geçen gün daha da artarak dinî öğretimde yerine almaktadır. Bu da Kazakistan'da yaşayan Müslümanlara, dinî bilgi edinmeleri için bir fırsat oluşturmaktadır.

Kazakistan Müslümanları Dini İdaresi tarafından 2000'den itibaren "İslam cane Örkeniyet" adlı aylık bir gazete, 1000 trajlı, 2006'da 34 bin tirajli, 2007'de ise 44 bin tirajlı olarak yayınlanmaya başlanmıştır. Bu gazeteye ilaveten Dini İdare tarafından "İman" adlı aylık bir dergi, 2001'den itibaren 8000-10000 tirajlı olarak Türkiye'den gelip Kazakistan'da hizmet veren Türkiyeli Müslümanların kurduğu Kazakistan 2030 Kazak-Turk Gençleri Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın sponsorluğunda yayınlanmaktadır.[161] Ayrıca Kazakistan 2030 Kazak-Türk Gençleri Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından iki aylık periyotlarla "Rahmet Samalı" isimli Kazakça

---

[159] Derbisali, *Galim Müftü Qayratker*, a.g.e., s. 16.
[160] Esim ve Ark, a.g.e., s. 129.
[161] Derbisali, *Galim Müftü Qayratker*, a.g.e., s. 5, 17.

bir dergi, 2004 yılından itibaren 3000 tirajla yayınlanmaktadır. Bununla birlikte aynı vakfın "Rodnik" adında dergisi, Rusça olarak iki ayda bir 3000 adet basılmaktadır. Söz konusu vakfın kurmuş olduğu Hikmet Yayınevi bünyesinde, çoğunluğunu Kazakça kitapların teşkil ettiği kırkın üzerinde Kazakça ve Rusça telif ve türcüme eser basılmış ve halen de basılmaya devam etmektedir. Bunlardan başka muhtevasında inanç, ibâdet, sosyal yaşam, İslâm kültürü gibi konuların yer aldığı "Nur Şapağat", "Ruhani Kazına" gibi gazeteler yayınlanmaktadır.

2001'den itibaren KMDİ'nin organizesinde iki ayda bir "İslami Hayat" başlığıyla "Kazakstanskaya Pravda", "İzvestiya", "Argumenti i Fakti", "Novoe Pokoleniye", "Ekspress K" gibi gazetelerde Kazak ve Rus dillerinde makaleler yayınlanmaktadır.[162]

Çok nadir olmakla beraber din adamlarımız çeşitli resmi gazete ve dergilerde makale yazıp, radyo ve televizyon kanallarında programlara davet edilmektedirler. Kazakistan'da gençlerin büyük bir kısmı dini bilgiler edinme konusunda yeterli imkânlar olmadığını düşünmektedir, bunun en büyük nedeni olarak devlet okullarında din derslerinin olmayışı gösterilebilir.

---

[162] Derbisali, *Galim Müftü Qayratker*, a.g.e., s. 8.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Metodu

Metot, bilinmeyen bir şeyi bulup meydana çıkarmak veya bilinen bir şeyi başkalarına gösterip ispat etmek için, düşünceleri iyi bir şekilde sıralamak ve kullanmak sanatıdır. Diğer bir tanımla "metot", araştırma yolu ile bulunup ortaya konabilecek somut sebep-sonuç ilişkilerini ve (mümkün olduğu hallerde) bu ilişkilerin temelinde yer alan soyut ilmi kanunları tespit edebilmek için izlenmesi gereken yol anlamına gelir.[163] Bilimsel araştırmaların gerçekleşmesi için belli bir takım yöntemler kullanmak mecburidir.

Bir araştırma, bir ülkenin veya toplumun yararına olmalıdır. Aynı zamanda insanlara ışık tutması ve bilgi birikimini yükseltecek nitelikte bulunması gereklidir. Kazakistan'da yapılacak bilimsel çalışmalar çekici olduğu kadar aynı zamanda güç bir çalışma alanı olarak görünmektedir. Kazakistan'da yapılacak çalışmaların çekici olması, bu bölgede bilimsel çalışmaların az oluşunda yatmaktadır. Diğer taraftan, Kazakistan'da yaşayan insanların bu tür anket çalışmalarına alışık olmamasının, araştırmacılar için dezavantaj oluşturduğu söylenebilir.

2.2. Araştırmanın Modeli

Konu seçiminden başlayarak, çalışmanın sonuçlandırıp rapor edilinceye kadar bilinçli bir tarzda yönlendirilebilmesi için bir düzene ihtiyaç vardır. İşte bu düzen araştırmanın modelini göstermektedir.[164]

Bu çalışmada mümkün olduğu kadar objektif ve geçerli bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda en uygun ve kullanışlı yol olarak anket tekniğinden yararlanılmış ve dataların analizinde istatistik teknikler kullanılmıştır.

2.3. Evren ve Örneklem

Evren, araştırmacının çalışma alanını oluşturan, örneğini seçtiği ve edindiği sonuçları genelleştireceği gruptur. Belli sınırlamalar getirilerek her türlü grubu

---

[163] Zeki Arslantürk, *Sosyal Bilimler için Araştırma Metod ve Teknikleri*, 6. Basım, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2004, s. 63.
[164] Suat Cebeci, *Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1997, s. 5

evrene dönüştürmek mümkündür. Evreni oluşturan elemanların araştırmacı tarafından bilinmesi, tanımlanması ve sınırlandırılmış olması zorunludur.

Örneklem, bir çalışma için seçildikleri büyük grubu (evren) temsil edebilecek şekilde, grup içerisinden belli sayıda elemandan (denek) oluşan, bir alt elemanlar grubu oluşturulması sürecidir. Örneklemin amacı, araştırmacıya evren hakkında genellemeler yapabileceği (tüme varım) bilgiyi, evrenin bütününü tek tek araştırmasına gerek kalmadan sağlamaktır.[165]

Kazakistan'da yaşayan Kazak gençlerin dini eğilimlerini/tutumlarını konu edinen bu araştırmanın evrenini, Kazakistan'da yaşayan Kazak genç Müslümanlar oluşturmaktadır. Kısacası üzerinde araştırma yapılacak evren, Kazakistan'ın dokuz ilinde yaşayan genç Kazak Müslümanlarıdır.

Kazakistan'ın nüfusu on altı milyon beçyüz bindir. Nüfusun %70'i Müslümanlardan oluşmaktadır. Resmi devlet istatistiklerine göre bunların çoğunu 15-30 yaş aralığındaki gençler oluşturmaktadır. Bu nüfusu da tam sayımla tasvir etmek imkânsızdır. Bundan dolayı da bu geniş evrenden örnekleme teknikleri kullanılarak bir örneklem seçilmiştir. Bunun ana amacı, evrenin tek tek araştırılmasına gerek kalmadan, seçilen örneklem üzerinde incelemeler yaparak, ana kütleyi temsil edecek bilgileri toplamak ve bazı genellemeler yapabilmektir.

2.4. Ölçme Aracı

Araştırma konusuna giren dini tutum, yönelim ve davranışları ölçmek için bir anket formu hazırlanmıştır. Anket formu hazırlanırken 2008 yılında Feim Gashi tarafından hazırlanan *"Kosova Bölgesindeki Arnavut, Boşnak ve Türk Gençlerinin Dini Yönelimleri"* adlı yüksek lisans tezinde kullanılan anket soruları esas alınmıştır. Bunlar arasında bir takım ayıklamalar yapıldıktan sonra, Kazak gençlerini kapsayan bazı sorular ilave edilmiştir.

Bu çalışmada, Kazak gençlerin dini eğilimlerinin yanı sıra, bazı hususlar hakkındaki görüşleri de alınmak istenmiş, buna yönelik sorular ankete dâhil edilmiştir. Anket dört kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısım, 1-5'ci sorular, deneklerin demografik özellikleri hakkında bilgi toplamaktadır. İkinci kısımda, 6-

[165] Altunışık ve Ark, a.g.e., s. 120-121.

7’ci sorularda, dindarlık ve dinin gayesi hakkında bilgi istenmiştir. Üçüncü kısım, 8’den 20’ci soruya kadar, dini inanç ve ibadetleri sorgulamaktır. Dördüncü kısım ise, 21’den 31’ci soruya kadardır ve burada dini yasaklar, dini davranışlar, dini bilgi, okullarda din dersi, dini kaynaklar, dini tutum ve davranışlar, diğer inanca sahip olan kişilerle birlikte yaşamak gibi konulardaki görüşleri sorgulayan sorulardan oluşmaktadır.

Ölçekteki sorulara deneklerden “kesinlikle katılıyorum”, “katılıyorum”, “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde cevap vermeleri istenmiştir.

2.5. Uygulama

Anket dört bölümden oluşmaktadır ve 310 gence uygulanmıştır. Uygulama 2009 yılının Ocak-Mart ayları arasında yapılmıştır. Anketlerin büyük bir kısmı bizzat araştırmacı tarafından uygulanmıştır, belli bir kısmı ise bazı kişilere dağıtılmıştır. Uygulamanın nasıl yapılacağı ve nelere dikkat edileceği konusunda bilgi verilmiştir. Anket soruları Türkçeden Kazakçaya çevrilmiş ve bir takım ayıklamalar yapıldıktan sonra, Kazak gençlerini kapsayan bazı sorular ilave edilerek uygulanmıştır.

Araştırma, Kazakistan’ın en önemli şehirlerinde yapılmıştır. Anketin uygulandığı şehirler şunlardır: Aktöbe, Atırau, Oral, Öskemen, Semey, Karagandı, Taraz, Çimkent ve Kızılorda.

Dokuz farklı bölgede toplam 310 anket formu dağıtılmıştır. Ancak iade edilmeme, boş veya eksik doldurma gibi nedenlerden dolayı 267 form değerlendirmeye alınmıştır.

2.6. İşlem ve Analiz

Yukarıda belirtildiği gibi dağıtılan 310 anketten doldurulmuş olarak geri gelenlerin kontrolünden sonra, eksik veya yarım bırakılmış anketler hariç, geri kalan 267 anket değerlendirmeye alınmıştır. Öncelikle anket soruları dini yönelim ölçeğini oluşturan boyutlara göre taksim edilmiş ve bilgisayarda SPSS paket programı yardımıyla yapılmıştır.

Dini yönelim ölçeğini oluşturan boyutlar ve her bir boyutla ilgili sorular şöyledir:

- İnanç Boyutu: 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 19, 20 21.

- İbadetler ve Dini Etkinlikler Boyutu: 14, 15, 16, 17, 18, 22.

- Ahlaki-Dini Davranımlar Boyutu: 23, 24, 27, 29, 30, 31.

- Bilgi Boyutu: 7, 25, 26, 28.

Öncelikle araştırmaya katılanların sosyo- demografik özelliklerini tasvir eden frekans dağılımları çıkarılmıştır. Daha sonra deneklerin sosyo-demografik özelliklerinden yaş, cinsiyet ve gelir durum ile dini yönelimlerini belirlemek için Çapraz Tablo analizi yapılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde, uyguladığımız anket neticesinden elde edilen bulguların analizi yapılacaktır. Bu bağlamda ilk önce araştırma grubunun demografik özellikleri ile ilgili bulgulara yer verilecektir. Daha sonra dini yönelim ölçeğini oluşturan inanç, ibadet, dînî-ahlâkî davranımlar ve bilgi boyutları incelenecektir.

3.1. Araştırma Grubunun Demografik Özellikleri

Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların çeşitli demografik özelliklerine göre dağılımını ve bunların yüzdelerini gösteren tablolar sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

3.1.1. *Cinsiyete Göre Dağılım*

Tablo 1. Örneklemin Cinsiyete Göre Dağılımı

	Sayı	%
Erkek	127	47,6
Kadın	140	52,4
Toplam	267	100,0

Örneklem incelendiğinde erkeklerin oranı %47,6 (s=127) , kadınların oranı ile %52,4 (s=140) olarak gözlemlenmektedir. Bu durum Kazakistan’ın demografik yapısına paralellik arzetmektedir. Genel olarak Kazakistan halkının nüfusuna bakıldığında da kadınların sayısının erkeklerin sayısına göre daha fazla olduğu görülmektedir.

3.1.2.*Yaş Gruplarına Göre Dağılım*

Tablo 2. Örneklemin Yaşa Göre Dağılımı

	Sayı	%
15–17 yaş	28	10,5
18–21 yaş	137	51,3
22–26 yaş	72	27,0
27–30 yaş	30	11,2
Toplam	267	100,0

Örneklem için katılımcıların yaş alt sınırı 15 olarak belirlenmiştir. Çünkü bu yaştan itibaren bireyler kişisel görüş sahibi olabilmekte ve dini düşünceleri

şekillenmeye başlamaktadır. Tablo 2'ye göre, anketi cevaplayanların arasında en yüksek katılım %51,3'lük (s=137) oranla 18-21 yaş grubu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunu %27,0 (s=72) oranla 22-26 yaş grubu ve %11,2'lik (30) oranla 27-30 yaş grubu takip etmektedir. En az katılım ise %10,5'lik (s=28) oranla 15-17 yaş grubundan gelmiştir.

3.1.3. *Medeni Durumuna Göre Dağılım*

Tablo 3. Örneklemin Medeni Durumuna Göre Dağılımı

	Sayı	%
Bekâr	208	77,9
Evli	59	22,1
Toplam	267	100,0

Medeni duruma göre dağılımına baktığımızda deneklerin çoğunluğunun bekâr olduğu (% 77,9, s=208); evli olanların ise 59 kişi ile % 22,1'lik oranda temsil edildiği görülmektedir. Bekârların oranının genel nüfus yoğunluğunda da son yıllarda zorlaşan ekonomik ve sosyal koşulardan dolayı arttığı bilirkişiler tarafından sık sık dile getirilmektedir.

3.1.4. *Yaşadıkları Yere Göre Dağılım*

Tablo 4. Araştırmaya Katılanların Yaşadıkları Yere Göre Dağılımı

	Sayı	%
Köy	117	43,8
İlçe merkezi	40	15,0
İl merkezi	108	40,4
Yurt dışı	2	,7
Toplam	267	100,0

Yaşanılan yere göre dağılıma bakıldığında deneklerin %43,8'nin (s=117) köy, %15,0'nin (s=40) ilçe merkezi, % 40,4'nün (s=108) il merkezi ve %0,7'nin (s=2) yurt dışında hayatlarını sürdürdükleri görülmektedir.

3.1.5. *Ekonomik Durumlarına Göre Dağılım*

Tablo 5. Araştırmaya Katılanların Gelir Durumuna Göre Dağılımı

	Sayı	%
Çok iyi	15	5,6
İyi	62	23,2

Orta	171	64,0
Kötü	12	4,5
Çok kötü	7	2,6
Toplam	267	100,0

Tablo 5'te araştırmaya katılan deneklerin gelir durumu gösterilmektedir. En büyük grubu %64,0, (s=171) ile gelir durumu orta seviyede olanlar oluşturmaktadır. Bu sayıyı sırasıyla %23,2 ile (s=62) gelir durumu iyi olanlar, %5,6 (s=15) ile gelir durumu çok iyi olanlar, %4,5 (s=12) ile gelir durumu kötü olanlar ve son olarak %2,6 (s=7) ile gelir durumu çok kötü olanlar takip etmektedir.

3.2. Dini Hayat

Sovyet hükümeti, Kazakistan'da İslam'ı yok etmeye çalışmış, bunu gerçekleştirmek için bir taraftan dindarlara çeşitli baskılar uygulamış, diğer taraftan da ateizm propagandasını devletin eğitim sistemine dahil etmiştir. Sonuçta din, inanç ibadet ve davranış boyutundan büyük ölçüde soyutlanarak zamanla ortadan kalkacağı düşünülen belli-belirsiz bir olgu olarak varlığını sürdürmüştür.

Sovyetler döneminde iddia edildiği gibi toplu dinden çıkmalar gerçekleşmemiş, Müslüman halkın somut gösterge boyutu taşıyan-namaz, oruç, zekât gibi dini ibadetleri yerine getirme oranında düşüş olmakla beraber, halkın çoğunluğu iç dünyalarında yaşatmaya çalıştığı inancını korumuştur.

Kazakistan'da bağımsızlıktan sonra, dini serbestliğin sağlanmasıyla, dini eğitim alanların sayısının hızla artması Kazak gençlerin dini hayatını yeniden biçimlendirilmesi ve dindarlaşma sürecini hızlandırmaktadır. Bu süreçte kazanılmış deneyimler çerçevesinde, dini değerlere yeniden dönüş olgusu yaşanmakta, belli ölçülerde dinsellikte bir artış gözlenmektedir.

3.2.1. *Öznel Dindarlık Algısına Göre Dağılım*

Araştırmamızda gençlerin dindarlık durumu, cinsiyet, yaş gibi değişkenlere göre çeşitlilik arz etmektedir. Biz bu konuda önce deneklerin dindarlık durumuyla ilgili genel bir düşünceye ulaşmak için deneklerimize "Kendinizi dindarlık bakımından nasıl ifade edersiniz?" sorusunu yönelttik. Daha sonra bu konuyu yukarıda zikrettiğimiz değişkenlere göre değerlendirmeye çalıştık.

Tablo 6. Dindarlık Düzeyi Bakımından Gençlerin Kendilerini Algılama Biçimi

Kendinizi dindarlık bakımından nasıl ifade edersiniz?	Sayı	%
Çok dindarım	12	4,5
Biraz dindarım	173	64,8
Dindar değilim	50	18,7
Dinle ilgim yok	32	12,0
Toplam	267	100,0

Araştırmamıza katılan deneklerin %4,5'i (s=12) çok dindar olduğunu, %64,8'i (s=173) biraz dindar olduğunu, %18,7'si (s=50) dindar olmadığını, %12,0 (s=32) dinle ilgisi olmadığını belirtmişlerdir. Bu oranlardan anlaşılmaktadır ki deneklerimizin çoğunluğu (%64,8) kendilerini orta derecede dindar olarak görmektedirler. Dinle ilgisi olmayanların da sayısının azımsanmayacak derecede olması dikkati çekmektedir.

Tablo 7. Öznel Dindarlık Algısının Cinsiyete Göre Dağılımı

			Kendinizi dindarlık bakımından nasıl ifade edersiniz?				Toplam
			Çok dindarım	Biraz dindarım	Dindar değilim	Dinle ilgim yok	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	7	88	19	13	127
		%	5,5%	69,3%	15,0%	10,2%	100,0%
	Kadın	Sayı	5	85	31	19	140
		%	3,6%	60,7%	22,1%	13,6%	100,0%
Toplam		Sayı	12	173	50	32	267
		%	4,5%	64,8%	18,7%	12,0%	100,0%

Tablo 7'ye göre, erkeklerin %5,5'i (s=7) çok dindar olduklarını belirtirken kadınlarda bu oran %3,6'dır (s=5). Erkeklerin %69,3'ü (s=88), kadınların ise %60,7'si (s=85) biraz dindar olduklarını belirtmişlerdir. Erkeklerin %15,0'i (s=19) dindar olmadıklarını belirtirken bu oran kadınlarda %22,1'dir (s=31). Dinle ilgisi olmadığını belirten erkeklerde oran %10,2 (s=13) iken, kadınlarda ise %13,6 (s=19) olduğu açıklanmıştır.

Bu tabloya bakılarak erkeklerin kadınlara nazaran daha dindar olduğu söylenebilir. Bunun nedeniyle ilgili, ilk olarak Kazak ailelerin dini eğitimlerinin olmayışını ve bu nedenle de dini bilgilerinin yetersiz olduğunu söyleyebiliriz. Erkekler gerek Cuma ve Bayram namazlarındaki vaazlar, gerekse özel sohbetler

vasıtasıyla dini bilgileri öğrenirken, kadınlar camiye devam etmediklerinden, aynı zamanda onlara vaaz edecek bayan din görevlilerinin sayısının oldukça az oluşundan hem dini yönelimlerinde, hem de bilgi ve bilinçlenme konusunda erkeklerin gerisinde kalmış olabilirler. Tüm bunlarla birlikte, bayanların dindarlık düzeyinin alt seviyede olmasının bir başka nedeni olarak; birçok ailede anne-babaların kız çocuklarının din dersi almalarına karşı olmaları da gösterilebilir. Din eğitimi almak "sadece erkeklere aittir" görüşü savunulmaktadır. Bu nedenledir ki anne-babalar "kız evlattan molla olmaz" düşüncesiyle, kız evlatlarına nazaran erkek evlatlarını medreselere, camilere, hatta gerek ülke içinde ki ilahiyat fakültelerine, gerekse anlaşmalı yabancı ülkelerdeki üniversite bünyelerinde bulunan ilahiyat fakültelerine daha donanımlı bir din eğitimi için göndermektedirler.

Dindarlığı etkileyen diğer önemli bir faktör de yaştır. Dolaysıyla örneklemlerin yaş durumuyla dindarlıkları arasındaki ilişkiyi değerlendirmek konumuz açısından önemlidir.

Tablo 8. Öznel Dindarlık Algısının Yaşa Göre Dağılımı

			Kendinizi dindarlık bakımından nasıl ifade edersiniz?				Toplam
			Çok dindarım	Biraz dindarım	Dindar değilim	Dinle ilgim yok	
Yaş	15-17 yaş	Sayı	1	18	3	6	28
		%	3,6%	64,3%	10,7%	21,4%	100,0%
	18-21 yaş	Sayı	5	92	26	14	137
		%	3,6%	67,2%	19,0%	10,2%	100,0%
	22-26 yaş	Sayı	4	42	16	10	72
		%	5,6%	58,3%	22,2%	13,9%	100,0%
	27-30 yaş	Sayı	2	21	5	2	30
		%	6,7%	70,0%	16,7%	6,7%	100,0%
Toplam		Sayı	12	173	50	32	267
		%	4,5%	64,8%	18,7%	12,0%	100,0%

15-17 yaş grubundakilerin %3,6'sı (s=1), 18-21 yaş arasındakilerin %3,6'sı (s=5), 22-26 yaş arasındakilerin %5,6'sı (s=4), 27-30 yaş arasındakilerin %6,7'si (s=2) çok dindar olduklarını belirtmişlerdir. Yaş ilerledikçe çok dindar olduklarını belirtenlerin oranı da artmıştır. 15-17 yaş grubundakilerin %64,3'ü (s=18), 18-21 yaş grubundakilerin %67,2'si (s=92), 22-26 yaş grubundakilerin %58,3'ü (s=42), 27-30 yaş grubundakilerin %70,0'i (s=21) biraz dindar olduklarını belirtmişlerdir. Burada

da yaş ilerledikçe tam düzenli olmasa bile biraz dindar olduklarını belirtenlerin oranı artmıştır. Dinle ilgisi olmadıklarını açıklayanlar 15-17 yaş grubunda %21,4 (s=6), 18-21 yaş grubunda %10,2 (s=14), 22-26 yaş grubunda %13,9 (s=10) ve 27-30 yaş grubunda ise %6,7 (s=2) olarak görülmektedir.

Yukarıdaki verilere göre, yaş ilerledikçe dinle ilgim yok diyenlerin oranında düzenli bir artış veyahut azalmanın olmadığını söyleyebiliriz. Fakat dindar olmadıklarını belirtenlerin yaş ilerledikçe azaldığı görülmektedir. Tam düzenli olmasa da yaşın ilerlemesiyle insanların dine karşı yönelimlerinin arttığını söylememiz mümkündür.

Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmadan önce, Sovyet hâkimiyetinde iken uygulanan baskıdan dolayı gençlerin genel olarak sosyalist düşüncenin temeli olan ateistliği benimsemiş olduğu söylenebilir. Fakat Kazakistan bağımsızlığını kazandıktan sonra gençler arasında İslamiyet'e yönelenlerin sayısının gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Bu sebeptendir ki tabloda da görüldüğü gibi bu iki farklı kuşak arasında oranlama olarak değişimlerin gerçekleşmekte olduğu söz konusudur.

3.2.2. İnanç Boyutu

3.2.2.1. *Allah İnancı*

İslam dininde Allah'a inanç, diğer bütün inanç esaslarının bütünlüğü içinde dini hayatın merkezini oluşturur. Bu bakımdan Kur'an'da üzerinde en çok durulan konu Allah'ın varlığı ve birliği konusudur.[166] İnanç esasları arasında çok önemli bir yere sahip olan Allah inancını ve peygamberin tasdikini ifade eden Kelime-i tevhid dine girmenin ön şartıdır.

Bütün evrensel dinlerde ortak olan Allah inancı dinden dine olduğu gibi, kişiden kişiye de farklılık göstermektedir. Allah inancını kültürel bir miras olarak elde edenle, kendi zihinsel çabasıyla Allah inancına ulaşan bir insanın inanma derecesi tabii ki farklı olacaktır. Nitekim araştırma sahamızda Allah ile ilgili inancın düşünsel bir çabayla elde edilmiş bir inanç olmaktan ziyade kültürel bir miras olarak alınmış bir inanç olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılanların, "*Her şeyi yaratan, bilen ve her şeye gücü yeten Allah'ın varlığına inanıyorum"* ifadesi ile ilgili cevap durumları Tablo 9'da verilmiştir.

---

[166] Bakara, 2/225; Meryem, 19/65; Enbiya, 21/25

Tablo 9. Örneklemin Allah İnancına Göre Dağılımı

Her şeyi yaratan, bilen ve her şeye gücü yeten Allah'ın varlığına inanıyorum	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	264	98,9
Katılıyorum	1	,4
Kesinlikle katılmıyorum	2	,7
Toplam	267	100,0

Bulgulara göre, her şeyi yaratan, bilen ve her şeye gücü yeten Allah'ın varlığına kesinlikle inanma oranı %98,9'dur (s=264). Allah'a inanmakla beraber bu konuda kesin olarak cevaplamayanların oranı %0,4 (s=1); kesinlikle katılmıyorum cevabını verenlerin oranı ise %0,7'dir (s=2).

Anket sonuçları, Kazakistan bağımsızlığını kazandıktan sonra, dini serbestliğin sağlanması ve din eğitimi veren yer sayısının artmasıyla birlikte inanç konusunun Kazak gençleri arasinda canlılığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır.

Tablo 10. Allah İnancının Cinsiyete Göre Dağılımı

			Her şeyi yaratan, bilen ve her şeye gücü yeten Allah'ın varlığına inanıyorum			Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	125		2	127
		%	98,4%		1,6	100,0%
	Kadın	Sayı	139	1		140
		%	99,3%	,7%		100,0%
Toplam		Sayı	264	1	2	267
		%	98,9%	,4%	,7%	100,0%

Tablo 10'daki verilere göre, erkeklerden Allah'a kesinlikle inanıyorum cevabını verenlerin oranı %98,4 (s=125) iken, bu oran kadınlarda %99,3'dür (s=139). Bu konuda kesin olarak cevap vermeyen erkek görülmezken kadınların %0,7'si (s=1) ilgili ifadeyle kesin olmayan biçimde "katılıyorum" cevabını vermiştir. Öte yandan Tablo 10'daki soruya erkeklerden %1,6'sı (s=2) "kesinlikle katılmıyorum" cevabını vermiş, kadınlar ise böyle bir cevap vermemişlerdir.

Anket sonuçlarında cinsiyetler arasında çok büyük bir farklılık olmamakla birlikte kadınların erkeklere oranla daha çok Allah inancına bağlı oldukları görülmektedir.

Allah inancını etkileyen değişkenlerden birinin de yaş grupları olduğu varsayılmaktadır. Bu bağlamda örneklemin Allah İnancının Yaşa Göre Dağılımı Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Allah İnancının Yaşa Göre Dağılımı

			Her şeyi yaratan, bilen ve her şeye gücü yeten Allah'ın varlığına inanıyorum			Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Yaş	15–17 yaş	Sayı	28			28
		%	100,0%			100,0%
	18–21 yaş	Sayı	135		2	137
		%	98,5%		1,5%	100,0%
	22–26 yaş	Sayı	71	1		72
		%	98,6%	1,4%		100,0&
	27–30 yaş	Sayı	30			30
		%	100,0%			100,0%
Toplam		Sayı	264	1	2	267
		%	98,9%	,4%	,7%	100,0%

Tablo 11'de gösterildiği üzere, ilgili tutum cümlesine "kesinlikle katılıyorum" cevabı verenlerin oranı 15-17 yaş grubunda %100,0 (s=28), 18-21 yaş grubunda %98,5 (s=135), 22-26 yaş grubunda %98,6 (s=71) ve 27-30 yaş grubunda ise %100,0'dür (s=30). Allah'ın varlığına "katılıyorum" cevabını verenler %1,4, oranla (s=1) sadece 22-26 yaş grubundakilerdir. Allah'ın varlığına "kesinlikle katılmıyorum" cevabını verenler ise %1,5 oranla (s=2) 18-21 yaş grubundan gelmiştir.

3.2.2.2. *Peygamber İnancı*

Semavi dinlerde Allah'ın mesajını insanlara ileten aracılar ve Allah'ın elçileri olarak bilinen peygamberlere iman etme, önemli bir inanç esasıdır. İslam dininde de "amentü"yü teşkil eden iman esaslarından biri, genel olarak bütün peygamberlere ve bilhassa Hz. Muhammed'in (a.s) peygamberliğine inanmaktır.[167] Hz. Muhammed (a.s)'in peygamberliğine inanmak İslam dininin temel inanç ilkelerinden birisidir. İslam'da peygamber; Allah'ın insanların içinden seçerek rehber olarak görevlendirdiği, verilen emirleri tebliğ eden, insanları karanlıklardan çıkarıp hidayete

[167] Bakara, 2/98; Bakara, 2/177; Nisa, 3/136

ulaştıran, dinin ilke ve uygulamalarını hayatında bizzat tatbik ederek insanlara en güzel şekilde örnek olan[168] kişidir.

Biz de araştırmamızda Kazak gençlerinin, Hz. Muhammed'in (as) Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna inanışın nasıl bir seviyede olduğunu öğrenmeyi amaçladık. Bu sebeple gençlere "Hz. Muhammed (a.s) Allah'ın kulu ve resulü olduğuna inanıyorum" ifadesine verdikleri cevapları Tablo 12'de verdik.

Tablo 12. Örneklemin Hz. Muhammed'in (a.s) Allah'ın Resulü Olduğuna İnanıp İnanmadıklarına Göre Dağılımı

Hz. Muhammed (a.s) Allah'ın kulu ve resulü olduğuna inanıyorum	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	207	77,5
Katılıyorum	57	21,3
Katılmıyorum	3	1,1
Toplam	267	100,0

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonraki yıllarda gençlerin çoğunluğu "peygamberin kim?" sorusuna, "Hz. İsa" olarak cevap verirlerdi. Ama son yıllarda Kazak gençleri arasında İslam dinine olan yönelimlerin hızla artması sonucu İslam dininden haberleri olmayanların bile peygamberlerinin Hz. Muhammed (as) olduğunu söylemeleri oldukça dikkat çekmektedir. Bu tespiti Tablo 12'deki bulgular da açık şekilde desteklemektedir. Müslüman Kazak gençlerinin, Hz. Muhammed (a.s) Allah'ın kulu ve resulü olduğuna kesinlikle inananların oranının %77,5 (s=207) ile oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşılık Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna katılmayanların oranı da %1,1'dir (s=3).

Tüm bu tespitlerimizin yanında Hz. Muhammed'in (as) peygamber olduğu hakkında bilgisi olmayan gençlerde hala vardır. Mesela, Hz. Muhammed'in (as) vefatından sonra yalancı peygamberlerin çıktığı gibi Kazakistan'da da son yıllarda kendilerini "peygamber" olarak ilan edenler çıkmaya başlamıştır. Hatta kendilerine Allah tarafından "kitap" indirildiğini dahi ifade edebilmektedirler. Bu gibi "yalancı peygamberlere" dini bilgisi olmayan gençlerin inanmasıyla birlikte, yaşlılardan da inananlar olmaktadır. Halkın dini bilgisizliğini kullanan bu tür insanlar genellikle halkı "para kaynağı" olarak görmektedirler. Bunlara karşı Dini İdare ve İlahiyatçı

[168] Ahzab, 33/21.

Hocalar halkı bilgilendirmeye çalışarak mücadele ediyor olsalar bile bu çaba zaman zaman yeterli olmamaktadır.

Tablo 13. Hz. Muhammed'in (as) Peygamberliğine İnancın Cinsiyete Göre Dağılımı

			Hz. Muhammed (a.s) Allah'ın kulu ve resulü olduğuna inanıyorum			Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	106	20	1	127
		%	83,5%	15,7%	,8%	100,0%
	Kadın	Sayı	101	37	2	140
		%	72,1%	26,4%	1,4%	100,0%
Toplam		Sayı	207	57	3	267
		%	77,5%	21,3%	1,1%	100,0%

Hz. Muhammed inancı ve cinsiyet değişkeni ilişkisine baktığımızda, erkeklerin %83,5'inin (s=106), kadınların ise %72,1'inin (s=101) Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna kesinlikle inandıkları görülmektedir. Bu konuda katılmıyorum cevabını verenlerin oranı erkeklerde %0,8 (s=1), kadınlarda ise %1,4'tür (s=2). Bu duruma göre, Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna inanma oranının erkekler arasında daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer taraftan ne erkeklerde, ne de kadınlarda "Kesinlikle katılmıyorum" görüşüne rastlanmamıştır.

Hz. Muhammed'in peygamberliğine olan inancı etkileyen değişkenlerden birisi de yaş gruplarıdır. Örneklemin Hz. Muhammed'in (as) peygamberliğine inançla yaş arasındaki ilişkisi Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14. Hz. Muhammed'in (as) Peygamberliğine İnancın Yaşa Göre Dağılımı

			Hz. Muhammed (a.s) Allah'ın kulu ve resulü olduğuna inanıyorum			Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Yaş	15–17 yaş	Sayı	17	11		28
		%	60,7%	39,3%		100,0%
	18–21 yaş	Sayı	113	22	2	137
		%	82,5%	16,1%	1,5%	100,0%
	22–26 yaş	Sayı	51	20	1	72
		%	70,8%	27,8%	1,4%	100,0%
	27–30 yaş	Sayı	26	4		30
		%	86,7%	13,3%		100,0%
Toplam		Sayı	207	57	3	267
		%	77,5%	21,3%	1,1%	100,0%

Tablo 14'de görüldüğü gibi, Hz. Muhammed'in (as) peygamber olduğuna kesinlikle katılıyorum cevabını verenlerin oranının 15-17 yaş grubunda %60,7 (s=17), 18-21 yaş grubunda % 82,5 (s=113), 22-26 yaş grubunda %70,8 (s=51) ve 27-30 yaş grubunda ise %86,7'dir (s=26). Bu konuda katılıyorum cevabını verenlerin oranı 15-17 yaş grubunda %39,3 (s=11), 18-21 yaş grubunda %16,1 (s=22), 22-26 yaş grubunda %27,8 (s=20) ve 27-30 yaş grubunda ise %13,3 (s=4) olmuştur. Kesinlikle katılmıyorum ifadesine 15-17 yaş ile 27-30 yaş aralığındaki genler yanıt vermemişlerdir. 18-21 yaş grubunda %1,5 (s=2) ve 22-26 yaş grubundan ise sadece bir kişi kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.

3.2.2.3. ***Kitaplara İnanç***

Her ne kadar din mensuplarından bazıları kendi dinlerinin kitaplarından sonra gelen kitapları kabul etmeseler de İlahi dinlerin ortak özelliklerinden bir tanesi de kendilerine ait bir kutsal kitaba sahip olmaları ya da daha önce gönderilmiş bir kitaba tabi olma şeklindedir. Bunun için ilahi dinlerde kitaplara iman önemli bir inanç akidesidir.

Diğer dinlerde olduğu gibi İslam dininde de kitaplara inanç en önemli akidelerden olup, her Müslüman kendi kutsal kitaplarına olduğu kadar ilahi kaynaklı olan bütün kutsal kitaplara da inanmakla mükellef olmaktadır. Ancak Müslümanlar diğer kutsal kitapların asli şekline imanla yükümlüdür.[169] Bu genel açıklamadan sonra Kur'an'a inanç konusundan bahsedelim.

Kur'an'a ve Kur'an'ın asla kimse tarafından tahrif edilmediği inancı bir Müslüman'ın mutlaka kabul etmesi gereken inançlardandır. Çünkü Kur'an İslam dininin temelini oluşturan her türlü inanç ve uygulamanın kaynağıdır. O Kur'an kendisinde asla şüphe olmayan, Allah'ın emirlerine karşı uyanık olan kişilere hidayet olan[170] ve kendisine tabi olanları saadet ve selamete ulaştıran temel bir kaynaktır.

Kazaklar arasında Kur'an'ı Kerimin Allah'ın kitabı olduğu, ancak bir defada bütün halinde indirildiği görüşü yaygındır. Kur'an'a saygı duyulmaktadır. Hatta Arap harfleriyle yazılmış her şeyi kutsal olarak kabul ederler. Bununla birlikte Kazaklar

---

[169] Komisyon, *İlmihal*, C. 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 99-100.
[170] Bakara, 1/2.

dini törenlerde, bayramlarda Kur'an okutmayı İslam dininin bir unsuru olarak bilirler. Bunun bir yansıması olarak, Sovyetler döneminde dinin yasaklamasıyla Kazaklar'ın büyük çoğunluğu ibadetlerini yerine getirmeseler de Kur'an okumak ve hatta okumasını bilmeseler bile evlerinde Kur'an'ı bir bezin içerisine koyarak asmalarıyla kendilerinin Müslüman bir aile olduklarını belirtmişlerdir. Bu da Kazak halkının Allah'ın kitabı Kur'an'a olan saygı ve sevgisinin göstergesidir diyebiliriz.

Bu bakımdan Kur'an'a inanç konusunda gençlerin ne düşündüğünü ve Kur'an hakkındaki görüşlerini öğrenmeyi amaçlayarak onlara bir soru yönelttik. Yönelttiğimiz bu soruya verilen cevapları tablo 15'te görebiliriz.

Tablo 15. Kur'an-ı Kerim Allah'ın Kelamı Olup Hiçbir Değişikliğe Uğramadan Günümüze Kadar Ulaştığına İnanıp İnanmama İle İlgili Tutumlar

Kur'an-ı Kerim Allah'ın kelamıdır ve günümüze kadar değişmeden gelmiştir	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	193	72,3
Katılıyorum	72	27,0
Katılmıyorum	2	,7
Toplam	267	100,0

Sonuçlara baktığımızda, örneklemimizin büyük çoğunluğu olan %72,3'ü (s=193) Kur'an'ın Allah'ın kelamı olup hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze ulaştığına kesin olarak katıldığını, %27,0'si (s=72) katıldığını, %0,7'si ise (s=2) bu inançta olmadığını belirtmişlerdir. Bu sonuçlar bize gösteriyor ki örneklemimizin çok büyük bir kısmı Kur'an'a büyük bir bağlılık içerisindedir ve bu kitabın hiçbir devirde değişmeden günümüze kadar ulaştığını kesin bir şekilde kabul etmektedirler.

Yapmış olduğumuz gözlemlere göre gençlerin Kur'an'a karşı derin bir saygı duyduğunu söylememiz mümkündür. Cenazelerde, dini gün ve gecelerde, özellikle Ramazan aylarında ve Kurban bayramlarında Kur'an okutulmakta ve huşu içerisinde dinlenilmektedir. Bu amaçla davetler düzenlenip manevi feyzinden istifade edilmeye çalışılmakta ve hâsıl olan sevap geçmişlerin ruhlarına bağışlanmaktadır. Bununla birlikte Kazakların Kur'an'ı evlerinin en güzel yerlerine yerleştirdiklerini ve çocuklarının öğrenmesi hususunda gayret içerisinde olduklarını gördük. Ancak Kur'an'ın asıl önemi olan okuyup anlama konusunda çok büyük eksikliğin olduğu da bilinmektedir. Şöyle ki Kazak gençleri ve halkın büyük bir kısmında Kur'an'ı

okumayı bilenlerin sayısı çok azdır. Bilenler de kiril harfleriyle yazılmış olan sureleri telaffuzları anlaşılır olmayan bir şekilde okumaktadırlar.

Genel olarak bu gözlemler bize Kur'an konusunda gelenekten gelen bir sevgi ve saygının olduğunu, ancak halkın bilgilenme yönünde yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir. Kazak halkı Sovyetler döneminde bile Kur'an'a olan saygısını kaybetmemiş, Müslüman birisi vefat ettiğinde Kur'an okuma geleneğini de devam ettirmiştir. Bu gelenek geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir.

Acaba, kendi bağımsızlıklarını kazandıktan sonra da "Kazak gençlerinde Kur'an'a olan saygılarıyla beraber vefat etmiş olan akrabalarına Kur'an hatim okutma geleneğine bakış açısı ne durumdadır?" Veyahut "bu görüşe katılımları hangi derecededir?" sorularının cevaplarını bulmak amacıyla gençlere "Vefat etmiş akrabalarım için Kur'an hatim okuturum" görüşüne katılıp-katılmadıkları sorulmuştur. Bu görüşe verilen cevapları tablo 16'da görmemiz mümkündür.

Tablo 16. Vefat Etmiş Olan Akrabalara Kur'an Hatim Okutma

Vefat etmiş akrabalarım için Kur'an hatim okuturum	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	156	58,4
Katılıyorum	102	38,2
Katılmıyorum	7	2,6
Kesinlikle katılmıyorum	2	,7
Toplam	267	100,0

Tablodada gördüğümüz gibi gençlerin %58,4'ü (s=156) yukarıda verdiğimiz görüşe kesinlikle katıldığını, %38,2'si (s=102) katıldığını, %2,6'sı (s=7) katılmadığını ve %0,7'si (s=2) kesinlikle katılmadığını belirtmişlerdir.

Bu tablodan da anlaşılıyor ki Kazak gençleri bağımsızlığın ilanından sonra da geçmişlerin ruhuna Kur'an okunması için büyük çoğunlukla karşı olmadan katıldıklarını belirtmişlerdir. Ancak bu görüşe katılmadıklarını belirtenler de vardır. Bu görüşe katılmadığını belirten gençler, "kesinlikle katılıyorum" görüşünde olanlar gibi sebep olarak; Kur'an'ın sadece vefat etmiş olanlar için değil, insanların hayatlarına yön vermeleri için indirildiğine işaret etmektedirler. Bu nedenle gençlere "Kur'an sadece hatim için değil, hayatın her safhasına yön vermek için indirilmiştir"

görüşüne katılım oranını belirlemek amacıyla soru yönelttik. Bu konuda elde edilen bulgular tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17. Kur'an Hayatın Her Safhasına Yön Vermek İçin İndirilmiştir

Kur'an sadece hatim için değil, hayatın her safhasına yön vermek için indirilmiştir	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	170	63,7
Katılıyorum	76	28,5
Katılmıyorum	18	6,7
Kesinlikle katılmıyorum	3	1,1
Toplam	267	100,0

Tablo 17'ye göre, yukarıda belirttiğimiz görüşe örneklemin %63,7'si (s=170) kesinlikle katıldığını, %28,5'i (s=76) katıldığını, %6,7'si katılmadığını ve %1,1'i (s=3) kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu veriler bize Kazak gençlerinin Kur'an'ın sadece vefat etmiş olanlar ve dini merasimler için okunan bir kitap olmadığını, bunun aksine hayatın her safhasına yön gösteren, kendisine tabi olanları saadet ve selamete ulaştıran temel bir kaynak olarak algıladıklarını göstermektedir. Bu sonuçlardan yola çıkarak söyleyebiliriz ki, Kazak gençlerinin eski döneme nazaran İslam dinine olan yönelimleri yüksek seviyededir.

3.2.2.4. ***Ahiret İnancı***

"Ahiret inancı, ölümle hayatın bitmediğine, ölüm sonrası bir hayatın olduğuna inanmak demektir. İslam inancına göre insan öldükten sonra tekrar dirilecek ve ahiret hayatı denilen yeni bir hayat başlayacaktır. İnsanın ahiretteki konumu davranışlarına göre şekillenecek, iyi davranışlarda bulunup, yararlı işler yapanlar mükâfat, kötü davranışlarda bulunup, haksızlık yapanlar ise ceza görecekler.

Bu inanç öncelikle insanı kötü davranışlardan uzaklaştıracak, başkalarına iyilik yapmaya sevk edecek, onda hassas bir vicdan oluşturacak bir niteliğe sahiptir.

İkinci olarak kişinin karşılaştığı ve üstesinden gelemediği haksızlıkların ve zulümlerin bunu yapanların yanına kar kalmayacağı, ahirette bunların ceza göreceği, kendisinin ise ödüllendirileceği inancı, onun bunlardan aşırı derecede olumsuz şekilde etkilenmesini önleyecek, teselli edip rahatlatacaktır. Kendi kendini

yıpratmasını, isyankâr olmamasını, kendini içkiye ve uyuşturucuya vererek her şeyi unutma yolunu seçmemesini daha sabırlı hareket etmesini sağlayacaktır."[171]

Son yıllarda Kazak gençleri arasında dünyadaki zorluklar, haksızlıklar ve sıkıntıların üstesinden gelemediklerinden dolayı kendilerini içkiye, uyuşturucuya vermeleriyle beraber intihar olaylarına bile rastlanmaktadır. Bunun en büyük nedeni olarak İslam inançlarının içerisinde diğer konularda da olduğu gibi Ahirete olan inancın çok zayıf olması gösterilebilir. Buradan yola çıkarak gençlerin ahiret gününe olan inançlarının hangi seviyede olduğunu belirlemek amacıyla "ahiret gününe ve o gün herkesin ameline göre karşılık bulacağına inanıyorum" görüşüne katılıp-katılmadıklarını sorduk.

Tablo 18. Örneklemin Ahiret İnancına Göre Dağılımı

Ahiret gününe ve o gün herkesin ameline göre karşılık bulacağına inanıyorum	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	156	58,4
Katılıyorum	100	37,5
Katılmıyorum	10	3,7
Kesinlikle katılmıyorum	1	,4
Toplam	267	100,0

Tablo 18'dekibulgulara göre örneklemin %58,9'u ilgili ifadeye (s=156) "kesinlikle katılıyorum", %37,5'i (s=100) "katılıyorum", %3,7'si (s=10) "katılmıyorum" cevabını vermiş ve bir kişi de kesinlikle katılmadığını söylemiştir (%0,4). Bu durum bize Kazak gençleri arasında gerek bu dünyadaki fiillerin ahirette bir karşılığının olduğuna inanışın, gerekse ahiret inancına bağlılığın ciddi bir yer tuttuğunu göstermekte ancak diğer inançlara bağlılığa göre küçük bir farklılıkta göze çarpmaktadır.

Tablo 19. Ahiret Gününe İnancın Cinsiyete Göre Dağılımı

			Ahiret gününe ve o gün herkesin ameline göre karşılık bulacağına inanıyorum				Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	86	35	5	1	127
		%	67,7%	27,6%	3,9%	,8%	100,0%

[171] Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003, s. 247-248.

	Kadın	Sayı	70	65	5		140
		%	50,0%	46,4%	3,6%		100,0%
Toplam		Sayı	156	100	10	1	267
		%	58,4%	37,5%	3,7%	,4%	100,0%

Diğer taraftan Tablo 19'daki verilere göre, ahiret günü inancına kesinlikle katıldıklarını bildiren erkeklerin oranı %67,7 (s=86) iken, bu oran kadınlarda %50'dir (s=70). Yine buna benzer bir şekilde erkeklerin %27,6'sı (s=35), kadınların da %46,4'ü (s=65) sadece katıldıklarını bildirmişlerdir. Yukarıdaki ifadeye katılmadıklarını bildiren erkeklerin oranı %3,9 (s=5), kadınların ise %3,6'dır (s=5). Ahiret günü inancına katılmadığı cevabını veren sadece erkeklerden bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır (%0,8).

Tablo 20. Ahiret Gününe İnancın Yaşa Göre Dağılımı

			Ahiret gününe ve o gün herkesin ameline göre karşılık bulacağına inanıyorum				Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Yaş	15-17 yaş	Sayı	15	12	1		28
		%	53,6%	42,9%	3,6%		100,0%
	18-21 yaş	Sayı	82	50	4	1	137
		%	59,9%	36,5%	2,9%	,7%	100,0%
	22-26 yaş	Sayı	38	31	3		72
		%	52,8%	43,1%	4,2%		100,0%
	27-30 yaş	Sayı	21	7	2		30
		%	70,0%	23,3%	6,7%		100,0%
Toplam		Sayı	156	100	10	1	267
		%	58,4%	37,5%	3,7%	,4%	100,0%

Ahiret inancının yaş ile ilişkisine bakıldığında (tablo 20), kesinlikle katılan gençlerin sayısı 15-17 yaş aralığında %53,6 (s=15), 18-21 yaş aralığında %59,9 (s=82), 22-26 yaş aralığında %52,8 (s=38) ve 27-30 yaş aralığında ise %70,0 (s=21) olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte "katılıyorum" diyenlerin oranının da yüksek derecede olduğu görülmektedir.

Buna karşılık ahiret inancına, 15-17 yaş grubundaki gençlerden %3,6'sı (s=1), 18-21 yaş grubundan %2,9'u (s=4), 22-26 yaş grubu %4,2'si (s=3) ile 27-30 yaş grubundan ise %6,7'si (s=2) katılmadıklarını bildirmişlerdir. Kesinlikle katılmayanlar ise sadece 18-21 yaş grubundan bir kişi (%0,7) olmuştur.

3.2.2.5. *Melek İnancı*

İslam'ın inanç esaslarından bir diğeri de meleklere inançtır. Sözlükte haberci, elçi, güç ve kuvvet anlamlarına gelen melek, Allah'ın emriyle çeşitli görevleri yerine getiren, gözle görülmeyen, duyu organlarıyla algılanmayan, sürekli Allah'a kulluk eden, asla günah işlemeyen, nurani ve ruhani varlıklardır.[172] Örneklem gruba meleklere inançla ilgili tutumları sorulmuş ve bu konuda elde edilen veriler Tablo 21'de gösterilmiştir.

Tablo 21. Örneklemin Melek İnancına Göre Dağılımı

Meleklerin varlığına inanıyorum	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	200	74,9
Katılıyorum	67	25,1
Toplam	267	100,0

Tablo verileri sonuçlarından anlaşılıyor ki, meleklere olan inancın diğer inanç esaslarına nazaran daha yüksek olduğu görülmektedir. Meleklere inanç konusunda örneklemden kesinlikle katılanların oranı %74,9 (s=200), sadece katıldıklarını bildirenlerin oranı ise %25,1'dir (s=67). Buna karşılık meleklere inançla ilgili olarak "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" cevabını verenler olmamıştır.

Yapmış olduğumuz gözlemlerde genel manada gençler arasında en çok hatırlanan melekler Azrail ve Cebrail olmaktadır. Azrail'in ruhları kabzetme görevi sebebiyle çok korkulmakta ve hoş karşılanmamaktadır. Ayrıca insanın sağında ve solunda bulunan Kiramen Kâtibin ve "kabirde azap veren" Münker ve Nekir isimli melekler genel olarak bilinen meleklerdendirler. Allah'ın kendisini tabiat hadiseleriyle görevlendirdiği Mikail ve ahiret günü sura üflemekle görevli olan İsrafil melekleri diğer melekler gibi yaygın olarak bilinen meleklerden değillerdir.

3.2.2.6. *Kaza ve Kader İnancı*

Kaza ve kadere iman etme, İslam dininin inanç esaslarından bir diğeridir. İslam'a göre kaza ve kader, Allah'ın ezelden ebede kadar olacak bütün şeyleri ezeli ilmiyle bilip, takdir etmesi ve zamanı gelince kulun seçimine göre yaratmasıdır. Kader inancı aynı zamanda "amentü" diye bilinen inanç esasları içerisinde yer almaktadır ve İslam'a girmenin ilk şartlarından birisidir.

---

[172] Komisyon, *İlmihal*, C. I., a.g.e., s. 92

Araştırmaya katılanların inanç esaslarıyla ilgili tutumları incelenirken, kaza ve kadere inanma durumları da tespit edilmeye çalışılmıştır. Tablo 22'de, kader inancıyla ilgili elde edilen bulguları görebiliriz.

Tablo 22. Örneklemin Kaza ve Kader İnancına Göre Dağılımı

Kader, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanıyorum	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	190	71,2
Katılıyorum	68	25,5
Katılmıyorum	8	3,0
Kesinlikle katılmıyorum	1	,4
Toplam	267	100,0

Bulgulara göre, örneklemin %71,2'si (s=190) kader, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna kesinlikle katıldıkları, %25,5'i (s=68) kesinlik ifadesini kullanmadan katıldıkları, %3,0'ü (s=8) katılmadığını ve %0,4'ü ise (s=1) kesinlikle katıldığını bildirmiştir. Kazakistan'da kader kelimesi yerine "tagdır" kelimesi kullanılmakta ve hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanma genellikle "peşenege cazılgan" (alın yazısı) tabiriyle ifade edilmektedir.

Kaza ve kadere inancın cinsiyet ile ilişkisine baktığımızda erkeklerde kaza ve kadere inanmanın kadınlara göre az da olsa yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 23. Kaza ve Kadere İnancın Cinsiyete Göre Dağılımı

			Kader, hayır ve şer Allah'tan olduğuna inanıyorum				Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	99	22	5	1	127
		%	78,0%	17,3%	3,9%	,8%	100,0%
	Kadın	Sayı	91	46	3		140
		%	65,0%	32,9%	2,1%		100,0%
Toplam		Sayı	190	68	8	1	267
		%	71,2%	25,5%	3,0%	,4%	100,0%

Cinsiyet değişkeni açısından bulgular incelendiğinde, cinsiyete göre kaza ve kadere inanç ilişkisi her iki tarafta da yüksek olduğu görülmektedir (tablo 23). Kaza ve kadere inanmada kesinlikle katıldıklarını bildiren erkeklerin oranının %78,0 (s=99), kadınların oranının ise %65,0 (s=91) olduğu görülmektedir. Bu oranı diğer bir seçenek olan "katılıyorum" görüşü ışığında değerlendirdiğimizde de erkekler ve

kadınlar azımsanmayacak sayıda olduğu görülmektedir. Bunun aksine katılmadıklarını bildirenlerin erkeklerde oranı %3,9 (s=5), kadınlarda ise %2,1'dir (s=3). Kesinlikle katılmadıklarını bildirenler sadece erkeklerden bir kişi olmuştur (%0,8).

Bunlardan da anlaşılıyor ki kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inan erkeklerin oranı kadınlara nazaran biraz da olsa fazladır.

Şimdi de kaza ve kader ile yaş grupları arasındaki ilişkiyi değerlendirmeye çalışacağız.

Tablo 24. Kaza ve Kadere İnancın Yaşa Göre Dağılımı

			Kader, hayır ve şer Allah'tan olduğuna inanıyorum				
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Toplam
Yaş	15-17 yaş	Sayı	23	5			28
		%	82,1%	17,9%			100,0%
	18-21 yaş	Sayı	98	33	5	1	137
		%	71,5%	24,1%	3,6%	,7%	100,0%
	22-26 yaş	Sayı	48	22	2		72
		%	66,7%	30,6%	2,8%		100,0%
	27-30 yaş	Sayı	21	8	1		30
		%	70,0%	26,7%	3,3%		100,0%
Toplam		Sayı	190	68	8	1	267
		%	71,2%	25,5%	3,0%	,4%	100,0%

Tablo 24'de görüldüğü gibi yaş gruplarının büyük çoğunluğunda "kesinlikle katılıyorum" ve "katılıyorum" şıkları işaretlenmiştir. Ama bu görüşe katılmadıklarını bildirenlerin arasında 15-17 yaş grubundan hariç başka gruplar az seviyede de olsa "katılmıyorum" şıkkını kullanmışlardır. "Kesinlikle katılmıyorum" şıkkı ise (%0,7, s=1) oranla sadece 18-21 yaş grubunda görülmektedir.

Buradan anlaşılmaktadır ki yaş ilerledikçe kadere olan inanç azalmaktadır. Bunun nedeni olarak Sovyetler Birliği'nin dağılmadan önce okullarda uyguladığı ateist görüşle ilgili politikalar gösterilebilir. O dönemin izleri birçok konuda olduğu gibi bu konuda da karşımıza çıkmaktadır.

3.2.2.7. ***Batıl İnançlar***

Bir takım gizli tekniklerle tabiatüstü güçlerle bağlantı kurarak insanlara etki edilebileceği temeline dayanan batıl inançlar, özünde gizli bir yön taşıdıklarından tarih boyunca insanların sürekli ilgisini çekmişlerdir. Günümüzde de insanların

pozitif yollarla çözemedikleri problemlerin muhtemel çözümü olarak bu tür uygulamalara yöneldikleri görülmektedir.[173]

Kazaklar arasında, gelecek hakkında yorum yapmak, kaybettiği mallarını bulmak ve seven kişilerin kendisinin olması için büyü yapmak amaçlarıyla falcılara, kâhinlere ve muskacı hocalara (!) gitmeleri devam ede gelmektedir.

Kazaklarda değişik falcılık türleri vardır. Koyun tezekleri veya mısır, fasulye gibi şeylerle fal bakanlara "kumalakçı", koyunun kürek kemiğine bakarak gaipten haber verenlere "boljağış", avucun çizgisine, yüz hatlarına, kaşlarına, alına, gözüne bakıp kader hakkında tahmin söyleyen kişiye "kuşunaş", değişik nesnelerden yola çıkarak fala bakanlara ise, "ırımcı" adı verilir. "Kumalakçı"nın dışında diğerleri bu işi bir meslek olarak yapmamaktadırlar.[174]

Eskiye nazaran bir azalma olsa da günümüzde halk arasında batıl inançların yaygınlığı bilinen bir gerçektir. Bu durumun gençlerin dini hayatına etkisi olduğu bilinmektedir. Bundan dolayı araştırmamızda gençlerin batıl inançlarla ilgili tutumlarını öğrenmeyi amaçladık ve örnekleme "Falcılara, kâhinlere ve muskacı hocalara (!) giderim" görüşünü tutum cümlesi olarak yönelttik. Örneklemin bu görüşe verdikleri cevaplar aşağıda tablo 25'te verilmiştir.

Tablo 25. Gençlerin Batıl İnançlara Olan Tutumları

Falcılara, kâhinlere ve muskacı hocalara (!) giderim	Sayı	%
Ara-sıra	64	24,0
Onlara gitmek istemem	58	21,7
Onlara inanmak büyük günahtır	145	54,3
Toplam	267	100,0

Tablo 25'de görüldüğü gibi en yüksek oranla, örneklemin %54,3'ü (s=145) onlara inanmanın büyük bir günah olduğu, %21,7'si (s=58) onlara gitmek istemediği ve %24,0'ü (s=64) ara-sıra gittiği cevaplarını vermişlerdir. Bu sonuçlardan da anlaşılıyor ki gençlerin büyük çoğunluğu falcı, kâhin ve muskacı hocalara (!) gitmenin ve onlara inanmanın gereksiz olduğunun farkındadırlar. Bununla beraber azımsanmayacak derecede gidenlerin de olduğu tespit edilmiştir.

---

[173] Emin Köktaş, *Türkiye'de Dini Hayat* (İzmir Örneği), İşaret Yayınları, İstanbul, 1993, s. 104.
[174] Zeyneş İsmail, *Kazak Türkleri*, a.g.e., s. 326.

Batıl inançlara inanmanın cinsiyetle ilişkisine baktığımızda (tablo 26) batıl inançlara inanmada kadınların oranının erkeklere nazaran azda olsa yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 26. Örneklemin Batıl İnançlara İnanmada Cinsiyet İlişkisi

			Falcı, kâhinlere ve muskacı hocalara (!) giderim			Toplam
			Ara-sıra	Onlara gitmek istemem	Bunlara inanmak büyük günahtır	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	26	28	73	127
		% t	20,5%	22,0%	57,5%	100,0%
	Kadın	Sayı	38	30	72	140
		%	27,1%	21,4%	51,4%	100,0%
Toplam		Sayı	64	58	145	267
		%	24,0%	21,7%	54,3%	100,0%

Batıl inanç ve cinsiyet değişkeni ilişkisine baktığımızda, erkeklerin %20,5'i (s=26), kadınların ise %27,1'i (s=38) falcı, kâhin ve muskacı hocalara (!) ara-sıra gittiklerini belirtmişlerdir. Onlara gitmek istemediklerini belirtenlerin oranı erkeklerde %22,0 (s=28), kadınlarda ise %21,4 (s=30); bu kişilere inanmayı büyük günah olarak algılayanların oranı ise, erkeklerde %57,5 (s=73), kadınlarda ise %51,4 (s=72) olmuştur.

3.2.3. İbadet ve Dini Etkinlik Boyutu

İslam dininde ibadet, Allah'a gönülden isteyerek yönelmek, tapmak, boyun eğmek ve itaat etmek demektir. Türkçede kullanılan kulluk etmek deyimi de aynı anlama gelmektedir.[175] İbadet, insanı yaratan ve pek çok lütuflarda bulunan Allah Teâlâ'ya bir teşekkürdür. Ancak Allah'ın, insanların ibadetine ihtiyacı yoktur. Aksine buna muhtaç olan insandır. Çünkü ibadetler her şeyden önce insan hayatını disiplin altına alır. Her işinde Allah'ın denetim ve gözetimini gönlünde duymasını sağlar.[176]

Allah, insanların şahsiyetlerinin eğitimi ve davranışlarının değişimi, kişilerin ruhlarını yeşertmek istediği düşünceler ve davranışlarla ilgili alışkanlıkların kazandırılması için eylem ve aktif katılım talep etmektedir. Bunun için Allah, namaz oruç, zekât ve hac gibi çeşitli ibadetleri farz kılmıştır. Şüphe yok ki mü'minin bu

[175] Komisyon, *İlmihal*, C.I., s. 217.
[176] Lütfi Şentürk, *İslam'da ibadet Kavramı ve Namaz*, Diyanet İlmi Dergi, c. 33, S. 3, s. 19-20.

ibadetleri ihlâslı ve düzenli olarak yerine getirmesi, onu ruhi hastalıklardan koruduğu gibi ruhsal sağlığı güçlendiren güzel hasletleri kazanmasını da sağlamaktadır.[177]

Kur'an'da ibadete ilişkin emirler ve şekil ve biçim olarak ibadete yönelik olmayıp, büyük ölçüde ibadetin mahiyetine, ibadetin kime yapılacağına ve nasıl yapılacağına yöneliktir. Hz. Peygamber de söz ve fiilleriyle, Kur'an-ı Kerimde adı geçen ve ana çatısı oluşturulan ibadetlerin ayrıntılı biçimlemesini göstermiştir.[178]

İbadet hakkındaki genel açıklamanın ardından İslam'da genel olarak ibadetlerin nasıl yer aldığına bakıldığında üç ana kategoriden oluştuğu görülmektedir. Bunlar, bedenle yapılan ibadetler, malla yapılan ibadetler ve hem beden hem malla yapılan ibadetler şeklinde sıralanmaktadır. Biz de araştırmamızda gençlerin bu ibadetleri ne ölçüde benimsedikleri ve uyguladıklarını, farklı değişkenlerle ilişkilerini inceleyerek yorumlamayı amaçladık.

3.2.3.1. Bedenle Yapılan İbadetler

3.2.3.1.1. *Namaz*

İslam dininde imandan sonra üzerinde durulan en önemli ibadet namazdır. İslam'ın şartlarını açıklayan hadiste de namaz, Kelime-i Şahadet'ten hemen sonra zikir edilmiştir.[179]

Her din, yaratıcı kudret karşısında boyun eğmek ve kutsal ile bağlantı kurmak temeli üzerine kurulur ve her dinde bunu sağlamak üzere merasimler bulunur. İslam dininde yüce yaratıcı Allah'a yaklaşmanın yolu, O'na yükselmenin basamağı ve bu bakımdan en parlak ve en önemli ibadet, namaz ibadetidir. Bu özelliğinden dolayı namaz diğer bütün ibadetlerin özü ve özeti sayılmıştır.[180] Hz. Peygamber de hadis-i şeriflerinde namazı "dinin direği",[181] secdeyi de "kulun Allah'a en yakın olduğu an"[182] olarak zikrediyor.

İslam'da çok önem verilen namaz ibadetinin, kazak gençler arasında ne ölçüde benimsendiği ve uygulandığı farklı değişkenlere göre araştırmaya tabi tutulmuştur.

---

[177] Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji*, Çev. Hayati Aydın, Ankara, 2004, s. 266.
[178] Komisyon, *İlmihal*, C.I., s. 217-218.
[179] Hadiste, "*İslam beş esas üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun Elçisi olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Kabe'yi ziyaret etmek ve Ramazan orucunu tutmsktır.*" (Buhari, İman, 2; Müslim, İman, 5)
[180] Komisyon, *İlmihal*, C.I., s. 20.
[181] Tirmizi, İman, 8.
[182] Müslim, Salat, 215.

Araştırmaya katılanların namaz ibadetini beş vakit uygulama durumu Tablo 27'de verilmiştir.

Tablo 27. Örneklemin Beş Vakit Namaz Kılıp Kılmaması İle İlgili Dağılımları

Beş vakit namaz kılarım	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	98	36,7
Katılıyorum	14	5,2
Katılmıyorum	155	58,1
Toplam	267	100,0

Tablo 27'ye göre, örneklemin %36,7'si (s=98) günde beş vakit namazla ilgili ibadete kesinlikle katılmakta, %5,2'si ise (s=14) sadece katıldığını bildirmektedir. Bu da ankete katılmış olan gençlerin bazen namaz kıldıklarını ve bazen de kılmadıklarını göstermektedir. Çünkü Kazakistan'da namaz kılan gençlerin yaşlılara göre sayısı yüksek olmasına rağmen, bu sayıyı sadece cuma veya bayram namazlarına gidenler oluşturmaktadır. "Beş vakit namaz kılarım" görüşüne kesinlikle katılmayanların oranı ise %58,1'dir (s=155). Tablodan namaz kılmayan gençlerin oranının, namaz kılan gençlerin oranından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun başlıca nedenlerinin biri, Kazak toplumunda namaza yaşlı kişilerin kılması gereken bir ibadet türü olarak bakıldığını söyleyebiliriz. Namaz kılanları gerici olarak niteleyenler de bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu durumun kişisel özellikler, dini bilgi düzeyi, çalışma hayatı ve kişinin dindarlık durumunun davranışlarına aksettirme durumu gibi değişik faktörlerin etkisinden söz edilebilir.

Ancak biz namaz kılma ile cinsiyet ve yaş durumu arasındaki ilişkileri belirleyip bunların namaz kılma oranına ne ölçüde etki ettiğini araştırmakla yetineceğiz.

Tablo 28. Örneklemin Beş Vakit Namaz Kılıp Kılmamasının Cinsiyete Göre Dağılımı

			Beş vakit namazı kılarım			Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	54	11	62	127
		%	42,5%	8,7%	48,8%	100,0%
	Kadın	Sayı	44	3	93	140
		%	31,4%	2,1%	66,4%	100,0%
Toplam		Sayı	98	14	155	267
		%	36,7%	5,2%	58,1%	100,0%

Beş vakit namaz kılmanın cinsiyete göre dağılımına baktığımızda bu görüşe kesinlikle katılanlar erkeklerde % 42,5 (s=54), kadınlarda ise % 31,4'dir (s=44). "Kesinlik" ifadesini kullanmadan sadece katılmakta olanlar erkeklerde % 8,7 (s=11), kadınlarda % 2,1 (s=3), beş vakit namazı kılmada "katılmıyorum" şıkkını kullananlar erkeklerde % 48,8 (s=62), kadınlarda ise % 66,4'tür (s=93).

Bu tabloya baktığımızda beş vakit namazları kılma konusunda erkeklerin oranının kadınlardan daha fazla olduğunu görüyoruz. Ayrıca hiç namaz kılmayan kadınların oranının erkeklerden çok daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Bizim gözlemlerimize göre yaşlı nüfus içinde kadınların namaz kılma oranı erkeklere göre daha fazladır. Ancak genç nüfusta tam tersine erkeklerde daha fazladır. Bu gözlemimizi yukarıdaki tablo 28 de kısmen desteklemiş durumundadır. Bunun iki temel sebebinden bahsedilebilir. Birincisi namaz kılmanın örtünmek konusunda kadınlara getirdiği sorumluluk bu konuda bir engel gibi görünmektedir. Kapalı olmayan bir kadının zaten namaz kılmayacağı şeklinde bir kanaat de vardır. Yapılırsa ikisi birden yapılacak ya da ikisi birden yapılmayacak şeklinde bir düşünce gözlenir. İkinci sebep olarak ise, tablo 7'de de açıkladığımız gibi kadınların dini bilgi düzeyinin erkeklere göre çok zayıf olmasını söyleyebiliriz.

Tablo 29. Deneklerin Beş Vakit Namaz Kılıp Kılmamasının Yaşa Göre Dağılımı

			Beş vakit namazı kılarım			Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	
Yaş	15–17 yaş	Sayı	12	1	15	28
		%	42,9%	3,6%	53,6%	100,0%
	18–21 yaş	Sayı	48	7	82	137
		%	35,0%	5,1%	59,9%	100,0%
	22–26 yaş	Sayı	22	5	45	72
		%	30,6%	6,9%	62,5%	100,0%
	27–30 yaş	Sayı	16	1	13	30
		%	53,3%	3,3%	43,3%	100,0%
Toplam		Sayı	98	14	155	267
		%	36,7%	5,2%,	58,1%	100,0%

Bu Tabloya baktığımızda, "beş vakit namaz kılarım" görüşüne 15-17 yaş grubunda olanların % 42,9'u (s=12) "kesinlikle katılıyorum", % 3,6'sı (s=1) "katılıyorum" ve % 53,6'sı (s=15) "katılmıyorum" ifadesini kullanarak namaz kılmadığını açıklamıştır. 18-21 yaş grubunda olanların % 35,'i (s=48) her gün beş

vakit namaz kılmaya kesinlikle katıldığını, % 5,1'i (s=7) katıldığını, % 59,9'u (s=82) bu görüşe katılmadığını beyan etmiştir. 22-26 yaş grubunda olanların % 30,6'sı (s=22) yukarıdaki görüşe kesinlikle katıldığını, % 6,9'u (s=5) bu görüşe sadece katılmakta olduğunu ve % 62,5 (s=45) katılmadıklarını bildirmiştir. 27-30 yaş grubuna bulunanların % 53,3'ü (s=16) "günde beş vakit namaz kılarım" görüşüne kesinlikle katıldığını, % 3,3'ü (s=1) sadece katılmakta olduğunu, % 43,3'ü ise (s=13) katılmadığını bildirmiştir.

Bu sonuçlara baktığımızda namaz kılma durumunun 15-17 yaş grubu ile 27-30 yaş gruplarında yüksek olduğunu görüyoruz. Ama buna rağmen namaz kılmayanların oranı çok yüksek seviyede olduğu bilinmektedir. Bunun başlı nedenlerinin biri olarak Kazak gençlerinin arasında "emeklik yaşına ulaştıktan sonra namazımı kılarım" görüşünün yaygın olması ve bir de namaz kılma "gericilik" olarak bakanların da olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.3.1.2. *Oruç*

İslam'ın temel ibadetlerinden olan oruç, belirli şartlar taşıyan kişilerin Ramazan ayında tutması farz olan ibadettir.[183] Ramazanı Şerif orucu, her yıl on bir gün önce gelmesiyle, bizleri senenin her ay ve her gününde gezdirip dolaştırır. Senenin her mevsiminin güzelliklerini bizlere gösterir. Koyduğu yasaklarla bizi disipline eder. Her mevsimin açlık ve susuzluğu ile tanıştırıp alıştırır. Gerektiğinde bize ailesiz yaşamayı öğretir. Bizi, fakirlikten aç kalmış gibi yaşatarak nimetlere özlem çektirir. Uykusuzluk, gece namazı ve riyasız dualarla tanıştırır. Bize cephede yatıp-kalkan yorgun askerler gibi dinamiklik ve dayanaklık kazandırır. Her gece yirmi rekâttan fazla namaz kıldırarak nefisimizle savaştırır. Ve Rabbin rızasına kavuşturur.[184]

Oruç ibadeti, Kazakistan'da özellikle Sovyet döneminde yaşlı şahıslar tarafından yerine getirilen dini bir pratik olmuştur. Genç nesil arasında da nadiren görülmekteydi. Oruç tutmanın şeklinde de belli değişiklikler meydana gelmişti. Dindarlar artık 30 gün değil, ramazan ayının belli günlerinde oruç tutarlardı ve bu ibadeti atalarından kalan bir adet olarak algıladıkları için bu şekilde yerine

---

[183] Veysel Uysal, *Psiko-Sosyal Açıdan Oruç*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 14.
[184] Etoz, a.g.e., s. 169-170.

getirirlerdi. Günümüzde ise oruç ibadeti konusunda birçok gelişmelerin yaşandığı, oruç ibadetine ilginin arttığı gözlenmektedir.

Tablo 30'da deneklerin oruç ibadetine katılımı durumu görmek mümkündür.

Tablo 30. Deneklerin Ramazan Orucunu Tutup Tutmamasına Göre Dağılımı

Ramazan ayının tamamında oruç tutarım	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	93	34,8
Katılmıyorum	70	26,2
Katılmıyorum	104	39,0
Toplam	267	100,0

Yukarıdaki Tablo 30'a baktığımızda, gençlerden "ramazan ayının tamamında oruç tutarım" görüşüne katılıp katılmaması sorulduğunda % 34,8'i (s=93) kesinlikle katıldığını, % 26,2'si (s=70) katıldığını ve %39,0'ı (s=104) katılmadıklarını bildirmişlerdir. Bu sonuçlara baktığımızda farz orucu tutmayanların oranının tutanlara göre daha yüksek oranda olduğunu görmekteyiz. Gençler, ramazan orucunu kısa günlerde ve iş gücünün fazla olmadığı kış günlerinde tuttukları gözlenmektedir.

Şimdi de oruç tutma ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiye bakmak istiyoruz. İlk olarak ramazan orucunu tutmanın cinsiyetle ilişkisine bakalım. Bu ilişkiyi Tablo 31'de görmemiz mümkündür.

Tablo 31. Deneklerin Ramazan Orucunu Tutup-Tutmamasının Cinsiyete Göre Dağılımı

			Ramazan ayının tamamında oruç tutarım			Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	52	29	46	127
		%	40,9%	22,8%	36,2%	100,0%
	Kadın	Sayı	41	41	58	140
		%	29,3%	29,3%	41,4%	100,0%
Toplam		Sayı	93	70	104	267
		%	34,8%	26,2%	39,0%	100,0%

Tablo 31'e baktığımızda Ramazan orucunu tutma bakımından erkek ve kadınlar arasında ciddi bir farklılığın olmadığını, sadece erkeklerin, kadınlara nazaran oruç tutma oranında çok ciddi bir farklılığın olmadığını görmekteyiz. Ramazan ayında oruç tutmadığını bildirerek "katılmıyorum" diyenlerin erkeklerde oran %36,2 (s=46), kadınlarda oran ise % 41,4'tür (s=58). Kadınların erkeklere göre

ibadetlerini yerine getirme oranın daha düşük olmasının nedeni, bayanların dini bilgilerinin erkeklere nazaran daha düşük olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Tablo 32. Deneklerin Ramazan Orucunu Tutup-Tutmamasının Yaşa Göre Dağılımı

			Ramazan ayının tamamında oruç tutarım			Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	
Yaş	15–17 yaş	Sayı	8	7	13	28
		%	28,6%	25,0%	46,4%	100,0%
	18–21 yaş	Sayı	43	44	50	137
		%	31,4%	32,1%	36,5%	100,0%
	22–26 yaş	Sayı	27	17	28	72
		%	37,5%	23,6%	38,9%	100,0%
	27–30 yaş	Sayı	15	2	13	30
		%	50,0%	6,7%	43,3%	100,0%
Toplam		Sayı	93	70	104	267
		%	34,8%	26,2%	39,0%	100,0%

Tablo 32'ye göre, 27-30 yaş grubundan hariç tüm yaş gruplarında "ramazan ayının tamamında oruç tutarım" görüşüne "kesinlikle katılıyorum" ve "katılıyorum" şıklarını belirleyenlerin oranının bir-birlerine yakın olduğu görülmektedir. Aynı şekilde yukarıda bahsedilen görüşe katılmayanların oranları da tüm yaş gruplarında ciddi bir farklılıkların olmadığı bilinmektedir.

Oruç tutma düzeni ile medeni durum arasında da bir ilişkinin olduğu düşünülebilir. Bekârların %33,2'si (s=69), evlilerin %40,7'si Ramazan ayının tamamında oruç tuttuklarını belirtmişlerdir. Bekârların %38,5'i (s=80), evlilerin %40,7'si (s=24) oruç tutmadıklarını "katılmıyorum" ifadesiyle yanıtlamıştır. Bunun dışında evlilerin bekârlara göre daha düzenli oruç tuttukları görülmektedir.

3.2.3.2. Malla Yapılan İbadetler

3.2.3.2.1. *Zekât*

Dinen zengin sayılan kimselerin, malların üzerinden bir yıl geçtikten sonra dini ölçülerde, fakirlere, zekâta tabi olan mallarından vermeleri gerekir ki, buna dinimizde zekât denir. Zekât aynı zamanda İslam'ın beş şartından biridir. Dinen zenginin malında fakirin hakkı vardır. Zengin olanlar fakirlerin hakkını zekât vererek vermiş olur.

Sovyet döneminde Kazakistan'da İslam'ın temellerinden sayılan zekât yasaklanmıştır. Çünkü teorik açıdan komünist rejiminde "artık hiçbir fakir yoktur" anlayışı vardı. Bu sebeple zekât kurumu tamamen unutulmuştur. Fakat sadaka ve ihsan şeklinde verilen yardımlar varlığını sürdürmüştür. Bunlarda bizzat ihtiyaç sahiplerine değil, camilere ve kutsal sayılan bazı yerlere verilmekteydi. Günümüzde de Kazakistan'da zekât Müslümanlar arasında az bilinen ve fakirliğin yaygın olması sebebiyle nadiren amel edilen bir ibadettir. Araştırmaya katılanların zekât verme durumu tablo 33'de verilmiştir.

Tablo 33. Deneklerin Zekât Verme Durumuna Göre Dağılımı

Dinen zengin olsam zekât veririm	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	74	27,7
Katılıyorum	185	69,3
Katılmıyorum	8	3,0
Toplam	267	100,0

Tablo 33'deki verilere göre, "dinen zengin olsam zekât veririm" görüşüne örneklemin %27,7'lik (s=74) oranda kesinlikle katıldığını, %69,3'ü (s=185) kesin bir ifade kullanmaksızın sadece katıldığını, %3,0'ü (s=8) ise katılmadığını bildirmiştir.

Zekât ibadetini ifa etme hususunda, kesinlikle katılmayan gençler olmamıştır. Bu sonuçlar bize, araştırmaya katılan gençler arasında zekâtın bir ibadet olarak benimsendiğini göstermektedir.

Tablo 34. Örneklemin Zekât Vermede Gelir Durumuna Göre Dağılımı

			Dinen zengin olsam zekât veririm			Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	
Gelir durum	Çok iyi	Sayı	7	7	1	15
		%	46,7%	46,7%	6,7%	100,0%
	İyi	Sayı	23	37	2	62
		%	37,1%	59,7%	3,2%	100,0%
	Orta	Sayı	42	126	3	171
		%	24,6%	73,7%	1,8%	100,0%
	Kötü	Sayı	1	10	1	12
		%	8,3%	83,3%	8,3%	100,0%
	Çok kötü	Sayı	1	5	1	7
		%	14,3%	71,4%	14,3%	100,0%
Toplam		Sayı	74	185	8	267
		%	27,7%	69,3%	3,0%	100,0%

Araştırma alanında zekât ibadetinin deneklerin gelir durumu düzeyi ile ilişkilerine baktığımızda (tablo 34) "dinen zengin olsam zekâtımı veririm" diyenlerin en yüksek olduğu grup, %46,7'lik (s=7) oranla gelir durumu çok iyi grubunda olanlardan oluşmaktadır. Bunları sırasıyla açıklayacak olursak, %37,1'lik (s=23) oranla gelir durumu iyi olanlar, %24,6'lık (s=42) oranla gelir durumu orta olanlar, %14,3'lük (s=1) oranla gelir durumu çok kötü olanlar ve %8,3'lük (s=1) oranla gelir durumu kötü olanlardan oluşmaktadır. "Dinen zengin olsam zekât veririm" görüşüne, katılıyorum cevabını verenler ile kesinlikle katıldığını bildirenlerin arasındaki oran farklılığı az olduğu gözlenmektedir.

Zekât ibadetinin sahip olunan mal ve gelirle ilintili bir ibadet olması dolaysıyla belirli gelirin üzerinde olanların vermesi gerektiğini daha önce belirtmiştik. Ancak burada dikkatimizi çeken önemli bir husus gelir durumunun çok kötü grubunda olanların "kesinlikle katılıyorum" ve "katılıyorum" (%71,4, s=5) cevaplarını kullananların oranının yüksek olmasıdır. Bu sonucun ortaya çıkmasında gençlerin, zekât verme durumunu bir inanç gibi algılayıp bundan dolayı pratikte yerine getirmeseler bile yerine getirdiğini söylemelerinin neticesi olabilir.

Dinen zengin olsam zekât veririm görüşüne katılmıyorum diyenlerin en yüksek oranı oluşturduğu grup %14,3'lük (s=1) oranla gelir durumu çok kötü olanlardan oluşmaktadır. Bunları müteakiben %8,3'le (s=1) "kötü", %6,7'le (s=1) "çok iyi", %3,2'le (s=2) "iyi" ve %1,8'le (s=3) "orta" gelire sahip olanlar takip etmektedir.

Genel sonuçlara baktığımızda zekât ibadetinin gençlerin aylık geliri ile sıkı bir ilişki içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Zaten teorik olarak da mali bir ibadet olması ve yerine getirilme yükümlülüğü olabilmesi için belirli bir alt gelirin bulunmasının şart olması nedeniyle zekât ibadetinin gelir durumuyla ilişki içerisinde bulunması beklenir.

3.2.3.2.2. Kurban

İslam dininde malla yapılan ibadetlerden bir diğeri de, kurban ibadetini ifa etmektir. İslam'a göre kurban, zengin sayılan bir Müslüman'ın belirli özellikle sahip

bazı hayvanları dinin gerektiği usuller çerçevesinde kurban edilmesinden ibaret olan bir ibadettir.[185]

Kurban kesme ve kurban bayramı Kazakistan'da halk âdeti şekli alarak Sovyet döneminde de yerine getirilen bir ibadet olmuştur. Tarım ve hayvancılığın yaygın olduğu kırsal bölgelerde daha yaygın olduğu bilinmektedir. Kurban kesmenin, bazen dindar olmayan aileler tarafından bile bir adet olarak yerine getirildiği görülür.

Kurban ibadeti ile ilgili örneklemimize bir soru yönelttik. Bu soruya verilen cevapları tablo 35'de görmemiz mümkündür.

Tablo 35. Örneklemin Kurban İbadeti İle İlgili Dağılımı

Kurban keserim, kurban önemli bir ibadettir	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	154	57,7
Katılıyorum	113	42,3
Toplam	267	100,0

Bu tabloya göre örneklemin kurban ibadetini yerine getirmedeki katılımında "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" cevabını verenler olmamıştır. Bu da gösteriyor ki yukarıda söylediğimiz gibi Kazak halkının Kurban kesmeyi bir ibadet olması yanı sıra âdet haline getirdiğini söyleyebiliriz.

Tablo 35'de görüldüğü gibi "kurban keserim, kurban önemli bir ibadettir" görüşüne kesinlikle katılanların oranı %57,7 (s=154), katılıyorum cevabını verenlerin oranı ise %42,3'tür (s=113).

Bu sonuçlar bize kurbanın araştırmaya katılan gençlerin büyük çoğunluğu tarafından bir ibadet olarak algılandığını göstermektedir.

Yapmış olduğumuz gözlemlerde kurban ibadeti normal olarak belirli mal gerektiren bir ibadet olmasına rağmen halkın içerisinde oluşan olumsuz anlayış neticesinde dinen kurbanla yükümlü olmayan insanların bazen borç alarak kurbanı kestiklerini gözlemledik. Kurban etleri yoksul insanlara dağıtılmakta ve bir kısmı da akrabalar davet edilerek yenilerek tüketilmekte, birlik beraberlik duyguları pekiştirilmektedir. Bir ibadet olarak halk arasında kesilen kurbanların ahirette

[185] Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, Erkan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 788-789.

kendilerini sırat köprüsünden geçireceğine inanılmaktadır. Bundan dolayı da kesilecek hayvanın iyi ve semiz olması tercih edilmektedir.

Tablo 36. Kurban İbadetini Yerine Getirmede Deneklerin Gelir Durumuna Göre Dağılımı

			Kurban keserim, kurban önemli bir ibadettir		
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Toplam
Gelir Durum	Çok iyi	Sayı	11	4	15
		%	73,3%	26,7%	100,0%
	İyi	Sayı	34	28	62
		%	54,8%	45,2%	100,0%
	Orta	Sayı	99	72	171
		%	57,9%	42,1%	100,0%
	Kötü	Sayı	6	6	12
		%	50,0%	50,0%	100,0%
	Çok kötü	Sayı	4	3	7
		%	57,1%	42,9%	100,0%
Toplam		Sayı	154	113	267
		%	57,7%	42,3%	100,0%

Yukarıdaki tablodan da gördüğümüz gibi kurban ibadeti ile deneklerinin gelir durumu düzeyi ilişkilerine baktığımızda tüm gelir durum oranlarında göze çarpan bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

3.2.3.3. Hem Beden hem de Malla Yapılan İbadet

3.2.3.3.1. *Hac*

Hac ibadeti, Mekke şehrindeki Kâbe'yi ve civarındaki kutsal sayılan özel yerleri, özel vakit içinde, usulüne uygun olarak ziyaret etmek ve yapılması gereken diğer menasiki yerine getirmektir.[186]

Hac ibadeti, Müslüman'ın kalbini Allah aşkıyla dolduran psikolojik bir eğitimdir. Mukaddes hislerin kaynaştığı mübarek beldede İslam'ın azamet ve ihtişamını gören Müslüman'ın Allah'a ibadet aşkı artar. İşlediği günahlardan dolayı pişmanlık duyar. Resulullah'a karşı sevgi ve bağlılığı artar. Dünyanın her tarafındaki Müslümanlara karşı kardeşlik duyguları uyanır. İslam'ın yüce prensiplerine uyma istek ve gayreti artar.

Hac ibadeti, her insanın Allah katında eşit olduğu düşüncesini aşılayarak, insanların kibir ve gurura kapılmalarını önler. İradeyi güçlendirir, zorluklara karşı

[186] Komisyon, *İlmihal*, C.I., s. 514.

insanı sabırlı ve dayanıklı yapar. Nefse hâkim olmayı öğretir. Dini duyguların gelişmesine katkıda bulunarak, bu duygunun şuur haline gelmesine yardım eder.[187]

Kazakistan'da Sovyetler hükümeti kurulduktan hemen sonra hudutların kapanmasıyla hac ibadetini yerine getirmek imkânsız hale gelmişti. 1945'ten sonra Sovyetler Birliğinin din konusunda biraz gevşemesiyle hacca gitmek için az sayıda Müslüman'a izin verilmeye başlandı. Hac maksadıyla Mekke'ye gidenlerin sayısı çok küçük rakamlarla sınırlandırılmıştı. Fakat Müslümanlar mahalli "kutsal yerleri" ziyaret imkânlarından mahrum bırakılmış değillerdi. Hacca imkân tanınadığından, bunun yerini çok sayıda mahalli kutsal yerleri (pirleri) ziyaret almıştı. Hatta bu zamana kadar kazak halkının birçoğu, Güney Kazakistan bölgesinin Türkistan şehrinde Hoca Ahmet Yesevi türbesini ziyaret edenleri "küçük hac"cı yerine getirdiğini zannederek şahıslar kendilerini tatmin edenlerde vardı.

Kazakistan'da haccın, diğer ibadetlerden farklı olarak uzun müddet yasak olması, bu ibadete olan ilginin aşırı derecede yüksek olmasına neden olmuştur. Hac ibadetini yerine getiren müminler adeta kutsal bir kişi hüviyetine bürünmektedir. Hacdan yeni gelen kişinin evi topluca ziyaret edilmekte, ona saygı gösterilmekte, ömür boyu "Hacı" lakabı verilmektedir.

Araştırma sahamızda hac ibadetine gitme durumu aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 37. Hac İbadetini Yerine Getirme ve Hacca Karşı Tutumlar

Hacca gittim/gideceğim	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	237	88,8
Katılıyorum	4	1,5
Katılmıyorum	25	9,4
Kesinlikle katılmıyorum	1	,4
Toplam	267	100,0

Deneklerin %88,8'i (s=237) çok yüksek seviyede "hacca gittim/gideceğim" görüşüne kesinlikle katıldıklarını bildirmişlerdir. Hacca gitmeye katılmadıklarını bildirenlerin oranı %9,4 (s=25), kesinlikle katılmadığını bildirenler ise sadece bir kişi olmuştur (%0,4).

Bu tablodan anlaşılıyor ki, gençlerin hacca gitme isteğinin çok yüksek seviyede olduğu belirtilmiştir.

[187] Celal Kırca, *Kur'an Kerimde Fen Bilimleri*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1984, s. 220.

Şimdi de hac ile ilgili deneklerin yaş grupları arasında bir ilişki olup olmadığını inceleyeceğiz.

Tablo 38. Hac İbadetini Yerine Getirmede Deneklerin Yaşa Göre Dağılımı

			Hacca gittim/gideceğim				Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Yaş	15-17 yaş	Sayı	27	1			28
		% yaş	96,4%	3,6%			100,0%
	18-21 yaş	Sayı	125	1	11		137
		% yaş	91,2%	,7%	8,0%		100,0%
	22-26 yaş	Sayı	59	2	10	1	72
		% yaş	81,9%	2,8%	13,9%	1,4%	100,0%
	27-30 yaş	Sayı	26		4		30
		% yaş	86,7%		13,3%		100,0%
Toplam		Sayı	237	4	25	1	267
		% yaş	88,8%	1,5%	9,4%	,4%	100,0%

15–17 yaş grubundakilerin %96,4'ü (s=27), 18–21 yaş grubundakilerin %91,2'si (s=125), 22–26 yaş grubundakilerin %81,9'u (s=59) ve 27–30 yaş grubundakilerin %86,7'si (s=26) ise hacca gitmeye kesinlikle katıldığını ifade etmiştir. Bu görüşe "katılıyorum" cevabını verenler 27–30 yaş grubundan hariç hepsisinde az seviyede olsa bile cevaplarını bildirmiştir. Hacca gitme görüşüne katılmayanlar 15–17 yaş grubunda olmamıştır, 18–21 yaş grubundan %8,0'ü (s=11), 22–26 yaş grubundan %13,9 (s=10), 27–30 yaş grubundan ise %13,3 (s=4) olmuştur. Bu görüşe 22–26 yaş grubundan bir kişi kesinlikle katılmadığı bildirmiştir (%1,4).

Hacla yaş arasındaki ilişkiye baktığımızda 22–26 yaş grubundan sadece bir kişinin hacca gitmek istemediğini bildirmiştir. "Hacca gittim/gideceğim" görüşüne yaş gruplarının hepsisinde oranlarının oldukça yüksek seviyede olduğu görülmektedir.

Tablo 39. Hac İbadetini Yerine Getirmede Deneklerin Cinsiyete Göre Dağılımı

			Hacca gittim/gideceğim				Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyoru m	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyoru m	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	114	2	10	1	127
		%	89,8%	1,6%	7,9%	,8%	100,0%
	Kadın	Sayı	123	2	15		140
		%	87,9%	1,4%	10,7%		100,0%
Toplam		Sayı	237	4	25	1	267
		%	88,8%	1,5%	9,4%	,4%	100,0%

Erkeklerde hac ile ilgili olumlu düşüncelerin oranı %89,8 (s=14), kadınlarda ise %87,9'dur (s=123). Hac ile olumsuz düşünce belirtenler erkeklerde %7,9 (s=10) iken kadınlarda %10,7'dir (s=15). Bunlardan da anlaşılmaktadır ki, erkekler kadınlara nazaran hac ibadetinin yerine getirilmesi konusunda daha hassastırlar. Fakat bu konuda erkeklerle kadınlar arasındaki fark çok azdır.

Tablo 40. Hac İbadetini Yerine Getirmede Deneklerin Gelir Durumuna Göre Dağılımı

			Hacca gittim/gideceğim				Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Gelir durum	Çok iyi	Sayı	12		3		15
		%	80,0%		20,0%		100,0%
	İyi	Sayı	52	1	9		62
		%	83,9%	1,6%	14,5%		100,0%
	Orta	Sayı	156	3	11	1	171
		%	91,2%	1,8%	6,4%	0,6%	100,0%
	Kötü	Sayı	12				12
		%	100,0%				100,0%
	Çok kötü	Sayı	5		2		7
		%	71,4%		28,6%		100,0%
Toplam		Sayı	237	4	25	1	267
		%	88,8%	1,5%	9,4%	0,4%	100,0%

Hac ibadetinin gelir durum ilişkisine baktığımızda (tablo 40), "hacca gittim/gideceğim" görüşüne kesinlikle katılıyorum ifadesini kullananların gelir durumu çok iyi olanlar %80,0 (s=12), "iyi" diyenlerin oranı %83,9 (s=52), "orta" diyenlerin oranı %91,2 (s=156), "kötü" diyenlerin oranı %100,0 (s=12) ve "çok kötü" diyenlerin oranı ise %71,4'tür (s=5). Yukarıda belirttiğimiz görüşe katılmadığını bildirenlerin gelir durumu çok iyi olanlarda oranı %20,0 (s=3), iyi olanlarda %14,5 (s=9), orta diyenlerde %6,4 (s=11) ve çok kötü olanlarda ise %28,6'dır (s=2). Bu görüşe gelir durumu orta derecede olanlardan bir kişi kesinlikle katılmadığını belirtmiştir (%0,6).

Bu sonuçlara göre genel bir değerlendirme yaptığımızda hac ibadetinin yerine getirilmesinin yaş ve aylık gelirle çok sıkı bir ilişkinin olduğunu söylememiz mümkündür.

3.2.3.4. Allah’a Dua Etme

Allah’a dua etme, bilindiği gibi kişilerin psikolojik yapısıyla yakından ilgili bir olgudur. Camide veya çeşitli dini törenler esnasında toplu halde yapılan duaların yanı sıra, kişisel duaların da dini pratik açısından bir dindarlık göstergesi olarak ele alınabileceğini düşünüyoruz.

Duanın insan psikolojisine tesirini açıklayacak olursak, Hüseyin Peker şöyle demektedir: “Gelecek için ümitle Allah’a yalvarış, insanın içerisinde bir ferahlık ve huzur yaratır. Allah’tan hiçbir şekilde ümit kesilmez inancı kalplere rahatlık getirir. Zira insan kendisini güçsüz, iradesini zayıf hissettiği anda teselli ve himaye arayacaktır. Bu durumda dua, ümit veren hayati bir unsur, bir yardımcıdır.”[188]

İnsanın ümitvar olmasının ruh ve beden sağlığı açısından önemi büyüktür. Ümitsizlik insanı perişan eden bir duygudur. Dua eden insan Rabbinden daima ümitlidir. Hayra ve iyiliğe ait ümit ve dileklerinin gerçekleşeceğine inanır. Ümitsizliğe kapılıp hal ve istikbali karanlık görmez. Güven ve huzur içerisinde yaşar. Hayata karşı iyimserliği artar, karamsar duygulardan uzak kalır.[189]

Genel olarak bu açıklamalardan sonra örneklemin duaya karşı tutumlarını ne olduğunu öğrenmek istedik. Bunun için onlara “Allah’a dua etmek benim için çok önemlidir” görüşüne katılıp-katıltamadığını sorduk. Bununla ilgili olarak verilen cevapları tablo 41’de görmemiz mümkündür.

Tablo 41. Örneklemin Allah’a Dua Etmeye Göre Dağılımı

Allah’a dua etmek benim için çok önemlidir	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	188	70,4
Katılıyorum	79	29,6
Toplam	267	100,0

Bu verilere baktığımızda, Allah’a dua etme konusunda deneklerin hiçbirinde olumsuz olarak cevap veren olmamıştır. Yukarıda belirttiğimiz görüşe deneklerin %70,4’ü (s=188) Allah’a dua etmeye kesinlikle katıldığını, %29,6’sı (s=79) kesinlik ifadesini kullanmadan cevap vermişlerdir. Burada dikkatimizi çeken husus diğer

---

[188] Hüseyin Peker, a.g.e., s. 129.
[189] Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972, s. 196.

tablolarda olduğu gibi "katılmıyorum" veyahut "kesinlikle katılmıyorum" cevaplarının verilmemesidir.

Tablo 42. Allah'a Dua Etmede Cinsiyete Göre Dağılımı

			Allah'a dua etmek benim için çok önemlidir		Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	96	31	127
		%	75,6%	24,2%	100,0%
	Kadın	Sayı	92	48	140
		%	65,7%	34,3%	100,0%
Toplam		Sayı	188	79	267
		%	70,4%	29,6%	100,0%

Allaha dua etmenin cinsiyetle ilişkisine baktığımızda erkeklerde %75,6 (s=96), kadınlarda %65,7'si (s=92) Allah'a dua etmeye kesinlikle katıldıklarını belirtmiştir. Erkeklerden %24,2'si (s=31), kadınlardan ise %34,3'ü (s=48) yukarıdaki soruya "katılıyorum" cevabını vermişlerdir. Bu veriler bize erkeklerin kadınlara oranla daha düzenli ve sık dua ettiklerini göstermektedir.

Bütün bu sonuçları bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda dua eylemine karşı Kazak gençlerinin duaya büyük bir önem verdiğini, ayrıca dua etme sıklığıyla cinsiyet ilişkilerine baktığımızda duanın bu değişkenle farklı kategorilerde belirli bir ilişki içerisinde olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.4. Ahlaki- Dini Davranım Boyutu

Ahlak dediğimiz zaman, akla gelen şey sadece insan davranışlarıdır. İnsan ahlaki davranışları bilmiş olarak doğmuyor. Bu davranışların değişik toplumlarda değişik şekiller alması ve farklı olarak değerlendirilmesiyle şekillenir.[190]

Sovyetler rejimi yetmiş yıl boyunca Müslümanlıkla yaşayan Kazak milletinin ahlaki değerlerini yıkmaya çalıştığı ve bununda hala halk arasında tesiri devam etmekte olduğu açıkça gözlemlenmektedir. Sovyet rejiminin, uzun yıllardır dini telkinlere sıkı sıkı bağlı bir hayat süren Kazak halkının, uzun yıllar sonra uyguladığı baskıcı ve despot politikalar sonucu, Kazak gençlerinin ahlaki-dini davranımlarını ölçmek amacıyla "Dinen hoş görülmeyen davranımlar" ve "Dinen hoş görülen ahlaki davranımlar" başlıklarında incelemeyi ele aldık.

[190] Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1997, s. 15,16.

3.2.4.1. Dinen Hoş Görülmeyen Davranımlar
3.2.4.1.1. *İçkiye Yönelik Tutum*

Ruslar, bütün çabalarını dinsiz bir toplum yaratmayı amaçlayarak ateizmi yaymaya sarf ettiği gibi tertemiz bir Müslüman milleti yıkmaya da çalıştı. Eskiden içkinin tadını bile bilmeyen Kazakları içkiye alıştırdı. Bunun kalıntıları, bağımsızlık aldıktan sonrada ailede içki içilmesine normal olarak karşılayan anne-babalarından örnek alan gençlerin arasında da içki bağımlısı olanların sayısı azımsanmayacak derecede çok olduğu bellidir. Düğünlerde, milli bayramlarda içki tüketimi gayet normal bir tutum olarak algılanmaktadır. Netice böyle bir hal alınca, gençler örnek olarak aldıkları büyüklerini taklit etmeye, hayatlarının en heyecanlı anlarında bir başarıymış gibi algıladıkları için daha doğrusu yanlış onlara doğru olarak öğretildiği için ne yazık ki doğru bildikleri yolda doğru bir şekilde hayatlarını devam ediyorlar.

Son yıllarda Kazak gençlerinin arasında içkiye olan bağımlılıklarının yüksek seviyede olduğunu gazetelerden, haberlerden öğrenmekteyiz.

Tablo 43. Örneklem Grubunun İçkiye Yönelik Tutumu

Alkol kullanmakta dinen bir sakınca yoktur	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	25	9,4
Katılıyorum	32	12,0
Katılmıyorum	95	35,6
Kesinlikle katılmıyorum	115	43,1
Toplam	267	100,0

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, deneklerin büyük çoğunluğu alkol kullanmanın dinen sakıncalı olduğunu belirtmişlerdir. Zira deneklerin %43,1'i (s=115) "alkol kullanmada dinen bir sakınca yoktur" görüşüne kesinlikle katılmadıklarını, %35,6'sı (s=95) katılmadığını, %12,0'ü (s=32) katıldığını ve %9,4'ü (s=25) kesinlikle katıldığını açıklamıştır.

Yukarıdaki veriler, göstermektedir ki, deneklerin büyük çoğunluğu alkol kullanmanın dinen sakıncalı olduğuna katılmaktadırlar. Bu sonuçlarda göstermektedir ki, Kazak gençleri, alkol tüketiminin yanlış bir şey olduğunu, hem sağlık hem de dinen yasak olduğunu algılamış olduklarını gözlemlemekteyiz.

Tablo 44. Örneklem Grubunun İçkiye Yönelik Tutumunun Cinsiyete Göre Dağılım

			Alkol kullanmakta dinen bir sakınca yoktur				Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	11	15	39	62	127
		%	8,7%	11,8%	30,7%	48,8%	100,0%
	Kadın	Sayı	14	17	56	53	140
		%	10,0%	12,1%	40,0%	37,9%	100,0%
Toplam		Sayı	25	32	95	115	267
		%	9,4%	12,0%	35,6%	43,1%	100,0%

Tablo 44'te görüldüğü gibi, alkol kullanmakta dinen sakınca olmadığına kesinlikle katılanların erkeklerde oranı %8,7 (s=11), kadınlarda %10,0'dur (s=14). Yine buna benzer bir şekilde erkeklerin %11,8'i (s=15), kadınların ise %12,1'i (s=17) katıldığını belirtmişlerdir. Ama alkol kullanmanın dinen sakıncalı olmadığına kesinlikle katılmayanlar ile buna benzer bir şekilde katılmadığını bildirenlerin oranı tablodan da gördüğümüz gibi çok yüksek seviyede olduğu bilinmektedir. Deneklerin alkol kullanmada dinen sakıncalı olmadığına kesinlikle katılmayanlar erkeklerde %48,8 (s=62), kadınlarda %37,9 (s=53) olmuştur. Buna benzer bir şekilde erkeklerin %30,7'si (s=39), kadınların ise %40,0'ü (s=56) yukarıdaki görüşe katılmadıklarını belirtmişlerdir.

3.2.4.1.2. ***Evlilik Dışı Cinsel İlişki***

Toplumun cinsel hayatı düzenlemek yolunda en büyük fıtri ihtiyacı olan evlilik, ferdin ihtiyaçlarıyla toplumun kaidelerini tam bir uyum haline getiren bir müessesedir. Bu bakımdan, evliliği sadece sosyal bir müessese değil, aynı zamanda çok elverişli bir psikolojik tatmin yolu olarak görüyoruz. Evlilik, insana ihtiyaçların sanıldığı gibi her şey demek olmadığını göstermekle kalmaz, bu ihtiyaçları karşılamak için güvenli bir ortam yaratır. Evlilik dışı cinsel ilişki kuran kişilerin, evliliğin verdiği huzurdan mahrum kalmış, devamlı suçluluk duygusu veya güvensizlik içinde yaşayan insanlardır diyebiliriz.[191]

Araştırmamıza katılmış olan gençlerin evlilik dışı cinsel ilişki hakkında görüşlerini tespit etmeyi amaçladık. Bu nedenle gençlere "Bir insanın evlilik dışı

[191] Erol Güngör, a.g.e., s. 39-40.

cinsel ilişkiye girmesi dinen uygun değildir" görüşü soru olarak yöneltilmiştir ve bu görüşe ilgili bulgular tablo 45'te gösterilmiştir.

Tablo 45. Deneklerin Evlenmeden Cinsel İlişkiye Girme Konusundaki Görüşlerinin Dağılımı

Bir insanın evlilik dışı cinsel ilişkiye girmesi dinen uygun değildir	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	140	52,4
Katılıyorum	82	30,7
Katılmıyorum	17	6,4
Kesinlikle katılmıyorum	28	10,5
Toplam	267	100,0

"Bir insanın evlilik dışı cinsel ilişkiye girmesi dinen uygun değildir" şeklinde düzenlenen görüşe katılıp katılmamayı gösteren dağılım tablo 45'te verilmiştir. Tablodaki verilere bakıldığında, evlenmeden cinsel ilişkiye girilmesine karşı olan gençler çoğunluktadır (%52,4, s=140). Bunun aksine görüş beyan ederek "kesinlikle katılmıyorum" diyenler %10,5 (s=28) ve katılmayanlar ise %6,4'tür (s=17).

Genel bir değerlendirme yapacak olursak, Kazak gençlerin büyük çoğunluğunun evlenmeden cinsel ilişkiye girilmesine karşı oldukları, ancak azımsanmayacak oranda da karşı yönde görüş beyan edenlerin bulunduğu görülmektedir. Bu durum gençlerin din konusundaki bilgi eksikliğine bağlanabilir. Zira İslam dininin meşru olmayan ilişkiler konusundaki ifadeleri çok açıktır ve bu tür ilişkiler kesinlikle yasaklanmıştır.[192]

Aşağıdaki Tabloda, gençlerin cinsiyetleri bakımından bu görüşe verdikleri cevaplarının dağılımları verilmiştir.

Tablo 46. Kazak Gençlerinin Cinsiyet Bakımından "*Bir İnsanın Evlilik Dışı Cinsel İlişkiye Girmesi Dinen Uygun Değildir*" İfadesine katılıp Katılmamalarına Göre Dağılımı

			Bir insanın evlilik dışı cinsel ilişkiye girmesi dinen uygun değildir				Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	65	44	10	8	127
		%	51,2%	34,6%	7,9%	6,3%	100,0%
	Kadın	Sayı	75	38	7	20	140
		%	53,6%	27,1%	5,0%	14,3%	100,0%
Toplam		Sayı	140	82	17	28	267
		%	52,4%	30,7%	6,4%	10,5%	100,0%

192 İsra, 17/32; Furkan, 26/68

Evlilik dışı cinsel ilişkinin dinen uygun olmadığının cinsiyet ilişkisine baktığımızda, erkeklerin %51,2'si (s=65), kadınların ise %53,6'sı (s=75) kesinlikle katıldıklarını açıklamıştır. Kesin olarak cevap vermeyerek katılanların oranı ise erkeklerde %34,6 (s=44), kadınlarda ise %27,1'dir (s=38). Bunun aksine, gençlerin azımsanmayacak kadarı da bu görüşe karşı tepkilerini bildirmişlerdir. Yukarıda verdiğimiz ifadeye erkeklerin %7,9'u (s=10), kadınların ise %5,0'ı (s=7) katılmadıklarını bildirmişlerdir. Bununla birlikte, erkeklerin %6,3'ü (s=8), kadınların %14,3'ü (s=20) "kesinlikle katılmıyorum" cevabını vermişlerdir. Bu Tabloya bakıldığında erkekler ile kadınlar

Evlilik dışı cinsel ilişkiye karşı oldukları gözetlenmektedir. Ama bu ifadeye, katılmayanların sayısı azımsanmayacak derecede olması, ailede dini terbiyenin olmayışı, din bilgisinin yetersizlikleri, medya ve gazetelerde meşru olmayan ilişkilerin meşru gösterildiği programlar ve makalelerin sıkça yayımlanmasından dolayı denebilir.

3.2.4.2. Dinen Hoş Görülen Ahlaki Davranımlar

3.2.4.2.1. *Emanet ve Verilen Sözde Riayet*

Tablo 47. Kazak Gençlerinin Emanet ve Verilen Sözlerle İlgili Görüşlerinin Dağılımı

Emaneti ve verdiğim sözleri yerine getirmeye çalışırım	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	146	54,7
Katılıyorum	114	42,7
Katılmıyorum	7	2,6
Toplam	267	100,0

Tablo 47'de görüldüğü gibi Kazak Gençlerin büyük çoğunluğu "*Emaneti ve verdiğim sözleri yerine getirmeye çalışırım*" görüşüne katıldıkları anlaşılmaktadır (%54,7, s=146). "Katılmıyorum" cevabını verenlerin oranı ise %2,6 (s=7) olmuştur.

3.2.4.2.2. ***Kardeşlik ve Dayanışma***

Tablo 48. Gençlerin, Müslümanlar Arasındaki Kardeşlik ve Dayanışma Konusundaki Görüşlerinin Dağılımı

Ülkemizde Müslümanlar arasında kardeşlik ve dayanışma duygusu çok zayıftır	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	41	15,4
Katılıyorum	134	50,2
Katılmıyorum	76	28,5
Kesinlikle katılmıyorum	16	6,0
Toplam	267	100,0

Kazak gençleri, "*Ülkemizde Müslümanlar arasında kardeşlik ve dayanışma duygusu çok zayıftır*" şeklindeki düzenlenen ifadeye büyük oranda katılım göstermişlerdir (%50,2, s=134). Yani Kazak gençleri dinimizin istediği oranda kardeşlik ve yardımlaşma yapılmadığını düşünmektedir. İslam dininde kardeşlik ve dayanışma teşvik edilen ve övülen davranışlardandır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "*İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir.*"(Maide, 5/2); "*Ey iman edenler, eğer siz Allah'a (Allah adına İslam'a ve Müslümanlara) yardım ederseniz, O da size yardım eder ve sizin ayaklarınızı sağlamlaştırır*" (Muhammed, 7).

Bunun aksine görüş beyan eden gençler (%28,5, s=76) ise Kazakistanlı Müslümanların arasındaki kardeşlik ve dayanışmayı yeterli görmektedir. Gençlerin büyük kısmının kardeşlik ve dayanışmayı yetersiz olarak görmesinin eski dönemden kalan izlere ve gittikçe artan bireysel tavırlara işaret etmekte olduğu düşünülebilir.

3.2.4.2.3. ***Dini Hoşgörü***

Hoşgörü, bir insanın ya da bir toplumun kendisinden farklı olan, farklı düşünen, kendi onayladığının dışında inanç ve değerler sistemine sahip olan insan ya da toplumlara karşı sevecen bir tahammül içinde olması demektir. O halde tanımda görüldüğü gibi, hoşgörü olabilmesi için kişinin karşısında bir karşıt görüşün olması şart. Yani farklı kanatlar, inançlar, görüşler olması gerekir.[193]

---

[193] Zeyneş İsmail, *Kazak Türkleri*, a.g.e., s. 453.

Hoşgörü, esasen, Kazak toplumunda var olan bir özelliktir. Kazaklar günlük hayatında, gelenek göreneklerinde, edebiyatında, medeniyetinde geniş bir şekilde nasihat edilmiş ve yer almıştır. Kazaklarda hoşgörü anlayışı, bir sosyal ve felsefi düşünce tarzından ziyade kültür haline gelmiştir.

Bu genel olarak açıklamadan sonra akla şöyle bir soru gelmektedir, acaba Kazak gençlerinde dini hoşgörüye olan tutumları nasıl ve diğer din mensuplarıyla bir arada yaşamaktan rahatsızlık duyuyorlar mı? Bu soruların cevaplarına ulaşmak amacıyla gençlere birtakım soruları yönelttik.

Aşağıdaki tablo 49'da deneklere uygulanan "diğer dinlere karşı saygım var" görüşüne katılıp-katılmamalarının neticeleri verilmiştir.

Tablo 49. Gençlerde Diğer Dinlere Karşı Saygı

Diğer dinlere karşı saygım var	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	13	4,9
Katılıyorum	70	26,2
Katılmıyorum	112	41,9
Kesinlikle katılmıyorum	72	27,0
Toplam	267	100,0

Tablo 49'da görüldüğü gibi gençlerin "diğer dinlere karşı saygım var" görüşüne büyük oranda "katılmıyorum" (% 41,9, s=112) ve %27,0'luk (s=72) oranda "kesinlikle katılmıyorum" cevaplarını verdikleri anlaşılmaktadır.

Kazakistan'ın yetmiş yıllık dini hayatında meydana gelen boşluk ve bundan dolayı bağımsızlığa kavuşur-kavuşmaz tabii olarak bir din arayışı içinde olmasından istifade etmek isteyen çeşitli misyoner gruplar Kazakistan'a gelerek yerleşmişler ve çalışmalarına başlamışlardır. Bu misyoner gruplar çalışmalarının meyve vermesi için mutlaka İslam dinini Rusların yaptığı gibi kararlamaya, İslam dini Kazakların dini olmadığına insanları inandırmaya ve İslam dini hakkında çok az bilgiye sahip olan kimseleri İslam dininden soğutmaya çalışmaktadırlar. Misyonerlerin bu faaliyetleri, birçok ailelerin yıkılmasına neden olmaktadırlar. Çünkü bir ailenin fertleri çeşitli dinlere tabii olarak akrabalık bağlarını keserek kendi ailelerini bırakanların sayısı çoğalmaya başladı. Bu olaylarla günlük hayatlarında karşı karşıya gelen gençlerin başka dinlere karşı saygıyla bakmamalarının normal olduğunu söylenebilir.

Aşağıdaki tabloda gençlerin diğer din mensuplarıyla bir arada yaşama konusunda rahatsızlık duyup-duymadıkları sorulmuştur.

Tablo 50. Deneklerin Diğer Din Mensuplarıyla Bir Arada Yaşamakta Rahatsızlık Duyup-Duymamalarına Göre Dağılımı

Diğer din mensuplarıyla bir arada yaşamaktan rahatsızlık duymam	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	13	4,9
Katılıyorum	72	27,0
Katılmıyorum	113	42,3
Kesinlikle katılmıyorum	69	25,8
Toplam	267	100,0

Tablo 50'ye göre deneklerin %42,3'ü (s=113) diğer din mensuplarıyla bir arada yaşamaktan rahatsızlık duyduğuna katıltmakta olduğunu açıklamıştır. %25,8'i (s=69) "kesinlikle katılmıyorum" cevabını verirken, %27,0'ü (s=72) katıldığını, %4,9'u ise (s=13) kesinlikle katıldığını belirtmişlerdir.

Bu tablonun verileri de, yukarı açıkladığımız tablo 48'in verilerini desteklemekte olduğu bilinmektedir.

3.2.5. Bilgi Boyutu

3.2.5.1. *Kazak Gençlerinin Dini Algılayışları*

Tablo 51. Gençlerin "*Dinden Maksat Nedir*?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

Sizce dinden maksat nedir?	Sayı	%
İnanç ve ibadet esasları	20	7,5
Allah'a inanmak, dünya ve ahiret mutluluğu	222	83,1
Ahlaklı ve terbiyeli olmak	15	5,6
Din çağımızda gereksizdir	10	3,7
Toplam	267	100,0

Analiz sonuçlarına göre "Sizce dinden maksat nedir?" sorusuna gençlerin %7,5'i (s=20) "İnanç ve ibadet esasları" seçeneğini işaretleyerek cevap vermişlerdir. Gençlerin çoğu ise (%83,1, s=222) "Allah'a inanmak, dünya ve ahiret mutluluğu" şeklinde görüş beyan etmiştir.

"Ahlaklı ve terbiyeli olmak" görüşünde olanlar (%5,6, s=15) ile "din çağımızda gereksizdir" görüşünü benimseyenler (%3,7, s=10) daha az sayıdadır. Buna göre

Kazak gençlerin büyük çoğunluğunun, dinden ne anlaşılması gerektiği ve dinden maksadın ne olduğu konusunda doğru bilgilere sahip oldukları söylenebilir.

3.2.5.2. *Kazakistanlı Müslümanların Dini Bilgilerinin Durumu*

Tablo 52. Kazak Gençlerinin Kazakistan'da Yaşayan Müslümanların Dini Bilgilerinin Yeterliliğini İle İlgili Görüşlerinin Dağılımı

Ülkemizdeki Müslümanların dini bilgileri zayıftır	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	20	7,5
Katılıyorum	93	34,8
Katılmıyorum	123	46,1
Kesinlikle katılmıyorum	31	11,6
Toplam	267	100,0

Tablo 52'deki verilere göre, "Ülkemizde Müslümanların Dini Bilgileri Çok Zayıftır" görüşüne katılmayanlar çoğunluktadır (%46,1, s=123). Bunun aksine "katılıyorum" görüşüşünü beyan edenlerin toplam oranı %34,8'dir (s=93). Bu soruya "kesinlikle katılanlar" %7,5 (s=20) ve "kesinlikle katılmayanların" oranı ise %11,6'dır (s=31).

Kazakistan'da B. Baymahanov tarafından Aktobe, Batı Kazakistan, Küzey Kazakistan, Kızılorda ve Astana şehirlerinde yapılan araştırmaya göre "*Din Hakkında Bilgileri Hangi Yollarla Ediniyorsunuz?*" sorusuna %7,7'si "televizyondan", %25,7'si "internetten", %24,2'si Buharalık Akparat Kuraldarı Turinen", %17,8'i "başka ailelerden" ve 24,7'si "cevap vermek istemiyorum" cevabını vermiştir.[194] Bu da göstermekte ki, gençlerin doğru dürüst dini bilgileri edinmelerinde eksikliklerin çok olduğu gözetlenmektedir.

Müslümanların dini bilgilerinin zayıf olması hakkındaki görüşün cinsiyete göre incelenmesi Tablo 53'te verilmiştir.

[194] B. Baymahanov, "*Dini Bilim, Tarbiye Bastauı (Dini Bilim, İyi Terbiye Başlangıcı)*", http://www.egemen.kz/?act=readarticle&id=9069, 31.03.2009

Tablo 53. Kazak Gençlerinin Kazakistan'da Yaşayan Müslümanların Dini Bilgilerinin Yeterliliğini İle İlgili Görüşlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

			Ülkemizde Müslümanların dini bilgileri çok zayıftır				Toplam
			Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	17	39	54	17	127
		%	13,4%	30,7%	42,5%	13,4%	100,0%
	Kadın	Sayı	3	54	69	14	140
		%	2,1%	38,6%	49,3%	10,0%	100,0%
Toplam		Sayı	20	93	123	31	267
		%	7,5%	34,8%	46,1%	11,6%	100,0%

Tablo 53'te görüldüğü gibi Kazakistan'da yaşayan Müslümanların dini bilgilerinin yetersizliği hakkında görüşüne erkeklerin %13,4'ü (s=17) kesin olarak katılmadıklarını belirtirken, %30,7'si (s=39) katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bu görüşe erkeklerden "kesinlikle katılmıyorum" diyenler %13,4 (s=17) ve katılmamakta olduğu görüşünü bildirenler ise %42,5'dir (s=54).

Kadınlardan bu görüşe kesinlikle katılanların oranı %2,1 (s=3), katılanların oranı %38,6 (s=54), katılmayanların oranı %49,3 (s=69) ve kesinlikle katılmayanların oranı ise %10,0'dır (s=14).

3.2.5.3. *Dini Bilginin Kaynakları*

Tablo 54. Gençlerin Kazakistan'daki Dini Kaynakların Yeterli Olup Olmamasıyla İlgili Görüşlerinin Dağılımı

Ülkemizde dini kaynaklar yeterince mevcuttur	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	39	14,6
Katılıyorum	128	47,9
Katılmıyorum	81	30,3
Kesinlikle katılmıyorum	19	7,1
Toplam	267	100,0

Tablo 54'te görüldüğü gibi araştırmaya katılan gençlerin büyük kısmının "ülkemizde dini kaynaklar yeterince mevcuttur" görüşüne "katılıyorum" cevabını verenler %47,9 (s=128), "katılmıyorum" cevabını verenlerin oranı ise %30,3'tür (s=81).

Bununla birlikte "kesinlikle katılıyorum" cevabını verenlerin oranı %14,6 (s=39) ve "kesinlikle katılmıyorum" cevabını verenlerin oranı ise %7,1'dir (s=19).

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Kazakistan'da dini cemaatlerin çoğalması ve bu cemaatlerin çok sayıda dini kitap yayınlaması gençlerin bu tür bir olumlu düşünceye sahip olmalarını sağlamış olabilir.

3.2.5.4. ***Okullarda Din Dersi***

Tablo 55. Gençlerin Kazakistan'daki Okullarda Din Dersi Verilip Verilmemesi İle İlgili Görüşlerinin Dağılımı

Ülkemizde normal okullarda din dersi verilmelidir	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	147	55,1
Katılıyorum	106	39,7
Katılmıyorum	10	3,7
Kesinlikle katılmıyorum	4	1,5
Tamam	267	100,0

Tablo 55'te görüldüğü gibi Kazakistanlı gençlerin "Ülkemizde normal okullarda din dersi verilmelidir" görüşüne büyük oranda katıldıkları anlaşılmaktadır (%55,1, s=147).

Kazakistan'da B. Baymahanov tarafından Aktobe, Batı Kazakistan, Küzey Kazakistan, Kızılorda ve Astana şehirlerinde yapılan araştırmaya "*Ülkemizde normal okullarda dintanu dersi (dini tanımak, İslam'ı tanımak) verilmesi gerekli mi?* sorusuna, %57,6'sı "gerekli", %0,5'i "gerek değil", %31,0'ı "mecburi olmadan, ihtiyari olarak gerekli" ve %11,0'ı ise "cevap veremem" şeklinde cevap vermiştir.[195] Bu araştırma sonuçları da normal okullarda din derslerinin verilmesini desteklemektedir.

Son günlerde Aikyn Gazetesinde yayınlanmış olan "*Bir Ailenin Dört Çocuğu Dört Ayrı Dinde*" başlığındaki makalede, Kazak gençlerinin misyoner dinlere girmelerinin her gün sayıları arttığı ve bunun başlı nedeni normal okullarda ağırlıklı İslam dini ve genel olarak tüm dinler hakkında dini derslerin verilmemesinden dolayı olduğu hakkında yazmıştır.[196] Bununla birlikte, Sovyetler Birliği döneminde ateistlik görüşle yetişmiş olan ailelerin çocukları anne-babalarının İslam dini hakkında

---

[195] B. Baymahanov, "*Dini Bilim, Tarbiye Bastauı", (Dini Bilim, İyi Terbiye Başlangıcı)*, http://www.egemen.kz/?act=readarticle&id=9069, 31.03.2009

[196] Ercan Kalımbayulı, "*Bir Januyanın Tört Balası Tört Sektada",(Bir Ailenin Dört Çocuğu Dört Ayrı Dinde)*, www.aikyn.kz

bilgileri olmadıklarından dolayı başka dinlerin davetlerine “icabet” etmeleri kolay olmaktadır.

Elde ettiğimiz bulgulardan Kazakistanlı gençlerin büyük bir çoğunluğunun normal okullarda din dersi verilmesini istedikleri açıkça anlaşılmaktadır. Dini konuda kendilerini yetersiz hisseden gençler bu görüşleriyle belki de sonraki kuşakların din konusunda gerekli donanıma sahip olmalarını dile getiriyor olabilirler.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kazakistan'ın on dört ilinden ulaşabildiğimiz dokuzunda ikamet eden Kazak gençlerinin İslam dinine olan yönelimlerini konu alan bu alan çalışması, bir taraftan Sovyetler Birliği döneminde Kazakistan'daki dini hayatı ve günümüze tesirlerini anlamayı hedefleyen, diğer taraftan bağımsızlıktan sonraki dönemde dini hayatta meydana gelen gelişmeleri tespit etmeyi ve karşılaştırmalar yapmayı amaçlayan bir araştırmadır. Bu çalışma, öncelikle araştırma evresinde gençlerin dine olan yönelimleri ile ilgili çeşitli çalışmalar üzerinde yapılan ön araştırmalara ve bazı varsayımlara dayanmaktadır. Çalışma boyunca elde edilen anket verilerine dayanarak bu varsayımlar test edilip değerlendirilmeğe çalışılmıştır.

Kazakistan, Sovyetler Birliği döneminde, önemli bir modernlik tecrübesi yaşamış, tarihsel materyalizm ve sosyalizm kaynaklı bir öğreti çerçevesinde seküler bir dünya, yani ateizme yakın laik bir görüşü benimsemişti. Uzun yıllar Sovyet hâkimiyetinde kalmasına rağmen, dini inanç, sosyal norm ve sembollerin Kazakistan'ın geleneksel kültüründe önemli derecede yerini koruduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu dönemde din, ritüeller boyutunda kalmaktan kurtulmuş ve daha soyut kültürel bir olgu olarak toplumda varlığını sürdürmüştür.

Komünizm Sonrası Kazak Gençlerinin Dini Yönelimleri başlığını taşıyan bu araştırmamız, Kazakistan'da yaşayan Kazak genç Müslümanların dini yönelimlerini tespit ve tahlil etmek; bu yönelimlerdeki benzerlik ve farklılıkları belirlemek ve karşılaştırmalar yapmak üzere düzenlenmiştir.

Bu amaçlar doğrultusunda, Kazak gençliğinin, dini hayatın göstergesi olarak kabul edilen dini inanç, ibadet, bilgi ve dînî-ahlâkî davranış boyutlarındaki eğilimlerini belirlenmeye çalışılmıştır. Gençlerin dini yönelimleri (bağımlı ve değişken) üzerinde etkisi olabileceği düşünülen demografik özellikler (cinsiyet, yaş, gelir durumu, dindarlık vb.) (bağımsız değişken) ile ilgili verilerin analizi için çapraz tablo kullanılmış; diğer konularla ilgili tutumları frekans analizi ile belirlenmiştir.

Genel olarak bu açıklamalardan sonra araştırmamızın varsayımları ile ilgili değerlendirmelere gelecek olursak şu sonuçlara varılmıştır:

Yapılan analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni açısından, Allah'a inanç (Tablo 10) hariç, ister inanç (Tablo–13, 19, 23), ister ibadet boyutunda (Tablo- 28,

31, 39, 42) kadınların erkeklere oranla daha düşük seviyede dini yaşadıkları ve dini pratiklere daha az yaptıkları görülmektedir. Bu bulguların "kadınların erkeklere oranla dinin inanç ve ibadet hayatına daha çok bağlı olduğu" konusunda ileri sürülen birinci varsayımı desteklemediğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte, "erkeklerin dini bilgi düzeyinin, kadınların dini bilgi düzeyinden daha yüksek olduğu" varsayımını desteklemiş olduğu görülmektedir. (Tablo 53).

Yaş değişkeni açısından dini yönelimin, inanç (Tablo 11, 14, 20, 24) ve ibadet boyutlarında (Tablo 29, 32, 38) anlamlı bir farklılığa yol açtığını gözlemledik. Yapılan analiz sonucunun da ilgili varsayımı desteklendiğini görmekteyiz.

"Gençlerin dini hoşgörü yönünden alt seviyede olduğu varsayılmaktadır" hipotezi araştırmamızda desteklenmiştir (Tablo 49, 50).

Araştırma verilerini göre kadınların erkeklere oranla daha çok batıl inançlara yöneldikleri anlaşılmaktadır. Böylelikle "kadınlar arasında batıl inançların, erkeklere nazaran daha yaygın olduğu" hipotezi desteklenmiştir. (Tablo 26).

Gelir durumunun daha çok malla yapılan ibadetlerde etkili bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Zekât (Tablo 34), kurban (Tablo 36) ve hac (Tablo 39) ibadetlerini yerine getirmede gelir durumu yükseldikçe, hem malla, hem bedenle yapılan ibadetlerin yapılma isteği uygulanmasında, artma olduğu tespit de edilmektedir. Bu tespitte, " gelir durumu yükseldikçe malla yapılan ibadetlerin yerine getirilmesinde yükselme olduğu" hipotezini doğrulamıştır.

Hipotezlerin bu genel değerlendirilmelerinden sonra, gençlere özel dindarlık algılamalarını belirlemek amacıyla "Kendinizi dindarlık bakımından nasıl ifade edersiniz?" sorusuna, gençlerin çoğunluğu (%64,8, s=173) biraz dindar olduğu cevabını vermişlerdir (Tablo 6). Fakat azımsanmayacak bir oranda da "kendisinin dinle ilgisinin" olmadığını söyleyenler de olmuştur. (%12,0, s=32).

Gençlerin çoğunluğu (%46,1, s=123), "Kazakistanlı Müslümanların dini bilgileri zayıftır" şeklinde düzenlenen görüşe katılmadıklarını belirtmiştir. (Tablo 52). Bununla birlikte belirttiğimiz görüşe yüksek bir seviyede katıldıklarını belirtenler de olmuştur (%34,8, s=93). Müslümanların dini bilgilerini yeterli sayan gençlerin böyle düşünmelerinin sebebi olarak, çoğunlukla dini bilgiyi örf-adetle karıştırmaları ve bunu iyi bilenlerin de dini bilgilerinin güçlü olduklarını zannetmelerini gösterebiliriz. Müslümanların dini bilgilerinin yetersiz olduğunu

söyleyen gençlerin böyle düşünmelerin nedenlerinin arasında, okullarda din dersi verilmemesi, ailelerin dini konularda yeterli bilgi sahibi olmaması ve Sovyetler döneminde din eğitiminin yasak oluşu olabilir.

Diğer yandan gençlerin çoğunluğunun, "Kazakistan'da dini kaynaklar yeterince mevcuttur" görüşüne olumlu cevap verdiği (%47,9, s=128); fakat azımsanmayacak bir oranda da dini kaynakların yeterli olmadığı yönünde (%30,3, s=81) görüş beyan edenlerin bulunduğu anlaşılmaktadır (Tablo 54).

Son olarak şunu ifade edebiliriz ki, gençlerin, "Ülkemizde normal okullarda din dersi verilmelidir" görüşüne büyük oranda katıldıkları anlaşılmaktadır (%55,1, s=147). Bununla birlikte bu görüşe katılmayanlar da olmuştur (%3,7, s=10) (Tablo 55). Dini konularda kendilerini yetersiz hisseden gençlerin (bkz. Tablo 52), bu görüşü büyük çoğunlukla desteklemelerini, sonraki kuşakların din konusunda gerekli donanıma sahip olmalarını arzuladıkları şeklinde değerlendirebiliriz.

Kazakistanlı gençlerin "Dînî-Ahlâkî Davranımlar Boyutu"ndaki durumları şu şekildedir. Büyük çoğunluk (%52,4, s=140) evlenmeden cinsel ilişkiye girilmesine karşı oldukları yönünde görüş beyan etmiştir. Ancak azımsanmayacak oranda bir kesimin de aksi yönde görüş beyan ettiği anlaşılmıştır (Tablo 45). Bununla birlikte Kazakistanlı gençlerin "Ülkemizde Müslümanlar arasında kardeşlik ve dayanışma duygusu çok zayıftır" şeklinde düzenlenen ifadeye büyük oranda katılım gösterdikleri (%50,2, s=134); tamamına yakınının ise, "Emaneti ve verdiğim sözleri yerine getirmeye çalışırım" görüşüne katıldıkları görülmüştür (Tablo 47).

Sonuç olarak, araştırmada elde edilen bulgular çerçevesinde, Kazakistan'da yaşayan Kazak, genç Müslümanların dini yönelimlerinin olumlu olduğu; yaşadıkları tüm zorluklara rağmen gençlerin inançlarına sahip çıktıkları, ahlaki ve dini davranışlarının daha müspet yönde ve geliştirilmeye açık olduğu anlaşılmıştır. Araştırma hipotezleri genel olarak desteklenmiştir. Ancak Kazakistan'da gençlerle ilgili olarak yapılacak daha çok çalışmaya ihtiyaç vardır. Bu araştırma, bu alanda atılmış ilk adımlardan biridir ve bundan da sonra bu alanda yapılacak çalışmalara az da olsa ışık tutacağını umuyoruz.

KAYNAKÇA

ALTUNIŞIK, Remzi ve Ark, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Kitabevi, Sakarya, 2004.

ALAÇAM, Erol, *Bilimsel Etkinlik ve Yayım*, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

ALTINDAL, Aytunç, *Vatikan ve Tapınak Şovalyeleri*, Ankara, 2002.

AMANDIKOVA, Savle, *Kazakistan Respublikasının Ata Zandık Hukığı*, Foliyant Baspası, Astana, 2001.

ANUARBEKOV, Asset, *Kazakistan'da Misyonerlik Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008.

AKİNER, Shirin, *Sovyet Müslümanları*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.

AKİŞEV, K.A., **KUŞAEV,** G.A., *Drevnyaya Kultura Sakov i Usunei*, Almatı, 1963.

AKNAZAROV, H.Z., *İslâm Dini cane Omir Şındığı*, Kazakistan Baspası, Almatı, 1977.

AKSEKİ, A. Hamdi, *İslam Dini*, Nur Yayınları, Ankara, 1983.

ARSLANTÜRK, Zeki, *Sosyal Bilimler için Araştırma Metod ve Teknikleri*, 6. Basım, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2004.

BARTHOLD, Vasili Viladimiroviç, *Asya'nın Keşfi, Rusya'da ve Avrupa'da Şarkiyatçılığın Tarihi*, Yöneliş Yayınevi, İstanbul, 2000.

BENNİGSEN, Alexandre, **QUELQUEJAY,** Chantal Lemercier, *Sufi ve Komiser, Rusya'da İslam Tarikatları*, çev. Osman Türer, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1988.

BAZARROV, Mustafa, *Sovetskaya Religiyoznaya Politika v Sredney Azii* (*Orta Azya'daki Sovyet Din Politikası*), Sentral'naya Aziya i Kavkaz, Moskova, 1997.

BAZARBAYEV, R.N., *Tengrianstvo- Religia Turkov i Mongolov*, İzdatelstvo "Ayaz", Naberejnıye, 2000.

BUHARİ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Camius's-Sahih*, Daru's-selam, Riyad, 2000.

BULUTAY, Murtaza, *Din cane Ult*, Arıs Baspası, Almatı, 2006.

___________, *Katolikter Orta Azyadan Ne İzdeidi*?, Turkistan Gazetesi, 05.06.2003.

CEBECİ, Suat, *Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1997.

ÇAPAY, Musin, *Kazakistan Tarihi*, Almatı Dauir Baspası, 2008.

DÖNDÜREN, Hamdi, *Delilleriyle İslam İlmihali*, Erkan Yayınları, İstanbul, 2004.

DERBİSALİ, Absattar, *İslamnın Cauharları ve Cadiğerlikteri*, Almatı, Atamura Yayınevi, 2008.

____________, *Galim Müftü Qayratker*, Almatı, Atamura Baspası, 2007.

ETÖZ, Abdulkadir, *İslami Psikoloji*, Ensar Yayıncılık, Konya, 2008.

ERDEM, Mustafa, "*Türkistan'ın Dini Problemleri*", Türk Dünyasının Dini Meseleleri, TDV Yayınları, Ankara 1998.

ESNAZAROVA, Uljalgas, *Kazakistannın Fizikalık Kartası*, Almatı, Sanat Baspası, 1997.

ESİM, Garifulla ve Ark., *Dintanu Negizderi*, Almatı, Bilim Baspası, 2003.

_____________ ve Ark, *Osnovi Religovedeniya*, Almatı, "Bilim" Yayınevi, 2007.

Ekspress K, Günlük Cumhuriyet gazetesi, sy. 230, s. 2, (16378), 12 Aralık, 2007.

HÖKELEKLİ, Hayati, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

________________, "Gençlik ve Din", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Hayati Hökelekli (Ed.), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002.

HİZMETLİ, Sabri, "*Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde yıkıcı tarikatlar ve Misyonerlik*", "Evero" Yayınevi, Almatı, 2002.

İVANOV, V.A., **TROFİMOV,** Y.F., *Religyi v Kazakstane*, Arkayim, Almatı, 2003.

İBRAGİMOV, S.K., *Eşe Raz o Termine "Kazak"*, Almatı, 1960.

İlmihal, Komisyon, C.I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005.

KARACAN, K.S., *Kazakistan Tarihı*, Kazak Universiteti Baspası, Almatı, 2008.

KARA, Abdulvahab, *Kazakistan ve Kazaklar*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2007.

KIRCA, Celal, *Kur'an Kerimde Fen Bilimleri*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1984.

KONA, Gamze Güngörmüş, *Türkiye-Orta Asya İşbirliği Stratejileri*, Kültür-Sanat Yayınevi, İstanbul, 2003.

KONRATBAYEV, Alihan, *Kazak Adebiyetinin Tarihı*, Almatı, 1994.

KÖKTAŞ, Emin, *Türkiye'de Dini Hayat* (İzmir Örneği), İşaret Yayınları, İstanbul, 1993.

KULAKSIZOĞLU, Adnan, *Ergenlik Dönemi*, T.C. Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 2002.

KULA, Naci, "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Hayati Hökelekli (Ed.), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002.

KURAT, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi*, Ankara, 1993.

Kazakistan Ulttık Ansiklopediası, Kazakistan Ansiklopediyası Baspası, Almatı, 2003.

Kazakistan Tarih Ansiklopediası, Atamura Baspası, 1998.

Kazakistan Respublikasının Atazanı, Yurist Yayınevi, Almatı, 2001.

Kazakistan Respublikasının Coğargı Kenes Maclisi, No 4, 84- belge, 1992.

"Kazakistan Halkının Sayısı 16.402.861 kişiye ulaştı", Aykin Gazetesi, (01.04.2009 haber)

Kultura Nepodvlastnaya Vremeni Sozdanye Mejdunarodnye Obşestvo, Sozn. Krişnii, Şrila Harikeşa Svami, "Bhaktvidenta Buk Trast".

MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi, *Kişilik ve Din*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, 2004.

MIRZAHMETOV, Mekemtas, *Kazaktar Kalay Orıstandırıldı*, Atamura Baspası, Almatı, 1993.

______________________, *Turkistan'da Tugan Oylar*, Sanat Yayınevi, Almatı, 1998.

MINCANOV, Nygmet, *Kazatardın Kıskaşa Tarihi*, Almatı, 1994.

MURTAZA, Şerhan, *Elim Sagan Aitam, Elbası Sen de Tıngda* (*Halkım Sana Sesleniyorum, Cumhurbaşkanı Sen de Dinle*), Kazakistan Baspası, Almatı, 1998.

Musulman, Dini-Gilim cane Madeniyet dergisi, Sayı 5–6, 2006.

NECATİ, Osman, *Kur'an ve Psikoloji*, Çev. Hayati Aydın, Ankara, 2004.

ODİNTSOV, M., *Gosudarstvo i Tserkov; İstoriya Vzaimootnoşeniy* (*Devlet ile Kilise; Karşılıklı İlişkiler Tarihi*) 1917-1918 g.g., Znaniye , Moskova, 1991.

PAZARLI, Osman, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972.

PEKER, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003.

PİRMANOV, Adilcan, **KAPAYEVA,** Aycan, *Kazak İnteligetsyası*, Almatı, 1997.

PRİHODKO, G., *Roma papaları ve Kazakistan*, Kredo, özel sayı. *Papa II. Pavlus'un Kazakistan'ı ziyareti*, 2001.

RUSTEMOV, Savlebek, *Orınbor Müftülüğü cane Kazaktar*, Kazak Tarihi, Almatı, 2004.

Ruhani Kazına Gazeti, No 4 (84), Şubat, 2009.

RISGALİ, Nurcan, *Auezov cane Alaş*, Almatı, 1997.

ROY, Oliver, *Yeni Orta Asya'da Ulusların İmal Edilişi*, İstanbul, 2000.

"Rossya Krişnacılardı Ne Uşin Kualadı", 'İman' dergisi, Sayı:5–6, 2006.

SADİKOV, T.S., **KAYIRBEKOV,** R.R., *Dünye Jüzi Tarihı*, Mektep Baspası, Almatı, 2007.

SÇENSNY, Andjey, "*Kilise Papaları Babalarımızın babaları. Biz babalarımızın oğullarıyız*". Karağandı, 2000.

SULTANGALİYEVA, A.K., *İslam v Kazakstane*, Alma-Ata, 1998.

SUBAŞI, Necdet, "Türkiye Dindarlığı: Yeni Tipolojiler", İslamiyat Dergisi, C. 5. sayı 4, Ekim-Aralık, Ankara, 2002.

Stranissı İstori Serkvi, Prihod v g. Petropavlovskoe, Kredo, 2001, No 6 (71).

ŞAHİN, Adem, *Ergenlerde Dindarlık ve Benlik*, *Dindarlığın Ergen Benliğine Etkisi Üzerine Bir Araştırma*, Konya, 2007.

ŞENTÜRK, Habil, *İbadet Psikolojisi*, *Hz. Peygamber Örneği*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000.

ŞENTÜRK, Lütfi, *İslam'da ibadet Kavramı ve Namaz*, Diyanet İlmi Dergi, C. 33, sayı 3.

ŞİN, L., *Stanovlenye Dvijenya Soznanya Krişni v Amerike*, "Bayşnavizm" Otkrityi Forum, 1997, №1.

TÜMER, Günay, **KÜÇÜK,** Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.

TÜMER, Günay, "din", *İslam Ansiklopedisi*, IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002.

UYSAL, Veysel, *Psiko-Sosyal Açıdan Oruç*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.

_____________, *Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

ZABENOVA, Gulnar, **USİNOV,** Viktor, *Kazakistannın Ekonomikalık cane Aleumettik Geografyası*, Almatı, Atamura Yayınevi, 2005.

ZANKOYEV, Kalican, *Nur-Astana Camisi*, Almatı, 2006.

ZEYNEŞ, İsmail, *Kazakların Kültürü*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Zaman-Kazakistan gazeti, No18, 2006 y.

WEB KAYNAKLARI

Baymahanov, B, "*Dini Bilim, Tarbiye Bastaui*", (*Dini Bilim, İyi Terbiye Başlangıcı*), http://www.egemen.kz/?act=readarticle&id=9069, (31.03.2009)

Kalımbayulı, Ercan, "*Bir Januyanın Tört Balası Tört Sektada*",(*Bir Ailenin Dört Çocuğu Dört Ayrı Dinde*), Kalımbayulı, Ercan, www.aikyn.kz

http://www.liguori.narod.ru/bibl8.html (02.05.2009)

http://www.muftyat.kz/kmdb_bolimderi.html (05.05.2009)

http://adiletaktobe.kz/index.php?name=Pages&op=page&pid=127 (24.04.2009)

http://www.muftyat.kz/kmdb/kmdb_bolimderi/oku-agartu/medreseler/ (05.05.2009)

www.nur.kz (03.06.2007)

EKLER

Anket Formu

Bu anket formu, "Komünizm Sonrası Kazak Gençlerinin Dini Yönelimleri" hakkında inceleme konusu yapan yüksek lisans araştırmasına veri tabanı oluşturacaktır. Araştırmada elde edilen sonuçlar, bu araştırmanın dışında kesinlikle kullanılmayacaktır.

Cevapları daha samimi vermeniz için isim veya başka şahsi bilgileri yazmanızı istemiyoruz. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

ZhandosYrysbayev

1. Cinsiyetiniz:
( ) 1. Erkek
( ) 2. Kadın

2. Yaşınız: ________

3. Medeni Durumunuz:
( ) 1. Bekâr
( ) 2. Evli

4. Yaşadığınız Yer:
( ) 1. Köy
( ) 2. İlçe
( ) 3. Şehir
( ) 4. Yurt Dışı

5. Gelir Durumunuz:
( ) 1. Çok iyi
( ) 2. İyi
( ) 3. Orta
( ) 4. Kötü
( ) 5. Çok Kötü

6. Kendinizi dindarlık bakımından nasıl değerlendirirsiniz:
( ) 1. Dinle ilgim yok
( ) 2. Dindar değilim
( ) 3. Biraz Dindarım
( ) 4. Çok Dindarım

7. Sizce dinden maksat nedir?
( ) 1. İnanç ve İbadet esasları
( ) 2. Allah'a inanmak, dünya ve ahiret mutluluğudur.
( ) 3. Ahlaklı ve terbiyeli olmak
( ) 4. Din artık çağımızda gereksizdir.

8. Her şeyi yaratan, bilen ve her şeye gücü yeten bir Allah'ın varlığına inanıyorum
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

9. Hz. Muhammed (a.s) Allah'ın kulu ve resulüdür.
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

10. Kur'an'ı Kerim Allah'ın kelamıdır ve günümüze kadar değişmeden ulaşmıştır
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

11. Ahiret gününe ve o günde herkesin ameline göre karşılık bulacağına inanıyorum
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

12. Kader, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanıyorum
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

13. Meleklerin varlığına inanıyorum
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

14. Beş vakit namazı daima kılarım
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Bazen kılıyorum
( ) 3. Kılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

15. Ramazan ayının tamamında oruç tutarım
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

16. Hacca gittim/gideceğim
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

17. Dinen zengin olsam zekât veririm
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

18. Kurban keserim, Kurban önemli bir ibadettir
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

19. Vefat etmiş olan akrabalarıma Kur'an'ı Kerimi hatim okuturum
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

20. Kur'an sadece hatim için değil, hayatın her safhasına yön vermek için indirilmiştir
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

21. Falcı, şaman ve kâhinlere giderim
( ) 1. Devamlı giderim
( ) 2. Ara-sıra
( ) 3. Onlara gitmek istemem
( ) 4. Bunlara inanmak büyük günahtır

22. Allah'a dua etmek benim için çok önemlidir
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

23. Alkol kullanmakta dinen bir sakınca yoktur
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

24. Bir insanın evlilik dışı cinsel ilişkiye girmesi dinen uygun değildir
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

25. Ülkemizde Müslümanların dini bilgileri çok zayıftır
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

26. Ülkemizde dini kaynaklar yeterince mevcut değildir
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

27. Emaneti ve verdiğim sözleri yerine getirmeye çalışırım
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

28. Ülkemizde normal okullarda Din dersi verilmelidir
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

29. Ülkemizde Müslümanlar arasında kardeşlik ve dayanışma duygusu çok zayıftır
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

30. Diğer dinlere karşı saygım var
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

31. Diğer din mensuplarıyla bir arada yaşamaktan rahatsızlık duymam
( ) 1. Kesinlikle katılıyorum
( ) 2. Katılıyorum
( ) 3. Katılmıyorum
( ) 4. Kesinlikle katılmıyorum

Анкеталық сұрақтар

Бұл анкеталық сұрақтар, "Кеңес Одағы дәуірінен кейін қазақ жастарының дінге деген талпынысы" атты магистратралық ғылыми зерттеу жұмысына мағлмат ретінде қолданылады. Зерттеу барысында қол жеткізілген мағлматтар өзге мақсаттарда қолданбайды.

Дұрыс жауап берулеріңіз үшін есім жане жеке мағлұматтарыңызды жазуларыңызға керегі жоқ. Қатысқандарыңыз үшін шын коңілден алғысмды білдіремін.

Жандос Ырысбаев

1. Жынысыңыз:
( ) 1.Еркек
( ) 2.Әйел

2. Жасыңыз:____________

3. Азаматтық жағдайыңыз:
( ) Бойдақ
( ) Жанұялы

4. Өмір сүріп жатқан жеріңіз, есімі:_________
( ) Ауыл
( ) Аудан
( ) Облыс
( ) Өзге елде

5. Табыс жағдайыңыз:
( ) Өте жақсы
( ) Жақсы
( ) Орта
( ) Нашар
( ) Өте нашар

6. Өзіңізді діндарлық жағынан қалай деп бағалайсыз:
( ) Дінмен еш байланысым жоқ
( ) Діндар емеспін
( ) Біраз діндармын
( ) Өте қатты діндармын

7. Сіздің ойыңызша діннен мақсат не?
( ) Сенім және құлшылық негіздері
( ) Аллаһқа, пайғамбарына иман келтіру, әмірлерін орындау. Дүние мен ақиреттің бақыт көзі.
( ) Көркем мінез-құлықты және тәрбиелі болу.
( ) Дін дәуірімізде бұдан кейін керек емес. Дін ескі дәуірдің сенімі.
( ) Білмеймін.

8. Барлық нәрсені жаратқан, білетін және барлық нәрсеге күші жететін тек бір Аллаһтың бар екендігіне сенемін.
( ) Әрине сенемін.
( ) Сенбеймін.
( ) Басқа тәңірлерге сенемін
( ) Құдайдың бар екендігіне сенбеймін

9. Хазіреті Мұхаммед (с.а.у) Аллаһтың құлы және елшісі.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Ешқашан қосылмаймын

10. Құран Кәрім Аллаһтың сөзі және бүгінгі таңға дейін еш өзгерместен жеткен.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Ешқашан қосылмаймын

11. Ақырет күніне және ол күні барлық нәрсенің жемісін көретініме сенемін.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Ешқашан қосылмаймын

12. Тағдыр және жақсылық пен жамандық – Аллаһтан.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Ешқашан қосылмаймын

13. Періштелердің бар екендігіне сенемін.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Ешқашан қосылмаймын

14. Бес уақыт намазды әрдайым оқимын.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Анда-санда.
( ) Оқымаймын
( ) Намаз оқуға қарсымын

15. Рамазан айының барлық күнінде ораза тұтамын.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Кейде тұтамын
( ) Еш тұтпаймын
( ) Ораза ұстауға қарсымын

16. Қажылыққа бардым / барамын.
( ) Нәсіп болса барамын.
( ) Аллаһқа шүкір бардым.
( ) Бармаймын
( ) Еш қосылмаймын

17. Зекет беремін.
( ) Міндетті түрде беремін.
( ) Жағдайым болса беремін.
( ) Бермеймін
( ) Еш қосылмаймын

18. Құрбан шаламын, құрбандық маңызды бір құлшылық.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Еш қосылмаймын

19. Қайтыс болған туысқандарыма Құран оқытып отырамын.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Еш қосылмаймын

20. Құран тірілер үшін түсірілген.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Еш қосылмаймын

21. Бақсы, палшы, емші және тәуіптерге барамын.
( ) Әрдайым барып тұрамын.
( ) Анда-санда.
( ) Соларға барғым келмейді
( ) Бұларға сену үлкен күнә

22. Аллаһ тағалаға қол жайып дұға ету, мен үшін өте маңызды.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Еш қосылмаймын

23. Спиртті (Арақ-шарап) ішімдіктерді ішуде ешқандайда бір қауіп-қатер мен әбестік жоқ.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Еш қосылмаймын

24. Бір кісінің үйленбестен (неке болмастан) жыныстық қатынасқа түсуіне болмайды.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Еш қосылмаймын

25. Елімізде мұсылмандардың діни мағлұматтары өте нашар.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Еш қосылмаймын

26. Елімізде діни мағлұматтар атап айтар болсақ кітаптар жеткілікті емес.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Еш қосылмаймын

27. Аманат пен берген сөзімді орындауға тырысамын.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Еш қосылмаймын

28. Еліміздегі мектептерде діни сабақтар берілуі қажет.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Еш қосылмаймын

29. Елімізде мұсылмандар арасындағы бауырмалдық өте нашар.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Еш қосылмаймын

30. Басқа діндерге деген құрметім бар.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Еш қосылмаймын

31. Басқа дін өкілдерімен бірге тұруда мазасызданбаймын.
( ) Міндетті түрде қосыламын.
( ) Қосыламын.
( ) Қосылмаймын
( ) Еш қосылмаймын